UNESCO Dünya Mirası: Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler Raporu

DİTAM-2025

UNESCO Dünya Mirası: Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı: Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler Toplantısı[1]

28 Haziran 2025/Diyarbakır

[1] Bu çalışma, 28 Haziran 2025 tarihinde Diyarbakır'da gerçekleştirildi. Rapor içeriği bu toplantı sırasında yapılan sunumlar ve tartışmalardan derlenerek hazırlanmıştır.

DITAM Yönetim Kurulu

Mesut AZİZOĞLU

Meral ÖZDEMİR

Sedat YURTDAŞ

Ahmet ÖZMEN

Barış YAVUZ

Sevim VURAL

Mahmut BOZARSLAN

Cihan AY

Nevin SOYUKAYA

Mahmut LEZGİN YALÇIN

Dilan Kaya TAŞDELEN

Raporlama Ekibi

Nevin SOYUKAYA

Halil BAYHAN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 4
KISALTMALAR 5
Yayın Hakkında 6
DİTAM'dan 7
Açılış Konuşması 8
I. OTURUM 11
Suriçi'ndeki Uygulamalar ve Çözüm Önerileri-Ferit Kahraman 12
Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri: Mevcut Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Alan Yönetiminde Katılımcılık-Samet Uçaman 23
Diyarbakır / Suriçi'nde Kültürel Değer Üretimini Sorunsallaştırmak-Doç. Dr. Gül Köksal 27
Diyarbakır Dünya Miras Alanı: Revize Alan Yönetim Planı ve Katılımcılık-Sermed Azizoğlu 37
II. OTURUM 42
Diyarbakır Dünya Miras Alanı: Yönetim ve Yetki Sorunları-Serra Bucak 43
Uluslararası Koruma Perspektifinden Çatışmalı Dönem Sonrası Diyarbakır Dünya Miras Alanı'ndaki Uygulamalar-Yıldız Salman 49
Dünya Miras Alanlarında Koruma-Yönetim Kuralları ve Türkiye Uygulamaları-Ertuğrul Günay 59
Sorular ve Katkılar 63

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DAD	Alman Akademik Değişim Servisi
DİTAM	Dicle Toplumsa Araştırmalar Merkezi
DML	Dünya Miras Listesi
DOCOMOMO	Modern Hareketin Binaları, Alanları ve Mahallelerinin Belgelenmesi ve Korunması için Uluslararası Çalışma Grubu (International Working Party for DOcumentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the MOdern MOvement)
DSİ	Devlet Su İşleri
HIA	Miras Etki Değerlendirmeleri
ICOMOS	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (The International Council on Monuments and Sites)
İTÜ	İstanbul Teknik Üniversitesi
KAİP	Koruma Amaçlı İmar Planı
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KORDER	Koruma Ve Restorasyon Uzmanları Derneği
KUDEB	Koruma Uygulama ve Denetim Büroları
ODTÜ	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OUV	Üstün Evrensel Değer (Outstanding Universal Value)
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
ÜED	Üstün Evrensel Değer

Yayın Hakkında

Bu yayın, UNESCO Dünya Mirası, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı: Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler Toplantısı adıyla 28 Haziran 2025 tarihinde European Endowment For Democracy'nin desteğiyle gerçekleştirilen toplantının tartışmaları içermektedir. Yayın içeriği tamamıyla Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi Derneği'nin (DİTAM) sorumluluğu altında olup European Endowment For Democracy'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

DİTAM'dan

Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM), kurulduğu 2010 yılından bu yana sivil toplum örgütlerini ve alanından uzman kişileri dahil ederek çalışmalarını yürütüyor. Bu kapsamda 25 Haziran 2025 tarihinde Diyarbakır'da 'UNESCO Dünya Mirası: Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı: Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler' başlığıyla bir toplantı düzenledik. Toplantıda aşağıdaki konular üzerinde tartışmalar yürütüldü;

- ✓ *'Suriçi'ndeki Uygulamalar ve Çözüm Önerileri'*-Ferit Kahraman
- ✓ *'Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri: Mevcut Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Alan Yönetiminde Katılımcılık'*-Samet Uçaman
- ✓ *'Diyarbakır / Suriçi'nde Kültürel Değer Üretimini Sorunsallaştırmak'*-Doç. Dr. Gül Köksal
- ✓ *'Diyarbakır Dünya Miras Alanı: Revize Alan Yönetim Planı ve Katılımcılık'*-Sermed Azizoğlu
- ✓ *'Diyarbakır Dünya Miras Alanı: Yönetim ve Yetki Sorunları'*-Serra Bucak
- ✓ *'Uluslararası Koruma Perspektifinden Çatışmalı Dönem Sonrası Diyarbakır Dünya Miras Alanı'ndaki Uygulamalar'*-Yıldız Salman
- ✓ *'Dünya Miras Alanlarında Koruma-Yönetim Kuralları ve Türkiye Uygulamaları'*-Ertuğrul Günay

Bu yayında toplantı konusu üzerindeki yapılan sunumları ve katılımcıların katkıları yer alıyor.

Raporun amacı ise Unesco Dünya Mirası: Diyarbakır ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj alanı ile ilgili tartışmalara katkıda bulunma, kamuoyunu etkilemek ve bilgilendirmektir.

Rapor, Diyarbakır'daki dünya miras alanının yüz yüze kaldığı sorunlar, etkiler ve çözüm önerileri kapsamaktadır. Aynı zamanda kent tarihi ve hafızasının kollektif bir korunmayla gerçekleşmesinin mümkün olduğuna vurgu yapıyor.

DİTAM olarak konuşmacılarımıza, toplantı katılımcılarımıza, katılan paydaşlara sundukları destek ve katkılar için teşekkürlerimizi sunarız. Bu raporun dönemin gelişmelerinin anlaşılmasında STÖ'ler, aktivistler, karar vericiler, siyasetçiler ve kamuoyu için bir kaynak olmasını umuyoruz.

Saygılarımızla

DİTAM Yönetim Kurulu

Açılış Konuşması

Mesut Azizoğlu-DİTAM Yönetim Kurulu Başkanı

Değerli misafirler,

Sayın Bakan, Sayın milletvekilleri

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanları

İlçe Belediye Eş Başkanları,

Sivil toplum kuruluşlarının değerli başkanları ve yöneticileri,

Değerli basın mensubu arkadaşlar,

"UNESCO Dünya Mirası: Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı; Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler" başlıklı toplantımıza hoş geldiniz. Bu toplantıyı DİTAM tarafından 2024 yılında kurulan Diyarbakır Yerel Hizmetleri İzleme Ağı'nın bir çalışması olarak düzenliyoruz.

Öncelikle "Diyarbakır yerel hizmetleri izleme Ağının" kuruluş ve amacından bahsetmek istiyorum.

DİTAM 2024 yılında "Diyarbakır Yerel Hizmetlerde Neleri Kaybediyor" başlıklı bir çalışma başlattı. Amacımız, Diyarbakır'ın kaybetme ve geriye gidiş durumunu sivil toplumla beraber, sivil toplumun çalışmalarıyla, bilgileriyle görünür hale getirmekti. Diyarbakır'daki yaklaşık 80 kurum ve kişiyle beraber 4 ayrı başlıkta "Diyarbakır'ın Sorunlarının Tespiti ve Çözüm Önerileri" başlıklı odak grup toplantılarını düzenledik ve çalışmanın sonuçlarını "Diyarbakır Yerel Hizmetlerde Neleri Kaybediyor" başlığı altında raporlaştırdık.

Daha sonra, sivil toplum örgütleriyle beraber yürüttüğümüz bu çalışmayı sürdürülebilir bir yapıya dönüştürmek ve "Yerel Hizmetleri İzleme Ağı" ismiyle devam ettirmek için "European Endowment for Democracy" kuruluşundan destek talep ettik, talebimiz kabul edildi. 2024 Temmuz ayında da "Diyarbakır Yerel Hizmetler Ağı'nın" kuruluşunu duyurduk.

Yerel hizmetleri izleme ağının amaçları;

1. Belediyeler ve STÖ'ler arasındaki iş birliklerinin gelişmesi ve ortak akıl oluşturularak sürdürülebilir bir kent politikasına katkı sunulması,
2. STÖ'lerin belediye hizmetlerine yönelik izleme-değerlendirme çalışmaları yapması,
3. Sivil toplum örgütlerinin yerelde karar alma mekanizmalarında rolünün artması,
4. Sorunların yerel ve ulusal düzeyde muhatap kurum ve kişilere iletilmesi ve baskı unsuru oluşturularak ilgili kişi ve kurumların sorunlarla ilgili çözümler geliştirmesinin talep edilmesi
5. Kent sorunlarının çözümüyle ilgili katılımcılık konusunda sivil toplumun kapasitesinin ve deneyiminin artırılması,

UNESCO, 1972 yılında Paris'te, dünyadaki kültürel ve doğal miras alanlarının korunmasına dair bir sözleşme hazırlıyor. Bu sözleşmeye göre UNESCO tarafından, dünyada korunması gereken alanların yer aldığı bir "Dünya Miras Listesi" oluşturuluyor. Türkiye, bu sözleşmeye 1983 yılında taraf oluyor. İşte Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri, bu sözleşme kapsamında 2015 yılında "Dünya Miras Alanı" olarak dünya miras listesine ekleniyor. Aslında 2015 yılından sonra "Sur ve Hevsel Bahçeleri" sadece bizlere ait değil tüm dünyaya ait bir miras alanı olarak kabul ediliyor. Dünya miras listesinde Türkiye'den 21 alan var. Dünyada ise 1223 alan bu listede yer alıyor.

Bu sözleşme bu alanların korunması için taraf devletlerle uluslararası bir yardım ve iş birliğini amaçlıyor. 2015 Sur olaylarının ardından bu sözleşmenin gerektirdiği uluslararası iş birliği koşulları ortadan kalkıyor.

Belediyelere kayyum atanmasının ardından yerel unsurların katılımcılığı konusunda eksiklikler oluşuyor ve alanla ilgili yetkiler merkeze devrediliyor. Bütün bu uygulamalar dünya miras listesindeki alanın korunmasıyla ilgili ciddi sıkıntılar yaratıyor.

İşte bugün burada, bu on yıllık dönemin ardından burayla ilgili mevcut durum nedir, bugünden sonra yapılması gerekenler nelerdir, yerelin tekrar bu süreçlerin içine katılımı nasıl olur, UNESCO sözleşmesinde belirtilen uluslararası iş birliği koşullarının yaratılması için neler yapılmalı, bunları konuşacağız.

Toplantımız iki oturumdan oluşuyor.

Birinci Oturumda;

- Mimarlar Odası Eski Başkanı-Ferit Kahraman
- Ziraat Mühendisleri Odası Eski Başkanı-Samet Uçaman
- Akademisyen Dr. Gül Köksal
- Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEB Sermed Azizoğlu

İkinci Oturumda ise;

- Kültür ve Turizm Eski Bakanı Ertuğrul Günay
- Diyarbakır Büyükşehir Belediye Eş Başkanı Serra Bucak
- ICOMOS-Türkiye'den Kültürel Miras Koruma Uzmanı Yıldız Salman

Her 2 oturumun moderatörlüğünü de DİTAM Yönetim Kurulu Üyesi Nevin Soyukaya yapacak.

Katılımları ve katkıları için bütün konuşmacılara çok teşekkür ediyorum.

Geçmişte belediyelerin yerelden belirlediği Alan Başkanı şu anda Ankara'da Kültür Bakanlığında bir bürokrat, kendisini de bu toplantıya davet ettik, fakat başka bir toplantıyla çakışması nedeniyle katılamayacağını belirtti.

Bugünkü toplantı için bu salonu bizlere tahsis eden Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odasına da çok teşekkür ediyorum. Katılımınız için hepinize çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum

Dünya Mirası: Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı; Mevcut Durum, Sorunlar, Öneriler

I. OTURUM

Nevin Soyukaya-Moderatör

Teşekkür ediyoruz. Öncelikle tüm haziruna hoş geldiniz diyoruz. Mesut Beyinde söylediği gibi DİTAM Diyarbakır'da Kent Sorunlarının çözümünde Sivil Toplumun Katılımı Projesi kapsamında toplantılar dizisini yapıyor. Ve kentin farklı sorunlarına her bir toplantıda değiniyor. Bugün de Diyarbakır'da UNESCO Dünya Mirası, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanını masaya yatıracağız. İki oturumlu bir toplantı yapıyoruz. İlk oturumda daha çok alanda dünya miras sürecinden beri farklı katılım ve katkılar sunan uzmanlar, akademisyenlerle ~~bir~~ mevcut durumu konuşacağız. İkinci oturumdaysa daha ulusal ve uluslararası düzeyde konuya Diyarbakır özelinden bakarak durumu değerlendireceğiz.

Bildiğiniz gibi Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı olarak adlandırılan bölge 2015'de dünya mirası olarak tescillendi. Dünya Miras Alanın kalbindeki Suriçi ise tampon bölge olarak belirlenmişti. Ama tam iki ay sonra ne yazık ki alanda çatışmalar ve yıkım başladı ve bu dünyada bir ilkti. Dünya mirası alanı olarak tescillendikten iki ay sonra büyük tahribat ve yıkımın yaşandığı bir alana dönüştü. Çatışmalar 2015 Ekim ayında başladı, Mart 2016'ya kadar sürdü. Hemen ardından da yıkım, yeniden inşa başladı. Bununla da yetinilmedi. Mülkiyet el değiştirdi, göçler yaşandı, alan insansızlaştırıldı. Dolayısıyla aslında buna Gül hocamlar da mutlaka değinir. Tüm bu yok etme faaliyetlerine Urbicide, yani kent kırım deniyor. Çünkü çok öncesinden planlandığı çok açık olan planlı programlı bir uygulama dizisiyle karşılaştık ve bütün bu uygulamalar sonrası aslında toplumsal hafızamızı yitirdik. Kent kokusunu, sesini yitirdi. Kültürel dokusunu yitirdi. Biraz buradan da bakacağız. Somut ve somut olmayan kültürel değerlerimizi kaybettik. Ve bir araya geldiğimiz bu toplantıda işte tam da bunları konuşacağız.

İlk oturumda dört konuşmacımız var. Öncelikle şu anda üç konuşmacımız hazır ama diğer konuşmacımız sabah farklı bir toplantıda. Oradan çıkıp buraya katılacak. Dolayısıyla birazcık gecikmeli olarak bize katılmış olacak. Ve tüm konuşmacılardan konuşmalarını 15 dakika ile sınırlandırmalarını özellikle rica edeceğim. İlk konuşmayı Suriçi'ndeki mevcut durumu da görebilmemiz açısından Mimar Ferit Kahraman'a bırakacağım. Suriçi'ndeki uygulamalar ve çözüm önerileri hakkında sunumunu yapacak.

Ama Ferit Kahraman konuşmaya geçmeden önce Ferit Kahraman'ı size tanıtmak istiyorum. Kendisi Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun. 2012-2016 yıllar arasında yurt içi ve yurt dışında çeşitli projelerde çalıştı. 2017'den beri kendi firmasında mimarlık proje uygulama işleri yapıyor. Aynı zamanda kültür varlıklarının restorasyonu alanında da farklı etaplarda Diyarbakır Surları ve sivil yapılarda şantiye şefliği görevlerinde bulundu. Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi'nde 2020-2024 yılları arasında şube eş başkanlık görevini yürüttü. Kültürel mirasın korunması çalışmaları başta olmak üzere kent suçlarına karşı aktif mücadeleye katkı sunuyor. Mimari ve mimari koruma ve restorasyon alanında yüksek lisans yapmakta şu an diyelim ve Ferit Bey'e sözü bırakalım.

Suriçi'ndeki Uygulamalar ve Çözüm Önerileri-Ferit Kahraman

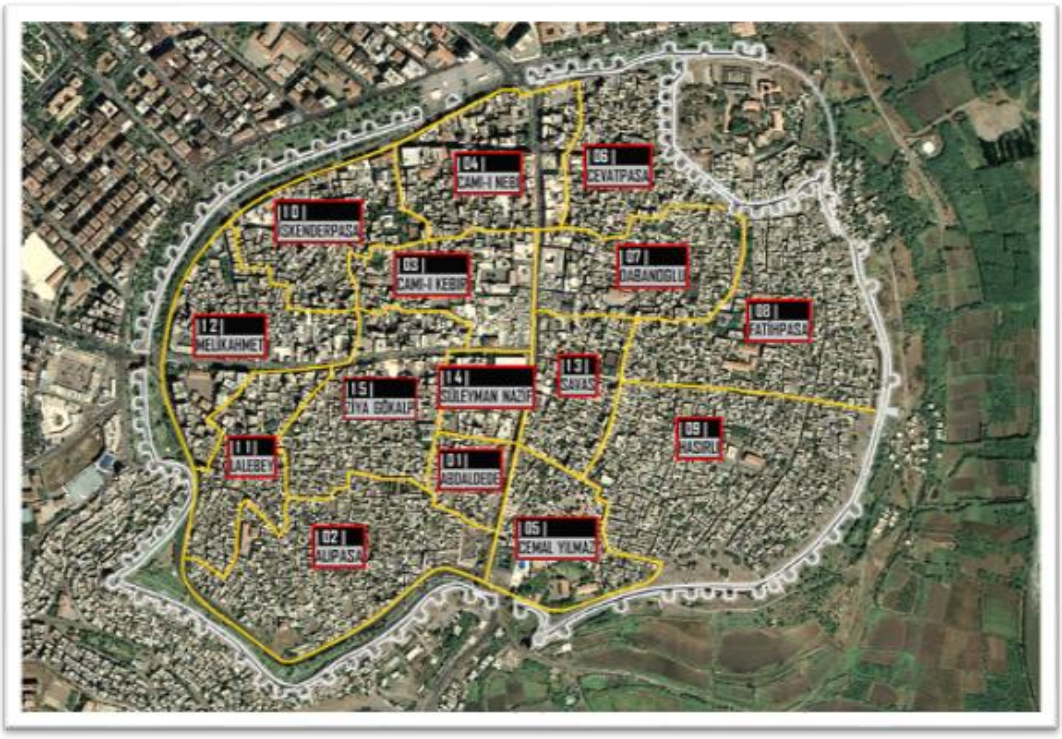
-Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi Eski Eşbaşkanı

Merhabalar, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Başlık olarak Suriçi'ndeki Uygulamalar ve Çözüm Önerilerini konuşacağız.

1988 yılında tescillenen Diyarbakır Suriçi Kentsel Sit Alanı, çok katmanlı kültürel yapısı ve özgün sokak dokusu ile Türkiye'nin önemli tarihî kentsel dokularından birine örnektir. Ancak son yıllarda alanda yürütülen uygulamalar, söz konusu mirasın bütüncül korunmasını tehlikeye atmaktadır. Alanın bazı kısımlarında organik sokak dokuları ve geleneksel yapılar korunmuş olsa da özellikle Hevsel Bahçelerine bakan doğu tarafında ve güney kesimlerde adalar halinde büyük yıkımlar, sokak genişletilmesi gibi müdahaleler mevcuttur. Bunlarla birlikte yıkılan yapıların yerine betonarme kopyaları üretilmiş ve özgün yapı malzemesi olan bazalt sadece cephelerde kaplama olarak kullanılmış ancak bu uygulama bile yöntem, teknik ve tipoloji olarak birçok hatayı barındırmaktadır.

Uygulamaların büyük bölümü hem 2012 yılında alanın korunmasına yönelik hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planına hem de ulusal yasa ve ilke kararlarına aykırılık teşkil etmektedir. Bunun yanında uluslararası koruma ilkeleriyle de açıkça çelişen bu müdahaleler, iklimsel etkilere ve yerel malzemeye göre şekillenen tarihî kentsel dokuyu bozmakta ve alanın özgün kimliğini yok etmektedir.

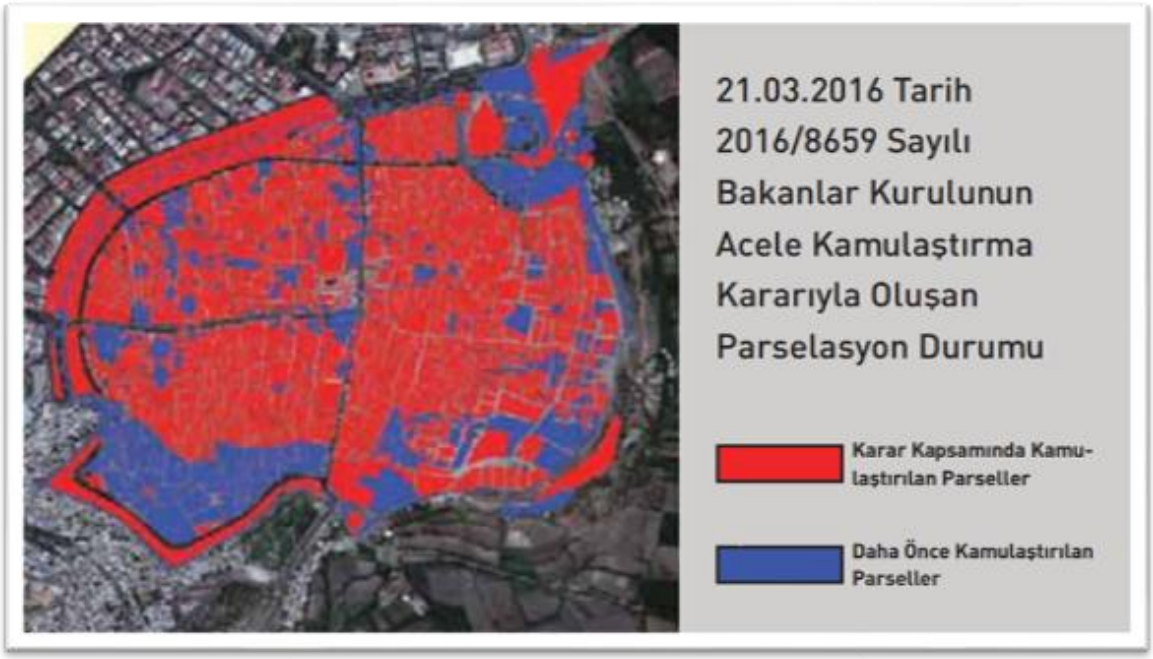
Oysa 1964 tarihli Venedik Tüzüğü, tarihî yapıların çağdaş kopyalarla değiştirilmemesini, özgün malzeme ve tekniklerle onarılmasını öngörür; özgünlüğün korunmasını temel alır. 2011 tarihli Valletta İlkeleri ise korumanın yalnızca fiziksel unsurları (sokak dokusu, parsel yapısı, mimari nitelikler, peyzaj değerleri, silüetler, arkeolojik kalıntılar) değil, aynı zamanda geleneksel yaşam pratikleri, kültürel hafıza, sembolik anlamlar, toplumsal ritüeller ve kimlik gibi somut olmayan kültürel mirası da bütüncül bir şekilde ele alması gerektiğini vurgular.

Suriçi haritasına baktığımızda 15 mahallenin sınırlarını görüyoruz. 2015 yılının sonlarına doğru başlayan çatışmalar sağ tarafta gördüğünüz 6 mahalleyi kapsayan alanda yoğunlaştı. Dolayısıyla kentsel bütünlüğün genel anlamda bozulduğu alanları olarak buraları niteleyebiliriz. Aynı zamanda Ali Paşa ve Lale Bey mahallelerinde de çatışmalı süreçten önce gerçekleşen bir riskli alan ilanı ve sonrasında kentsel dönüşüm adı altında birtakım uygulamaların başladığını orada görüyoruz. Dolayısıyla Suriçi alanı için daha önce hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planına daha kapsamlı bir şekilde ele alınarak Büyükşehir Belediyesi tarafından 2012 tarihli Suriçi Koruma Amaçlı İmar Planı olarak koruma kurulunda onaylandı ve ilan edildi.

Bu koruma amaçlı imar planı, alandaki mevcut geleneksel ve tarihi yapıları koruyan, alanda gerçekleşecek inşa ve yapım süreçlerine referans verecek, yeniden inşa sırasında yapıların kentsel doku ile bütünlüğünü belirten çalışmaların nasıl ele alınması gerektiğini vurgulayan birçok detayla doludur. Elbette zaman içerisinde oluşan farkındalık ve bilinçlenme, teknolojik gelişmeler gibi birçok etken mevcut planların daha iyi hale getirilmesi, geliştirilmesi için çok önemli etkenler. Çünkü farkındalık ve bilinçlenme geliştikçe aslında alanın korunmasına yönelik hassasiyetler de giderek artıyor.

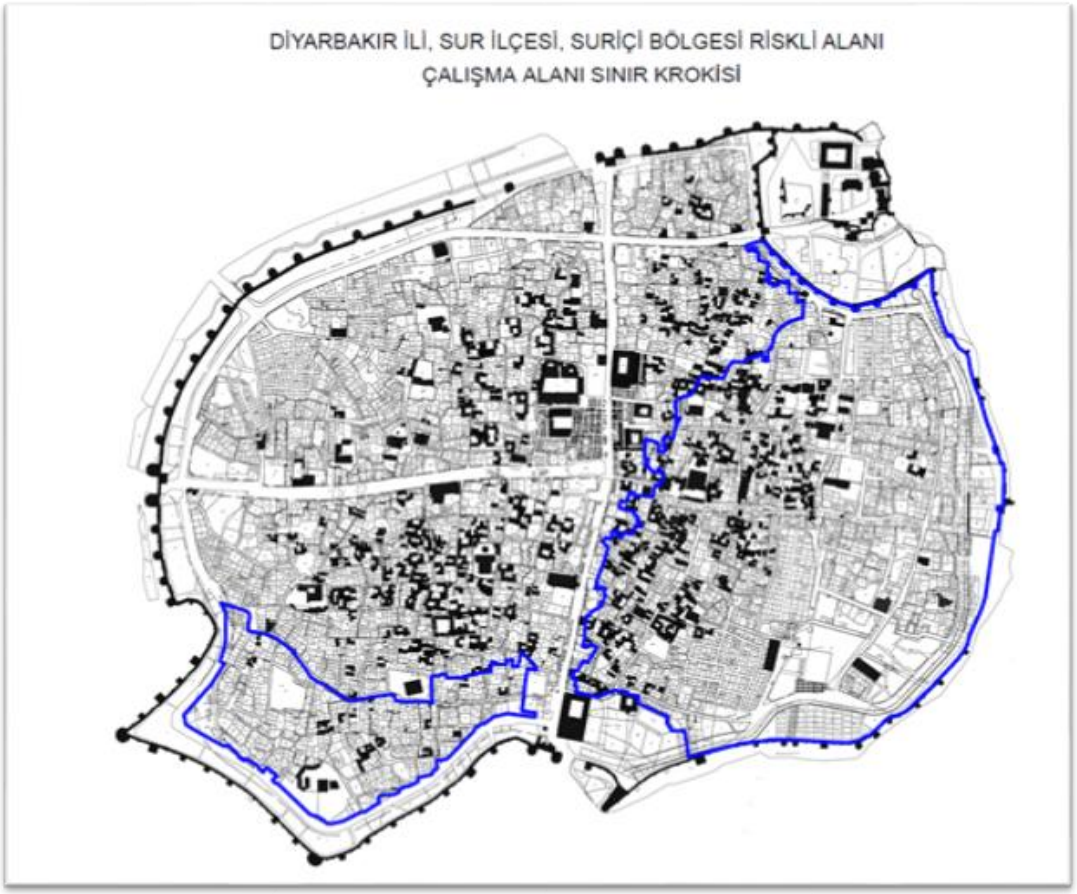
Yoksa alanın korunması için 2012 yılından önceki süreçte Kentsel Sit Alanı olan Suriçine baktığımızda, hatta Dünya Mirası alanı olmadan önceki Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçelerinin tampon alanı niteliği taşıyan Suriçi'ne baktığımızda hassasiyetler farklı iken günümüzde daha üst ölçekte bir hassasiyetin sürdürülmesi gerektiğini söylemeliyiz. Tabi bu alan aslında çok katmanlı bir alan ama zaman içerisinde birden çok sebepten dolayı çok katmanlı sorunları da oluşmuş. Dolayısıyla birkaç görseli kısa kısa geçerek sadece konu başlıkları üzerinde temel sorunlara değinmek istiyorum. Açıkçası her bir konu kendi içerisinde bir sunum ya da en azından bir gündem oluşturan nitelikte önem arz ediyor.

Mavi ile gördüğünüz alanlar bahsettiğimiz gibi 2016 yılı öncesinde kamulaştırılan alanlardır. Haritanın sol alt tarafındaki yoğun mavi renkli alanlar, Ali Paşa ve Lale Bey bölgesindeki TOKİ kentsel dönüşüm kısımlarıdır. Diğer tarafta yine İçkale dediğimiz alanda kentsel dönüşüm adı altında başlayan çalışma alanlarını görüyoruz. 2016 yılında sona eren çatışmalardan sonra da kırmızı bölgelerde gördüğümüz alanın tamamı 21.03.2016 tarih ve 2016/8659 sayılı bakanlar kurulunun acele kamulaştırma kararıyla riskli alan ilan edilerek kamulaştırma kararı alındı.

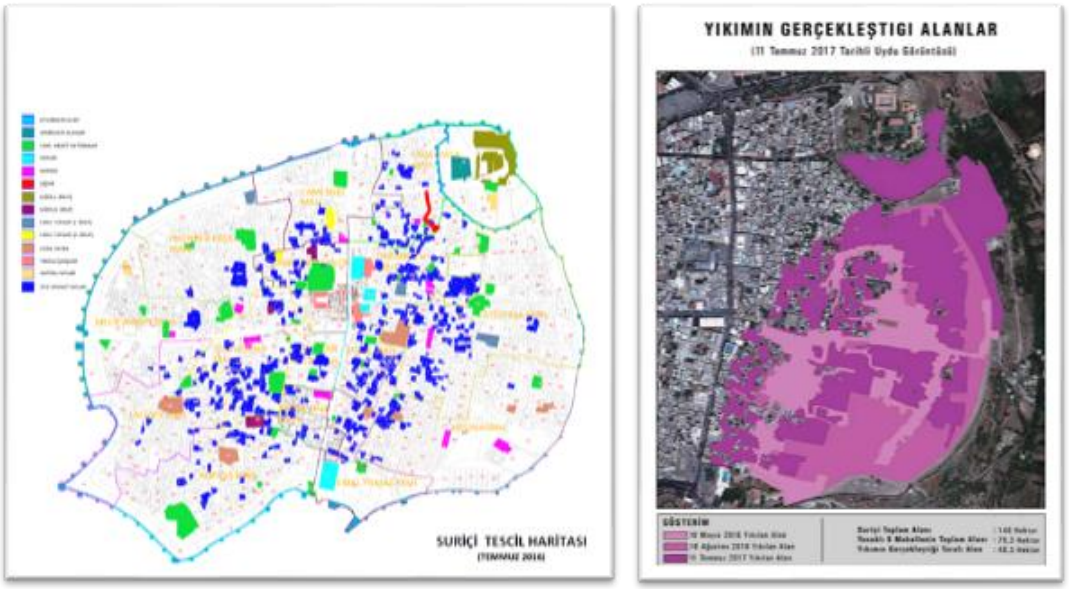
Birçok sorun var ve bunlara değinmem gerekiyor. Şu anda alanın korunmasına yönelik günden güne artan bir tehdit durumu söz konusudur. Çünkü alan gittikçe sadece turizm odaklı hale geliyor ve alan

insansızlaştırılıyor. Olaya sadece cazibe ve turizm merkezi odaklı bir perspektifle bakılıyor. Alanın temel sorunlardan bir tanesi de yetki konusu. Aşağıda gördüğünüz gibi mavi çizgilerle seçili olan alanlardaki yetki şu anda Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'ndadır. Belediyenin buralarda yaptığı tek şey, yanlış anlaşılmasın ama sadece çöp toplama gibi hizmetlerdir çünkü ruhsat, denetleme vb birçok konuda yetkiler yerelden alınarak bakanlığa devredilmiş durumdadır. Ankara'daki Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının kentsel, tarihi bir sit alanında bu kadar üstün yetkilerle donatılması beraberinde tahribatları getiriyor ve hassasiyetleri bir kenara bırakıyor.

Suriçi olarak bilinen ve tarihi Diyarbakır Surlarınca çevrelenen, Diyarbakır ili, Sur ilçesinde yer alan bölgenin bir kısmı ilk olarak Bakanlar Kurulunun 22/10/2012 tarih ve 3900 sayılı kararı ile "Riskli Alan" ilan edilmiştir. Daha sonra 20/8/2016 tarihli 6745 sayılı Yatırımların Proje Bazında Desteklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair Kanunun 58. maddesi ile, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanununa geçici 6. madde eklenmiştir. Bu maddede *"16/5/2012 tarihli ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun ek 1 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca ilan edilen riskli alanlar ile Bakanlar Kurulunun* ***22/10/2012 tarihli ve 2012/3900*** *sayılı ve 16/2/2016 tarihli ve 2016/8538 sayılı kararları ile ilan edilen riskli alanlarda ve bu alanların dönüştürülmesi için kullanılacak rezerv yapı alanlarında 6306 sayılı Kanun ile birlikte bu Kanunun 6306 sayılı Kanuna aykırı olmayan hükümlerine ve aşağıdaki hükümlere göre uygulama yapılabilir. Bu alanlarda; imar planı, imar uygulaması, alt ve üst yapı projeleri, ruhsat ve yapım da dâhil olmak üzere bütün iş ve işlemler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından resen yapılır, yaptırılır ve onaylanır. Bu alanlarda her tür ve ölçekteki meri imar planı, plan notları ve plan açıklama raporunda ilgili idarelere verilmiş görüş bildirme de dâhil* ***her türlü görev ve yetkiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığına geçer."*** denilmektedir. Burada göreceğiniz gibi 2016 yılında yapılan kanun düzenlemesi ile 2012 yılında riskli alan kararı verilen bölgeler ile 2016 yılında riskli alan ilan edilen bölgelerde (haritadaki mavi renkli alanlar) bütün yetkiler bakanlığa geçmiştir. Birazdan uygulama

örneklerinde de göreceğimiz gibi Kültür Bakanlığı'nın bu koruma ve çalışmaların kapsamının dışında tutulmasının nasıl bir faciaya dönüştüğünü hep beraber göreceğiz.

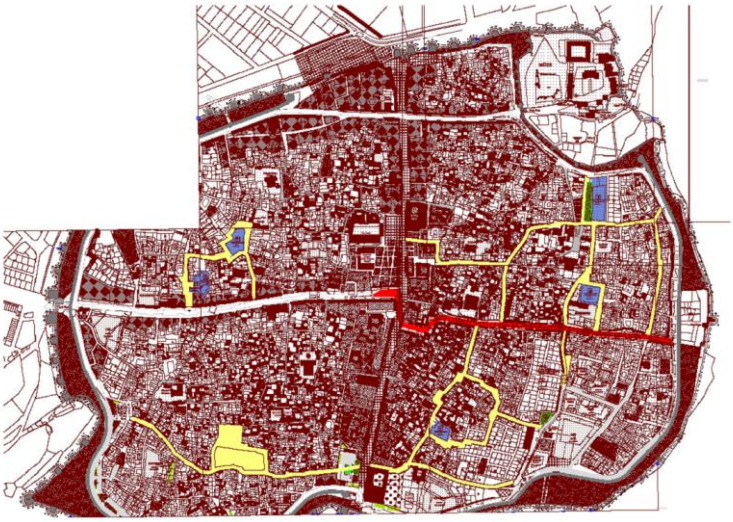
2017 yılındaki uydu görüntülerinde mor renklerle taranan alanlarda çok katmanlı yıkım süreçleri var. Birazdan fotoğraflarla tekrar göstereceğim. Sol taraftaki haritada mavi renklerle taranan tescilli sivil yapılar ve diğer tescilli yapıların yer aldığı haritayı görüyoruz. Bu iki haritayı çakıştırdığımızda yıkımın gerçekleştiği alanda tescilli olan parsellerin sayısının sadece ana arter çevresinde toplandığını görüyor olsak da aslında alanda tescile değer onlarca, hatta yüzlerce yapının olduğunu da söylemek mümkündür. Ve tabi tespit edildikçe başvuru yapıldıkça tescil süreçleri hala devam ediyor. Her ay koruma kuruluna tescillerle ilgili birden çok başvuru yapılıyor ve yapılar korumaya değer nitelik kazanarak tescilleniyor.

Çatışmalı süreç diyoruz. Aslında burada yoğun yıkım ve yerinden edilme olayları, tarih ve kültürel dokunun, toplumsal hafızanın yok edilmesi, riskli alan ilanı, acele kamulaştırma ve beraberinde bütün bu değişimlerin getirdiği sosyoekonomik ve demografik yapının değişimleri var. Birçok yönden tahrip edilen yıkılan bir alan için bütün bunları bir arada ifade edecek bir tanımlama var aslında: Kentkırım Bu alanda gerçekleşen bütün müdahaleler bu tanımlamaya net bir şekilde uyuyor ne yazık ki.

Uydu fotoğraflarına (Google Earth) sırayla baktığımızda 2015 yılında çatışmalardan önceki Suriçi görüyoruz. 2016 yılında çalışmaların neredeyse artık sona doğru geldiği ocak ayındayız ve alanda neredeyse yıkıma dair herhangi bir izi görmüyoruz. 2017 yılına geldiğimizde alandaki yıkımların yavaş yavaş genişletildiğini görüyoruz. 2018 yılında yıkımların boyutu daha çarpıcı şekilde sürüyor. 2019'da neredeyse birkaç tesisli yapı dışında alanın tamamen yıkıldığını görüyoruz. Hemen sonrasında 2020 yılında da yıkımlarla beraber bir yandan da inşaat süreçleri başladığı görülüyor. İşte bu kahredici yıkım tablolarının üstüne yeni bir şeyler daha başladı. Yeniden inşa! Yeniden inşa sürecinde ne yazık ki katılımcılık esas alınmadı. Koruma amaçlı imar planı birçok kez revize edildi. Uygulamalarda 2012 yılında kabul edilen koruma amaçlı imar planına uyulmadığı gibi bu plan 2016 yılında özellikle yol genişletme ve belli bölgelere karakol noktaları oluşturma amacıyla revize edildi. KAİP 2016 yılında isteğe göre revize edilmesine rağmen 2019, 2020, 2021 yıllarında alanda yapılan uygulamalar bu koruma amaçlı imar planına da aykırılık teşkil ettiği için (planlamada ve uygulamalarda koruma amaçlı imar planı hükümlerine uyulmadan imalatlar yapıldığı için) koruma amaçlı imar planı, yapı bazındaki notlar çerçevesinde revize edilerek uygulanan aykırılıklara uyacak şekilde düzenlendi ve revize koruma amaçlı imar planı kabul edildi. Yani onaylı plana uyan bir yapım sürecinin yerine yapılana uydurulan bir koruma amaçlı imar planı düzenlendi. Ve ne yazık ki koruma kurulları bütün bunları görmesine, bilmesine rağmen süreçleri de bu şekilde kabul etti, onayladı.

Revize Sonrası Suriçi Kadastral Haritası

Yukarıdaki haritada gördüğünüz sarı çizgiler eklenen ve genişletilen yollar, mavi noktalar ise bahsettiğimiz gibi yeni karakol noktalarını ifade ediyor. Kırmızı taralı olan çok önemli çünkü Yenikapı Sokak olarak tabir edilen aslında organik sokak dokusunun çok güzel bir örneğini teşkil eden bir sokak dokusudur. Burada da genişletme çalışmalarıyla beraber tescilli parsellerin sınırları değiştirildi. Bazı yapılar tescilli olmasına rağmen bir kısmı genişletilen yola taştığı için yarısı veya tamamı yıkıldı. Örneğin tescilli bir yapının yarısı yıkıldıktan sonra kalan yarısı ayakta duruyordu. Daha sonra projeler bu mevcut duruma göre revize edildi. Bunlar da ne yazık ki Koruma Kurulu tarafından onaylandı. Bu gibi süreçler yaşandı.

Sonra yeniden inşa süreçlerini görüyoruz. Her yerde bahsi geçiyor. Biz bunları Cezaevi tipolojisi olarak tamlıyoruz. Aslında buradaki temel meselelerden bir tanesi, koruma amaçlı imar planına uyulmaması ve göz önünde bulunan örneklerin referans alınmamış olmasıdır. Çünkü projeler Ankara'dan merkezi bir anlayışla, alanı bilmeyen görmeyenler tarafından yönetildi. Seçim dönemiydi, aslında seçim propagandasına kurban edilen bir kent örneğini görüyoruz. Çok nitelikli yapıların olduğu, yereldeki yaşamın şekillendirdiği, mahremiyet kavramının ön planda olduğu bir alandan bahsediyoruz. Sokakların dar olduğu, iklime, sıcaklık verilerine göre şekillenen bir alandan bahsediyoruz. Geçmişten beri iklim vb birçok deneyimle şekillenen alanda yeniden inşa edilen bu yapılarda geçmiş deneyimler dikkate almadığı ve uygulamalar birçok aykırılığı barındırdığı için insanlar yine geçmişin izinden giderek sorunlarına yeni çözümler üretmeye çalıştı.

Geleneksel yapılarda avlular içe dönük ve mahremiyet ön planda iken sağ alt tarafta göreceğiniz gibi, yeni yapılarda bu avlular diğer komşunun avlusuna ya da işte odanın penceresi diğer komşunun penceresine bakınca, yeşil tentelerle, çitlerle araya bariyer şeklinde duvarlar örülüp, o mahremiyet insanlar tarafından sağlanmaya çalışıldı. Aşağıda gördüğünüz fotoğraf az önce bahsettiğim kırmızı taralı Yenikapı sokak olarak bilinen alan, sol üst tarafta bulunan alandır. Sokak genişletilip iklimsel verilerin de referans alınmadığı bir dönüşümü beraberinde getirince çok sıcak, cepheler de sıcağı fazla emiyor. Dolayısıyla ne yapalım? O zaman sokağı yeşillendirelim, ağaç dikelim, dediler. Bu ağaçları sadece sokak alanlarını, sokağı yeşillendirmek için yapılmadı. Yeniden inşa edilmesi gereken tescilli ya da tescilsiz diğer birçok alanda da yine ağaçlandırma ve yeşillendirme çalışmaları yapıldı. Bu ağaçların çoğu çok yıllık köksü bitkilerdir. Bunların yarın, diğer gün o alanlarda yeniden inşa süreçleri işletildiğinde arkeolojik katmanlara vereceği zararları kimse hesaba katmadı.

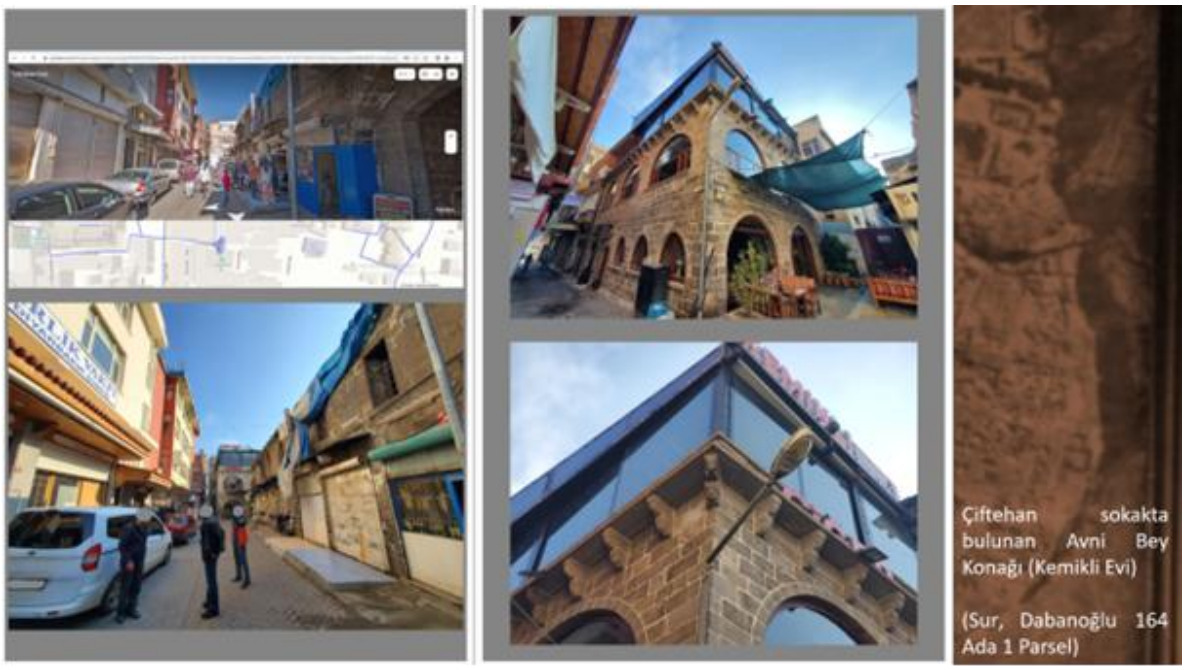
Alanda restorasyon uygulamalarının yapıldığını görüyoruz. Restorasyon uygulamalarında da açıkçası birçok aykırılık var. Temel birkaç tanesine değineceğim. En azından özgün yapım malzemesi gözenekli ya da yerel halkın diliyle dişi taş diye tabir edilen, ama alanda uygulanan ise daha masif yine halkın deyimiyle erkek taş. Dolayısıyla yıllar geçse dahi bu bütünleşik doku tekrar sağlanamayacak. Hatta şöyle bir şeye de değinmek lazım, bu yıkımlarla beraber alandan iş makinelerince bütün hafriyatlar götürülüp Dicle Nehri'ne ve Dicle Üniversitesi kampus alanına bir yere boşaltıldı. Aslında bu yapılara ait yapıların içerisinde yıkılmış olan, yıkıntıdan kalan taşlar vardı, onlar dahi ayrıştırılmadı kullanılmadı. Çünkü işler ihaleyle verildi, bu ihaleler pazarlık usulüyle yapıldı. Yerelden hiç kimse katılmadı bu süreçlere. Yapıya ait olan özgün malzemeler dahi kullanılmadan bir inşa süreci sürdürüldü. Yapım yöntemleriyle ilgili de hatalar var. Mesela taşlar fabrika kesimi ve taşların arka, yan yüzeyleri parlak ve pürüzsüz bir şekildedir. Taşın bu yüzeyleri harçla ve dolgu ile bütünlük sağlamadığı için zaman içerisinde birçok yapısal sorunu da beraberinde getirecektir.

Yukarıda bir cumba örneğini görüyoruz. Sağ tarafta da cumba örneklerini görüyoruz. Aslında birbirine karşılıklı bakan cephelerde, cephelerin biri kör ve sağırken diğerinin penceresi karşıya bakabiliyor. Ama bir

pencere karşıda da varsa eğer bu sefer yan sokağa açılan tamamıyla mahremiyetin sağlandığı bir yapı tipolojisi gelişti. Sonuçta bu bir deneyimle oluştu. Ama yukarıda sağda gördüğünüz gibi üretilen kopyalarda ise bu hassasiyetler bir kenara atıldı ve dikkat edilmedi. KAİP buna benzer hataları telafi etmek için revize edildi.

Tescilli olan yapıların yıkımını da görüyoruz. Alanda işlem hatası diye tabir edeceğimiz ama cezasızlık politikalarının bir sonucu olarak herkese cesaret veren uygulamalar da var. Birçok yapı tescilli olup ayakta kalmış olmasına rağmen sonraki yıkım sürecinde onlar da yerle bir edildi. Çünkü koruma kurulu ve diğer denetmenler alana gidip baktıklarında, yapının aslında önceki tespitte var olduğunu ama şu anda olmadığına dair rapor tuttu. Bu önemli hata daha sonra yetkililerce kimler tarafından, nasıl yıkıldı bilmiyoruz diye bir küçük notla geçiştirildi. Ve yetkililer hakkında herhangi bir işlem yapılmadı.

Bir cezasızlık politikasının önemli bir örneğini daha vermek istiyorum. Sol üst tarafta gördüğünüz aslında 2014 yılından bir sokak fotoğrafı. Onun hemen altında gördüğünüz de Avni Bey konağı ya da Kemikli Evi

diye pazarlanan bir yeni tarih oluşturma sahnesi! Bu Avni Bey Konağında insan siluetli bingi taşları var. Aslında bu taşlar başka bir tescilli yapıya ait ve buradan çalınarak getirilmiş, alana giriş çıkışların emniyet tarafından kontrol altında tutulduğu dönemde izinsiz, ruhsatsız ve kaçak bir şekilde inşa edilen Avni Bey Konağı veya Kemikli Evi bilinen yapının inşasında kullanılmış. Koruma kuruluna ve müzeye bununla ilgili yazılar yazmamıza rağmen hiçbir şekilde müdahale edilmedi. Suç duyusunda bulunup, dava açmamıza rağmen yapı kayıt belgesi var diye geçiştirildi. Yıkımların 2017 yılında değil de sonraki süreçte olduğunu, uydu fotoğraflarıyla belgeleyip dava dosyasına sunmamıza rağmen takipsizlikle sonuçlandı. Bir de böyle uygulamaları görüyoruz. Tabi bir de alandaki tahsislerden bahsedeceğim. Aslında bu tahsisler mülkiyet hakkının nasıl gasp edildiğinin göstergesi. Çünkü yeni yapılan inşaatların özellikle Yenikapı Sokak'taki ticari aksta bulunanların hiçbir tanesi hak sahiplerine verilmedi. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından başka kişilere kiralandı. Dolayısıyla alan tamamen ticari bir noktaya dönüştürüldü. Birtakım yapılar da burada gördüğünüz gibi farklı dernek ve vakıflara tahsis edildi. Hak sahipleri dışında herkes bu alanda faaliyet sürdürüyor ne yazık ki.

Konu her ne kadar Suriçi olsa da tarihi surlara da değinmek gerekiyor. Surlarda da bir takım restorasyon çalışmaları sürdü, bir kısmı tamamlandı. Tamamlanan kısımlarda son zamanlarda kiralama konusu gündem olmaya, konuşulmaya başladı. Çünkü işin ucunda yine bir rant varsa, birileri göz koyuyor, kim nasıl, ne şekilde çökebiliriz hesabını yapıyor.

İçkale dediğimiz burçlarda, 33 Nolu Ulu Beden, 41 Nolu Yedi Kardeş Burcu ve 21-22 Nolu Urfa Kapı burçları gibi birtakım yerlerde restorasyonlar tamamlandı. Bu burçların döner sermaye işletmeleri tarafından kiralanması durumu var. Yakın zamanda 21 tanesinin kafe, restoran, geleneksel el sanatları ve benzeri birtakım amaçlarla kiralandığına dair ihale yapıldı. Şu sol üst tarafta gördüğünüz Dağkapı burçlarını restoran yapacaklarmış. Tabi ihale yapılmasına rağmen, burçların kullanımı belli kişilere verilmiş olmasına rağmen bununla ilgili de anlaşmazlık var. İhalede kiralama süresinin 5-7 yıl ile sınırlı tutulduğu ama bu sürenin 19-20 yıllığa çıkarılmak istendiği, bu konuda ihale alanlar ile ilgili bakanlık arasında bir takım hukuki süreçlerin başladığı biliniyor. Kiralama ile ilgili TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu tarafından bakanlığa yazı yazıldığını henüz resmi bir cevap verilmediğini biliyorum.

Aslında özüne baktığımızda çözüm önerileri konusunda birçok şey söylemek mümkün ama buradaki en önemli husus mekanın, alanın ruhudur. Alana özel kimliğini, anlamını, duygusunu ve gizemini kazandıran somut, soyut, fiziksel ve tinsel öğeler yerin ruhu olarak tanımlanmaktadır. Ruh mekanı yaratmakta, mekan da bu ruhu inşa etmekte ve biçimlendirmektedir, deniliyor. Alana gittiğinizde bir bütün olarak görülen aslında alanın ruhunu kaybettiğidir.

Ne yapılabilir? Çözüm önerileri belirtmek, her biri hakkında uzun uzun konuşmak isterim elbette ama süre kısıtlı olduğu için kısada birkaç şeye değinmek istiyorum. En önemlisi katılımcılık esas alınmalı. Orada, yerinde var olan yapılar örnek ve referans olarak kabul edilmeli. UNESCO'dan gelen birçok raporda da değinildiği gibi revize edilen koruma amaçlı imar planları iptal edilmeli, 2012 tarihli KAİP'e geri dönülmesine yönelik çağrılara kulak verilmelidir.

Önem arz eden bu hususlar gerçekleşti mi en azından sürecin yeniden inşa edilmesinde, yeniden toparlamasında yeteri kadar olmasa dahi var olan kısımların korunmasını sağlamış oluruz. Mevcut olumsuz örnekler ne olur diye biz de düşünüyoruz, bazen tartışıyoruz. Kötü örnekler, yanlış uygulamalar olarak mı kalır yoksa günün birinde onlar da tekrar yıkılır mı? Yıkılması da çözüm olmayacak çünkü yıkımların yaratacağı, o arkeoloji katmana o alana beraberinde getireceği ikinci tahribatlar ne olacak bunları da hesaba katmamız gerekiyor. Bütün bunlar üzerinde uzun uzun konuşmayı, tartışmayı gerektiren, en doğru yol ve yöntemlerin belirlenmesini gerektiren konular olarak birçok soru işareti barındırıyor. Hepinize teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Çok teşekkür ederiz Ferit Bey. Hakikaten çok derinlikli, çok başlıklı konular. Ferit Bey sağ olsun elinden geldiğince değinmeye çalıştı. Şimdi Ferit Bey'in söylediği gibi aslında minare çalındı, kılıf sonradan hazırlandı. Fakat mızrak kılıfa da sığmadı, deldi geçti. Her şey çok aşikar. Önce uyguladılar, sonra plan (Koruma Amaçlı İmar Plan) yaptılar. UNESCO bile bu planı tanımıyoruz. Çünkü bize sunulmadı, dedi. Dolayısıyla aslında Çevre ve Şehircilik Bakanlığının yaptığı tüm uygulamalar kaçak uygulamaydı. Yasa dışı konuma düştü fakat yasayı takan kim diye tamamlayayım Ferit Bey'in sözlerini.

Şimdi Samet Bey'e sözü vereceğim, Samet Uçaman'a. Ziraat mühendisi. Ama kısaca kendisini tanıtmak isterim yine. Samet Bey uzun yıllar Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nde farklı görevlerde çalıştı. En son Çevre Koruma Daire Başkanıyken 2016 yılında KHK ile ihraç edildi görevinden. TMMOB Diyarbakır Ziraat Mühendisleri Odası Başkanlığını yürüttü. Şu anda ise Ziraat Mühendisleri Odası Genel Merkez Yönetim Kurulu Üyesi olarak çalışmalarını sürdürüyor. Ama aynı zamanda bir ziraat mühendisi olarak sivil toplum örgütleri temsilen ve mesleğine olan sorumluluğundan kaynaklı Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri ile ayrıca özel olarak ilgilenmekte, alana dair çalışmalarını aktif bir şekilde sürdürmekte. Şimdi kendisinden Hevsel Bahçeleri ve Dicle Vadisi'ne dair bir mevcut durumu dinleyelim isterseniz. Buyurun.

Dicle Vadisi ve Hevsel Bahçeleri: Mevcut Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Alan Yönetiminde Katılımcılık-Samet Uçaman

-Ziraat Mühendisleri Odası Eski Başkanı

Öncelikle böylesi bir toplantının olması bizim için önemli. İlgili arkadaşlara teşekkür ediyorum. Ferit Karaman'ın bıraktığı yerden meseleyi değerlendirmek gerekiyor. Çünkü TMMOB olarak bir alanın nasıl boşaltıldığını, boşaltılan altı mahallenin ne şekilde değerlendirildiğini, Hevsel bahçelerinin mevcut jeolojik katmanları, arkeolojik katmaları, mimari hafızası ve yaşanan ciddi problemlerini 8 yıldır ciddi bir şekilde yaşıyoruz.

Şöyle bir durum var. Yıkılan ve boşaltılan mahallelerdeki nüfusun zorla yerinden göç ettirilmesi, Hevsel Bahçeleri'ndeki mevcut bilge tarım sistemimizin de yok oluşuna sebep oluyor. Bu noktadan Hevsel'deki mevcut duruma geçiş yapmak gerekiyor. Yoksa Hevsel Bahçeleri'nin önceden de sorunları vardı. Önceden Hevsel Bahçeleri için sulama birlikleri oluşturulmuştu. Bu sulama birlikleriyle ilgili ciddi sıkıntılar yaşanmıştı. DSİ, Üniversite, Valilik, Büyükşehir Belediyesi sulama birliklerinin altyapılarını vermemeye başlayınca, alanda sulama yapılmadı. O dönemde Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi sulama birliklerini tek başına kaldıramamıştı. Hevsel'deki tarımsal üretim alanı, o dönemlerde ciddi bir sıkıntıya girmişti.

Burada mevcut durumu değerlendirmek istiyorum. Bilindiği gibi tarihsel olarak Hevsel'de tarımsal faaliyetlerin başlamasını veya ürünün ilk başlangıç noktasını değerlendirdiğimizde, ilk bitkinin ıslahı, ilk bitkinin kültüre alındığı noktalara kadar ulaşabiliyoruz. Hevsel'de kadim bilge tarım sistemi bin yıllar sürmüş. Bu sürede doğayı, tabiatı, oradaki yaşayan ekolojik sistemi, ekolojik alanları tek tek hafızalandırarak yeniden üretime geçilmiştir. Deyim yerindeyse Hevsel Bahçeleri, kenti beslemek için mevcut tüm bitkisel üretimlerini ve yan ürünlerini kentte gıda olarak sunmuştur. Farklı tarihlerde buna dair anlatımları da görüyoruz. Asur kralının *"Bahçelerini yok ettim"* şeklindeki anlatımı mevcuttur.

Bununla birlikte kentin hemen yanı başında Dicle adıyla bir nehir var ama Dicle, Bismil köprüsüne kadar nehir olarak tanımlanmıyor. Bu konuda ayrı bir tartışma yürütmek gerekiyor.

Kayyum süreci öncesinde Hevsel Bahçeleri'ndeki tarımsal faaliyetlerin, küçük aile birliklerinin veya köylü, küçük aile çiftçilerinin neler yapacağıyla veya nasıl destek olunacağıyla ilgili ciddi çalışmalar sürüyordu. Fakat şu an şöyle bir sıkıntı var. Tarımsal üretim alanıyla ilgili ciddi problem olmasıyla birlikte mevcut sahadaki ekolojik alanda da ciddi tahribatlar söz konusu olmuştur. Alandaki flora, fauna olumsuz bir etki altında ve bu etki de maalesef oradaki canlılar üzerinde problem yaratıyor.

Haziran 2025'te kent dinamikleriyle birlikte Hevsel Bahçeleri'nde bazı çalışmalar yürüttük. Sekiz yıl boyunca TBMOB, ilgili kurumlar, Ekoloji Derneği ve diğer Diyarbakır'ı korumak isteyen derneklerle birlikte çalıştık. Fakat çalışmalarda şunu görebildik. Suriçi'ndeki evlerin, nüfusun, sekiz mahallenin boşaltılmasıyla birlikte Hevsel Bahçeleri'ndeki tarımsal faaliyetlerin içeriği, boyutu ve çeşitliği de değişmeye başladı. Bahçe kültürü ile ekilmiş alanlarda şu anda daha fazla endüstriyel tarım var ve maalesef alanda narkotik alanlar (kenevir) olarak da ekilen bölgeler mevcuttur. Hevsel Bahçeleri'ne yönelik böylesi bir tahribat söz konusudur. Bazı alanlar ekilmiyor, bazı alanların alt yapısı vs. değişebiliyor, ekim alanlarının sınırları değişiyor. Çiftçiler veya ailelerin Hevsel'de artık ekim yapmama gibi bir duruma girmeleri söz konusudur.

Bunların tümü Hevsel Bahçeleri'ndeki mevcut tahribatın boyutunu gösteriyor. Konuyla ilgili defalarca hem alan yönetimine hem UNESCO'ya, bazen ortaklaşa, bazen basın açıklamalarıyla, bazen de UNESCO'nun Riyad'da, Delhi'de gerçekleştirdiği toplantılarda Diyarbakır STÖ'leri olarak WHW aracılığıyla okunan bildirilerimiz olmuştu.

Alan yönetimine dahil olmak talebimiz, ciddi bir zorlamanın da etkisiyle bir ölçüde kabul edildi. Çevre Bakanlığı'nın *'TMMOB'u da katın, biraz fazla konuşuyor. Onları da demokratik bir kültür adı altında katın, belki biraz susarlar'* düşüncesiyle bizi alan yönetimine dahil ettiler. İlk olarak Ziraat Mühendisleri Odası, Mimarlar odası katılsın, denildi. Bizler, şehir plancılarının, çevre mühendislerinin, hatta kentteki tüm ilgili kurumlarının da olması gerektiğini belirttik. Alan yönetimine özellikle DKVD'yi, Ekoloji Derneği'ni ısrarla dahil etmeye çalıştık. Bize denilen şu oldu: *'Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, bu konuda sadece belli kesimleri değerlendiriyor.'* Zorlayınca resmiyette olmamasına rağmen fiili olarak diğer kurumları da katmış olduk.

Fakat; hala alan yönetim planı revizyon projesinin olmaması ile ilgili bir sıkıntımız var. Yine sekiz bin yıllık kültürel hafızanın yok edilişine yönelik yaklaşımlar var. Mevcut tahribat alanının artık geriye dönüşü ve Hevsel'deki tarımsal faaliyeti yeniden şekillendirmenin önünde zorluklar mevcuttur. Bu konuyla ilgili gerek alan yönetiminin danışma kurullarının gerekse denetlemedeki arkadaşlarımızın taleplerine rağmen küçük bir bütçe ile doğrudan temin yapılmış. Alandaki tarımsal faaliyetlerin projelendirilmesi ile ilgili böyle bir planlama ortaya çıktı. Bu planlama, neye hizmet edecek? Belki bir-iki tarımsal yapının altyapısında düzenlemesi yapılabilir.

Kent dinamikleri olarak hem alternatif çözümler üreten hem de alan yönetimini bu konuda zorlayan bir noktada olmak istiyorduk. Bu amaçla çözüm önerileri üretmeye çalıştık. Örneğin ihale yapılacaksa, ihalenin mevcut su analizini Büyükşehir Belediyesi yapabilir, toprak analizini Tarım İl Müdürlüğü yapabilir, şeklinde düşündük. Bu kalemler çıkarılırsa tarımsal faaliyetlerle ilgili yürütülecek ihalede maliyet yönünden biraz daha eksiltme olur. Şu anda projenin içeriği detaylandırılıyor. Sonra STÖ'ler olarak neler yapabiliriz, bunları da sunacağız.

Neticede yaklaşık bir aydır kurumlarımızla ortaklaşa yürüttüğümüz, "Cur jimar" dediğimiz tür sayım sistemiyle Hevsel Bahçeleri'ndeki biyoçeşitliğin tespit edilmesi, tarım faaliyetlerinin projelendirilmesi, çevredeki ekolojik lokasyonların flora ve fauna üzerindeki etkilerin belirlenmesi ve mevcut flora ile faunada hangi türlerin mevcut olduğu ile ilgili bir çalışmayı sürdürüyoruz. Gerek göçmen kuşlar gerek su içerisindeki fauna gerekse vejetasyon olarak bitki çeşitliği ve endemik bitkiler olarak hangi türlerin mevcut Hevsel Bahçelerinde olduğuna dair iki alan planlaması yaptık. Alanda tek tek bitki çeşitlerini değerlendirdik.

Türkiye'de bir kentin STÖ'sü niye alanda bilimsel bir çalışma yürütüyor? denilebilir ancak Dicle Üniversitesi şimdiye kadar bu çalışmayı niye yapmamış veya Türkiye'deki akademisyenler bunu niye değerlendirmemiş, bunları düşünmek gerekir. Bu çalışma için geriye giderek Evliya Çelebi'nin günlüklerini okuyoruz ve günlüklerinden belli pasajlar alıyoruz. Hevsel Bahçeleri'ndeki canlılarla, biyoçeşitlilikle ilgili bazı özgün çalışmalar var. Ama maalesef bilimsel makale şeklinde henüz bir değerlendirme olmamış. Neoliberal politikalarla ilgili veya yaklaşımın, tarzın, yöntemin, havzayı yok etme üzerine değerlendirmeler de olabilirdi. Ancak biz mevcut 'ehveni şeri' bu şekilde değerlendirmek zorunda kalıyoruz.

Biz bu konuda ısrarlıyız. Akademik olmayabilir ancak Hevsel'deki bu türden çalışmalarımızı akademisyen hocalarla birlikte yapıyoruz. ODTÜ ile bir konuda uzlaşmıştık ancak ODTÜ'deki hocalar bu konuda biraz çekingen hareket ettiler. Bize koruma verilsin gibi düşünceleri vardı. Sonuç olarak ODTÜ'deki hocalarla olmayınca yereldeki bir kısmı KHK'li olan akademisyen hocalarımızla birlikte bu çalışmayı sırtladık. Süreci bu şekilde yönetiyoruz.

Yine Hevsel Bahçeleri'ndeki son zamanda narkotik bir operasyon yapıldı. Ki bu operasyon kentteki dinamiklerin zorlamasıyla artık mecbur kalınarak yapıldı.

Alan yönetiminin mevcut dinamikleriyle ilgili ciddi sıkıntılar var. Şu anda bir arpa boyu yol almamışız. Gerek Dicle nehriyle ilgili gerek nehrin statüsü ile ilgili gerek kentin mimari dokusu ve bundan sonraki süreçteki imar durumu, kültürel hafızayı aktarmayla ilgili çalışmalar, gerekse de Hevsel bahçelerinin tarihsel derinliği, bilge tarım kültürünü sürekli hale dönüştürebilecek planlamalar olsun alan yönetiminin Ankara veya bakanlık güdümlü olması bizi ciddi zorlayan bir durumdur. Danışma kurulunda sorunlar

değerlendiriliyor, bazı notlar alınıyor, bazı öneriler yapılıyor. Eşgüdüm denetlemede bunlar imza altında tutuluyor. Sonuç olarak tüm bunlar Bakanlığa gidiyor.

Fakat bakanlık her nedense bu konuyu rölantiye alan, eksik değerlendiren bir yaklaşıma sahip. Örneğin Dicle'ye nehir statüsünü sağlanması için ilkin bazı aplikasyonların olması ve bu aşamaların valilik bünyesinde değerlendirilmesi gerekiyor. Kentteki şehir plancı, ziraatçı, haritacı… bu çalışmanın bir an önce yapılması gerektiği noktasındadır. Bu çalışmanın olması gerektiğini değerlendirmemize rağmen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, alan yönetimi üzerinden giden bu tavsiye üzerine MTA Maden Teknik araştırma kurumuna bir yazı yazmış. Gelen cevabi yazıda bu konuyla bir ilgimiz yok, dememiş ancak bu işin muhatabı valilik olmasına rağmen böylesi ilginç konulara rastlıyoruz.

Bu yüzden tümdengelim yöntemiyle bu konuyu çözemeyiz. Kentin belli noktalarındaki kent dinamikleri olabiliriz. Ancak Hevsel'i, Hevsel Bahçeleri'nde üretim yapan, orada yaşayan tüm canlıları kapsayan ve oradaki üreticilerle ortaklaşa bir çalışma yürütmediğimiz müddetçe, burada yapılacak çalışma sadece üstenci bir tarzda olacak. O yüzden yaklaşımımızın geneli kapsayan yönünün olması, özellikle Hevsel Bahçeleri'nde üretimi gerçekleştiren kesimlerin de alan yönetimi içinde yerlerini almaları önemlidir. İlgililerin tümü söz sahibi ve karar sahibi olmalıdır. Teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Çok teşekkür ederiz Samet Bey çok önemli konulara değindi. Evet biliyorum yani konu çok başlıklı, çok derin ama zaman sınırlamamız da var. Ben öncelikle Ferit Bey'den özür dileyerek gecikmiş bir konuyu dile getireceğim. Ferit Bey konuşmasında son slaytta babasını yansıtmıştı. Babası birkaç gün önce vefat etti. Kendisine rahmet diliyoruz. Ferit Bey'e tekrar baş sağlığı diliyoruz. Ferit Bey bizi kırmadı, bu acılı gününde bile gelip bizimle konuyu paylaştı. Bu da ayrıca değerli bizim için var olsun.

Şimdi Samet Bey'in değindiği, Dicle'nin nehir statüsüne kavuşması meselesi hakikaten önemli. Yani nehrin bir kolu Diyarbakır sınırlarında Lice yakınlarındaki Bırkleyn Mağaralarından doğuyor. Ama her ne hikmetse bu kadim nehir Bismil'de, Bismil Köprüsü'nden sonra nehir statüsü alıyor. Ama doğduğu yerden Bismil Köprüsü'ne kadar statüsüz. Dolayısıyla alan korumasız, yasal bir koruma mevzuatına dahil değil. Bu ciddi bir boşluk. Ve bu yasal boşluk aslında sadece Dicle Vadisi'ni, Hevsel Bahçeleri'ni değil, alandaki ekosistemi de çok ciddi oranda etkiliyor. Çünkü koruma yok. Korumayı yürüteceğimiz yasal bir dayanağımız yok. Bu açıdan çok önemli. Dünya miras sürecinde de bu konuda çok çalıştık ama kabul görmedi. Eğer Dicle nehir statüsünü edinirse o zaman kıyı koruma yasaları gündeme gelecek ve bu yasal mevzuata göre nehir kıyısının korunması işlerlik kazanacak. Dolayısıyla alan daha sıkı korunmuş olacak. Bu açıdan gerçekten çok önemli. Onun için tekrar vurgulamak istedim.

Bir diğer konu aslında Hevsel Bahçeleri'nde endüstriyel tarımın başlamış olması. Suriçi'nin çatışma sürecinde insansızlaştırılması sonrasında, Hevsel Bahçelerinde çalışacak insan da bulunamaz oldu ve bunu neden gösteren bazı arazi sahipleri bazı parselleri birleştirerek arsa sınırlarını büyüttüler ve endüstriyel tarıma başladılar. Yoğunluklu olarak mısır ekiyorlar. Bu neyi getiriyor? Alanda bir kere üretim çeşitliğini tekleştiriyor. Kimyasal ilaçlama yapıldığı için kimyasal zehirlenmeye neden oluyor. Aynı zamanda geleneksel tarım üretimimizi, bahçe kültürünü de çok olumsuz etkiliyor. Yani Hevsel Bahçeleri'nin Dünya Mirası olma özellikleri yok oluyor.

Bunu defalarca belirttik ilgililere, yetkililere UNESCO son raporlarında, buna değindi. Hatta biliyorsunuz dünya miras alanı, Risk Altındaki Dünya Miras Listesine önerilmişti. Şu anda hala o risk var ve riskli alan listesine önerilirken de Hevsel'deki bu durum yine önemli bir madde olarak işlenmişti. Bunu ayrıca vurgulamak istedim.

Şimdi Gül Köksal Hocama sözü vereceğim. Gül Hoca mimar ama aynı zamanda kültür varlıkları koruma uzmanı. Diyarbakır'la çok ilgili. Özellikle tabii ki dünya miras sürecinde ama sonrası ~~o~~–yıkım, kent kırım

süreçleri ve bugüne kadar sık sık kentte gelip kentteki koruma çalışmalarında sivil toplum örgütlerine çok yakından destek veren bir hocamız. Kentsel toplumsal hareketler emekçisi olarak tanımlayabiliriz Gül Hocayı. Kültürel değer üretimi ve kent hakkı üzerine çalışıyor. Yıldız Teknik Üniversitesi'nde mimarlık lisansını tamamladıktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Restorasyon Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansını ve doktorasını tamamladı. Mimari Koruma Alanında doçentliğini aldı. Alman Akademik Değişim Servisi DAD'dan, TÜBİTAK ve College de France Poz'dan burslar alarak Almanya, ABD ve Fransa'da araştırmacı olarak çalıştı. 1996-2016 yılları arasında İTÜ, Bahçeşehir, Bilgi Üniversitesi, Kocaeli Üniversitelerinde akademisyen olarak görev yaptı. Ama 2007-2010 yılları arasında Kocaeli Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kurucu üyeliğini üstlendi. 2010'da Ulusal Mimarlık Yapı Dalı Koruma Yaşatma Başarı ödülünü aldı. Ama 2016'da Kocaeli Üniversitesi'nden barış imzacısı olması gerekçesiyle atıldı. Başka bir atölye bünyesinde üretimlerine hocamız devam ediyor. Gül Hoca'yı konuşmasını yapmak üzere kürsüye alalım çünkü o da sunumunu görsellerle yapacak. Ve Diyarbakır Sur içinde kültürel değer üretimini sorunsallaştırmak başlığıyla konuşmasını gerçekleştirecek. Buyurun hocam.

Diyarbakır / Suriçi'nde Kültürel Değer Üretimini Sorunsallaştırmak- Doç. Dr. Gül Köksal

-Akademisyen

Öncelikle davetiniz için çok teşekkür ediyorum ve bu toplantıyı emek veren herkese de ayrıca teşekkür ederim. Salonda dostları görmek çok keyifli, çok heyecan verici. Bana düşen bu kısa zaman diliminde umarım derli toplu anlatabileceğim, ama şanslıyım ki Ferit Bey, Samet Bey ve Nevin Hanım benden önceki birtakım aktarımlarıyla işimi epey kolaylaştırdılar.

Kültürel değer üretimini sorunsallaştırmak üzere sizlere bir paylaşım yapacağım. Söze son diyeceğimden başlayacağım. Diyarbakır'a en son Şubat 2025'te geldim. Bağlar Belediyesi'nin düzenlediği, Bağlar'ı özellikle deprem, afet, göç ve kültürel meseleleriyle birlikte ele alan ve yıkımın etkileri üzerinden yeniden düşünmek üzerine bir çalıştay olacaktı, ancak ertelendi. Bu konuya en son yeniden değineceğim çünkü bugün ağırlıkla Sur'u, Sur'daki kültür politikasını konuşuyor olacağız. Ancak Sur'un dönüşümü kentleşme politikasının bir parçası ve aynı zamanda bir değer üretim süreci. Dolayısıyla Sur'un periferisindeki, etrafındaki yerleşimlerin de bu süreçlerden nasıl etkilendiklerini konuşmak gerekecek. Son gelişimde Sur'u da yerinde izleme imkânım oldu ve bir yandan devlet aygıtının, merkezi yönetimin, kültürel değerin yeniden inşa sürecine nasıl yaklaştığını görmekle birlikte, aynı zamanda kiralık, satılık ve benzeri mali hareketlerin ürettiği sistemsel temsil mekânı üretim meselesinin biyopolitik düzlemdeki karşılığını da görmüş oldum.

Aslında burada bir arzu coğrafyası oluşturuluyor. Sur'u bu sabah da gördük. Birçok turistin geldiği, metalaştırma sürecinin sahada da nasıl karşılık bulduğunu ve dolayısıyla turizm yoluyla dönüşümün bir şekilde meşrulaştığını da gördük. Esasen çok boyutlu bir politik meseleyle karşı karşıyayız.

"Diyarbakır Suriçi'nin Kültürel Değer Üretimini Sorunsallaştırmak" başlığını ifade ederken öncelikle değer meselesinin ortaya çıkışına gitmek gerek. Bir değer üretim sürecinin içerisinden, biz nasıl düşünüyoruz'u da konuşmakta fayda var. O yüzden de genel çerçevede, kültürel değer ve bellek-mekân üretimine eleştirel bir yaklaşımda bulunmaya gayret edeceğim.

Çünkü bilgi, değer, bellek, mekân… hepsi birer üretim. Her birinin üretimi politik-ekonomik, sosyal… bağlamlarla gerçekleşiyor. Zamanla da toplumsal kabuller kazanıyor. Söz gelimi Halbwachs'dan Nora'ya toplumsal bellek sorunsalı, belleğin mekânda çalıştırılması üzerine yaygın bir kabul almış. Bu bağlamda mekânın sürekliliği bellek sürekliliğiyle eşleniyor.

Politik, ekonomik, sosyal bağlamlarla gerçekleşen üretim sürecinde, kültürel değerleri miraslaştırma, müzeleştirme… gibi nostaljikleştirme, metalaştırma, turistikleştirme de birer yapım süreci. Her biri güç kazanımı ve kaybı sağlayabilir, toplumları yapabilir kılar veya pasifize edebilir.

Bunu hali hazırda merkezi yönetim boyutuyla alanda görebiliyoruz. Bunun kendisi aynı zamanda yarattığı hüzün ile birlikte bir güç kazanımı ve güç kaybı olabilir ve toplumları yapabilir veya pasifize de edebilir. Bu sunumda Diyarbakır / Sur özelini de kapsayacak şekilde bilgi-değer-bellek-mekân üretimine dair ön kabullerimizi sorunsallaştıran eleştirel yaklaşımlara değinirken, bizleri özgürleştiren, adil bir yaşamın kuruculuğuna içkin yöntemlerin neler olabileceğini de sizlerle tartışmak istiyorum.

"Anaakım/resmi-yetkili-miras söylemi" yerine "eleştirel miras çalışmaları (critical heritage studies)" perspektifi

Öncelikle ana akım resmi yetkili miras söylemine bir eleştiri sunacağım. Özellikle de eleştirel miras çalışmaları bize bu perspektifi sunuyor. Miras üretimi de, aynı kent ve mekân üretimi gibi politik bir

eylemdir ve "miras"ın sürdürülmesi için sıklıkla başvurulan güç ilişkileri hakkında ciddi sorular sormak gerekir.

21. yüzyılda kapitalizmin geldiği süreç, neoliberal-kapitalizm, milliyetçilik, emperyalizm, sömürgecilik, kültürel elitizm, batı zaferciliği, sınıf ve etnik kökene dayalı sosyal dışlama ve uzmanlık bilgisinin fetişleştirilmesi vd. mirasın nasıl kullanıldığı, tanımlandığı ve yönetildiği üzerinde güçlü etkiler yaratır.

Bu noktada da miras çalışmaları ana akım yetkili miras söyleminde tarihsel olarak batılı, ağırlıklı olarak Avrupalı, arkeoloji, tarih, mimarlık, sanat tarihi gibi uzmanlıklarla parçalanmış, dilimlenmiş bir şekilde sürüyor. Bu değerlere bakarsak da, kadim değerler, toplumun türlü kesimine bir değer atama yoluyla, aşkın bir yöntemle uygulanıyor. Bilgi üretimi de, hakikat üretimi gibi bir güç ilişkisine dayanıyor.

Bir kentsel toplumsal hareketler emekçisi olarak, sahada ve özellikle bu alanda eğitim almış olsam bile, aldığım eğitimi de sorgulayan bir yerden toplumsal olanın, bize ait olanın, müşterek değerlerin, ortak mefhumun nasıl direnişçi ve dönüşümcü, diğer bir deyişle devrimci dönüşümcü bir şekilde ele alınacağını mesele ediyorum. Son zamanlarda ülkedeki kültürel değerlerin yitimi üzerinden buna daha da fazla özen gösteriyorum.

Dünya Miras Listesi (DML) bağlamında somut (1972) ve somut olmayan (2003) kültürel miras

Zamanla mekân üretimi yoluyla yaratılan melankoli, orta değerleri miraslaştırarak sömürgeleştirme (temsil düzlemi yaratımı), nostaljikleştirme, piyasalaşma… ve bunlar karşısında, karşı-bellek çalışmaları, eleştirel miras çalışmalarına değinelim.

Dünya Miras Listesi biliyoruz ki 1972'den itibaren Birleşmiş Milletler nezdinle işliyor. Önce anıtlarla başlayan fiziki yapılı çevreler listeye alınıyor ve daha sonra, 2000'lerin başında, somut olmayana da bakan bir değer sistemi. Bunun kendisi aynı zamanda bir şekilde devletler, hükümetler nezdinde işleyen, bir temsil düzenine çekme pratiği de. Elbette bunu ortak değerleri koruma anlamında ele alan tarafta okuyoruz, ama aynı zamanda bunun bir temsil düzlemine çekme politikası olduğunu da düşünmek gerekiyor.

Bu noktada karşı bellek ve eleştirel miras çalışmaları, hatta temsil düzleminin yarattığı sömürgecilik pratiğine karşı dekolonizasyon çalışmalarından söz etmek önem kazanıyor. Dekolonizasyon çalışmaları, başlarda eski kolonilerin kendilerini kolonyal üstünlükten kurtarmak için geçirdikleri sürece atıfta bulunuyordu. Bugün bu terim bundan çok daha fazlası haline geldi: hâlâ sömürgecilik ideolojisine tabi olduğumuz gerçeğine işaret eden felsefi, ahlaki, sosyal, manevi ve aynı zamanda aktivist bir çağrı.

Bu sömürgeci değer üretim sistemine karşı, bunu dönüştüren bir yerden bakmak istiyorsak, bunu üreten kurumları da sorgulamak gerekiyor. Kurumların varlığını sağlamak amacıyla, bu kurumların görmezden gelindiği, eylemlerinin üstünün örtüldüğü, meşrulaştırıldığı veya sessiz kalındığı veya bu kurumları yöneten insanların kendisinin mesele edilmediği halleri de işaret etmek durumundayız. Sömürgeleştirme pratiğinde bilgi nasıl üretiliyor, nasıl kategorize ediliyor, koleksiyonlar nasıl seçiliyor... hepsi birer sorunsal.

Dekolonizasyon, sömürgeci sistemleri, yapıları ve ilişkileri tanımlamayı ve bu sistemlere meydan okumak için çalışmayı içerir. Bu bir "entegrasyon" ya da beyaz olmayan kültürlerin entelektüel başarılarının göstermelik olarak dahil edilmesi değildir.

Sömürgesizleştirme, kurumlarımızı sorgulamakla ilgilidir: bazı bilgi biçimlerine diğerlerine göre nasıl ve neden öncelik ve yetki veriliyor? Bilgiyi nasıl düzenliyor ve kategorize ediyoruz? Koleksiyonların seçim ve kalite kriterlerini kim belirliyor? Neyin sunulacağına ve temsil edileceğine kim karar veriyor? Bu ve benzeri soruları soran, bunları sorunsallaştıran yolları izlemeyi gerektiriyor.

Şubat 2004'den beri, Evrensel Gazetesinde kent hakkı, katılımcılık üzerine sahadan meselelerle ilgili yazmaya gayret ediyorum. Kapitalist modernite projesi, totalinde 18. yüzyılın sonlarından beri doğal çevreyi, kırsalı, nehirleri, ormanları bütün müşterek alanları yıkıcı, yaratıcı bir süreçle imara açıyor ve biçimlendiriyor.

18. yüzyıl sonlarında feodal sistem ve tarımsal üretimin çözülmesiyle kentlere göçen emekçiler kapitalist üretim ilişkileri tarafından yeniden biçimlenen kentlerin dönüşümünden etkilenen sınıftır.

Kapitalist modernite projesiyle doğal çevre, kırsal alanlar, nehirler, ormanlar, meralar gibi müşterek doğal kaynaklar yıkıcı-yaratıcı bir süreçle sürekli imara açılıp, biçimlendirilir. *(Yaratıcı yıkım (creative destruction) veya yıkıcı-yaratıcı ifadesi yeni olanın tasarım ve inşası için eskinin ortadan kaldırılması anlamında kullanılıyor.)*

Bugün kapitalist kentleşmenin 21. yüzyıldaki versiyonunu yaşıyoruz. Yaratıcı yıkımın ya da yıkıcı, yaratıcı sürecin kendisi ölçek büyüterek devam ediyor. Paris'in kent dokusunun dönüşümü, açılan geniş yollar, yıkılan barikatlar (Paris komününü yıkacak şekilde), denetim-gözetim sağlayacak bir planlama anlayışı sürüyor. Sur'dan geçirilen geniş yollar ya da kalekollar bu planlama yaklaşımının uzantısı. Bugün Paris'e baktığımızda, bize sunulan büyülü Paris'i demiyorum, kentin bütün çatışmalı yönlerine bakarsak, miras üretim pratiklerinin de sorunsallaştırılması gerektiğini görüyoruz. Değer üretimin kendisi Marksist bir perspektiften bakarsak, kullanım ve dönüşüm değeri oluyor. Ama 19. yüzyılda bütün yıkımlarla birlikte çeşitli değer atamaları başlıyor. Kullanım değeri, değişim değeri dışında, sanat değeri, tarihi değer, yenilik değeri, görece sanat değeri, eskilik değeri, endüstriyel gelişme değeri gibi değerler var. Ve bu değerler kendi aralarında da çatışmalar yaratabiliyorlar. Bununla ilgili çeşitli yazınlar var.

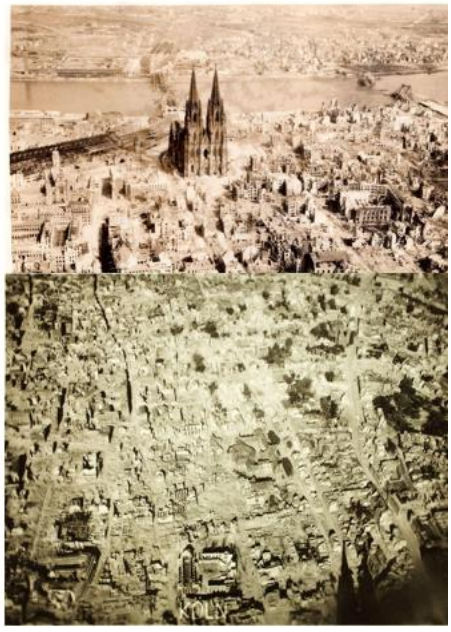
19. yüzyıldan bu yana yapılı çevreye kültürel değer atfı;

- tek yapı koruma, anıtsal koruma,
- sivil mimari örneklerini koruma,
- tarihi çevre koruma, doku koruması,
- yeniden yapma (dünya savaşları),
- teknik-teknoloji aktarımı,
- endüstri mirası, endüstri arkeolojisi,
- modern miras, 20. yüzyıl mirası,

(Türkiye'de Cumhuriyet mirası)

- somut olmayan miras,
- kültürel peyzajı koruma...

19. yüzyıldan bu yana kültürel bir değer atfı yapılırken önce tek yapı, anıtsal korumadan başlayan yaklaşım, sonra sivil mimariyi katıyor, ardından tarihi çevreyi katıyor ve dünya savaşları, bölüşüm savaşları başlıyor. Bölüşüm savaşlarıyla birlikte başka bir süreç oluyor. Postmodernite ile birlikte anıtın kendisinin tasarlanan ve amaçlanmış bir anıt olma süreci başlıyor. Endüstri, arkeoloji, modern vs. somut olmayan peyzaj derken, bu kapma pratiği temsil düzlemine çekme halinin kendisi de bir yandan üretiliyor. O yüzden de bu çelişkinin içinden konuşuyoruz. Diyoruz ki bu kurumlar devletler nezdinde ortak değerleri korumak üzere bunları salık veriyorlar, ama bunlar neden yerine getirilmiyor, neden o planlara uyulmuyor? Çünkü konuştuğumuz yerde bir temsil düzlemi var. Bu bir kentleşme ve bir kültürel değer üretimi politikasının parçasıdır.

Yaklaşımın çıktığı yerin kendisi böyle iken bunun dönüştürebilmesi haliyle çok daha fazla mücadeleyi ve sorunsallaştırmayı gerektiriyor. 1940'lardaki bölüşüm savaşlarından sonra alanın tekrar inşa edilmesi, rekonstrüksiyon, ihyanın gündeme gelmesi, Sur'daki inşa sürecini de bize gösteriyor. O kadar büyük alanları bir cüretle tekrar inşa etmek, yıkmak ve yerine yenisini koyma cüretidir de. Aynı şekilde Amed'ten Hatay'a geçtiğimizde, deprem alanında da görüyoruz. Hatay'da da çok katmanlı kültürel değerler,

turistikleştirebilecek, miraslaştırabilecek bir turizm alanı olmakla birlikte yıkım sonrasında yeniden bir inşa ve değer üretim süreçlerin çok paralel ilerlediğini de görüyoruz. Pratiklerin kendisi coğrafyalar arasında da hareket ediyor.

1950'lerden 21. yüzyıla gelirken…

Kentleşmenin nasıl dönüştüğüne bakalım;

-savaş sonrası tahrip olan kent merkezlerinin yenilenmesi,

-hızlı sanayileşme-nüfus artışı

-modernist planlamada zamanla çöküntü alanları / boş alanlar / yeşil alanlar ifadeleri,

-kentlerin yerleşik alanlarının genişletilmesi ve "yeniden inşa edilmesi",

-kent çeperlerinde yeni banliyölerin geliştirilmesi,

-toplu konut uygulamaları,

-gayrimenkul-kamu politikalarına alan açılması,

-küreselleşme, neoliberal politikalar,

-inşaat-enerji-maden sektörlerine alan açma,

-culture-art-green washing, flagship projeler, Guggenheim etkisi

-rekabetçi kentler, kitle turizmi endüstrisi, miras endüstrisi… ifadeleri söylenmeye başlanıyor.

Kentsel Alanda Ana Akım Terminoloji ise şu şekilde ifade buluyor;

1950-1960 Yeniden İnşa (Urban Reconstruction)

1960-1970 Kensel Yeniden Geliştirme (Urban Redevelopment)/Kentsel Sağlıklaştırma (Urban Rehabilitation)

1970-1980 Kentsel Yenileme (Urban Renewal)/Kentsel Yeniden Canlandırma (Urban Revitalization)

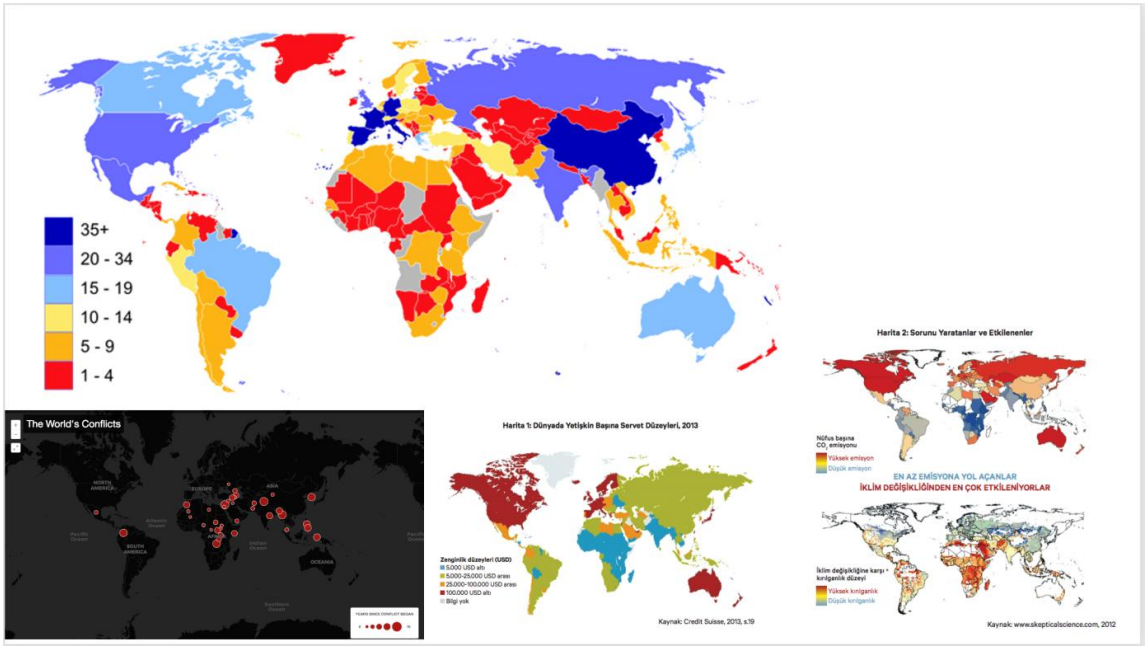
1980-1990 Kentsel Yeniden Geliştirme (Urban Redevelopment)/Kentsel Yeniden Canlandırma (Urban Revitalization)

2000'ler Urban Regeneration/Kentsel Yeniden Oluşum/Yeniden Geliştirme/Kentsel Yeniden Üretim = Kentsel Dönüşüm/Dirençli Kentler

1950'lerden 21. yüzyıla geldiğimizde toplu konut uygulamaları, TOKİ dediğimiz yapılaşmalar, rekabetçi kentler, kitle turizm endüstrisi, endüstriyel tarım, yani her şeyin endüstrileşmesi, mirasın da bir endüstri haline gelmesi (heritage industry), ana akım terminolojiyi de etkiliyor. Bugün sadece kentsel dönüşüm tabirini kullanırken aslında kente türlü biçimlerde müdahaleler yapılıyor.

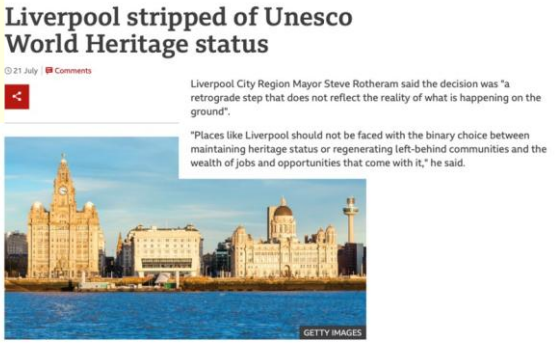
Bugün de deprem vb. doğal olayların etkisi nedeniyle, dirençli kentler gibi bir söylem var. Ama neye karşı dirençli olunacak, bu neyi dönüştürecek, kök sorununa bakılıyor mu? Bu söylemin kendisi onu üreten sistemsel sorunların kendisiyle ya da biyopolitik düzlemle karşı karşıya geliyor mu sorusunu da derinleştirmeyi gerektiriyor.

Dünya Miras Listesi'nin dökümüne baktığımızda çok geç bir şekilde yerleşime tanık olmuş, sömürgeleştirilmiş bir sürü toprağın, örneğin Amerika'daki yerlerin Dünya Miras Listesi'ne kabullerinin daha fazla olduğunu, ancak Ortadoğu, Afrika gibi insanlık tarihinin, üretimin, tarımın vs. başladığı yerlerin daha az olduğunu görüyoruz. Sadece bu da değil, bu yerlerde çatışmaların, savaşların çok daha olduğunu, ekonomik krizlerin daha fazla olduğunu görebiliyoruz. Ekolojik dengeye zarar veren dengenin de Kuzey ve Güney yarım küre arasındaki farkına da baktığımızda, UNESCO'daki miras üretim sürecinin de politikliğini görebilmemiz mümkündür.

Nitekim bulunduğumuz coğrafya, verimli hilal, oradan tarımın yayılması, insanlığın toplumsal bir sürü değerin üretildiği yerin bugün içinde kaldığı milyonlarca sorun var. Erken kapitalistleşmiş İngiltere'nin, endüstrinin önemli liman kentlerinden biri olan Liverpool'un, aşırı yapılaştığı için Dünya Miras Listesi'nden de kaldırılacak noktaya gelmesi, bize miras endüstrisinin DML'yi nasıl da etkilediğini gösteriyor. Hatta kendi değer sistemlerin de nasıl çürüdüğünü gösteriyor bir noktada.

Sur'a gelirsek; aslında benden önce dostlar söylediler, bir yanda bu kadim yaşam kültürünün katman katman değerleri dururken, bir yandan da zorunlu göçten başlayarak işleyen kentleşme politikasının bu alandaki değerler ve yaşam alanlarıyla karşı karşıya geldiği bir kentleşme süreci var.

Çatışmaların olduğu bölge, medeniyetlerin doğum yeri olan, verimli-bereketli hilal olarak tanımlanan, ilk tarımın yapıldığı, buğday, arpa, nohut, mercimek gibi ilk kurucu ürünlerin yetiştirildiği, koyun, keçi, inek gibi hayvanların ilk kez evcilleştirildiği, ilk köy gibi yerleşimlerin kurulduğu, ilk ticaret, ilk alet üretimi gibi sayısız ilkin yaşandığı bir coğrafya. Diğer bir deyişle medeniyetin kökleri burada yeşermiş. Tarımdan alet üretimine dek tüm bu ilkler dünyanın her yerine buradan yayılmış. Bu nedenle Mezopotamya medeniyetlerin beşiği olarak tanımlanır.

Dicle ve Fırat Nehirleri, asırlardır olduğu gibi bugün de yaşamın bereketli kaynaklarıdır. Bu kıymetli kaynaklar insanların yüzyıllardır kesintisiz olarak buraya yerleşmelerine gerekçe olmuştur. Sadece Diyarbakır'da Roma Dönemi'nden bugüne 7 bin yıldır, 30'un üzerinde medeniyetin izini okumak mümkündür. Roma, Osmanlı, Cumhuriyet dönemlerinden, Kürt, Türk, Arap, Roman, Ermeni, Süryani gibi anadillerini konuşan yurttaşlara, çok dilli, çok kültürlü, çok katmanlı bir yaşam süregider.

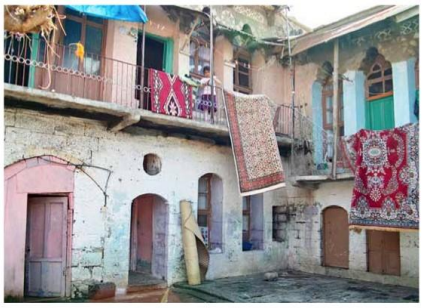
Mimari mekânlar gündelik yaşamın zenginliği kadar, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin de birer tezahürüdür. Aynı görsele giren "manzarada", fakiri, zengini, zayıfı, güçlüyü tüm detayları ile birlikte görebilirsiniz. İklimin, coğrafyanın etkisi ile evler iç içe inşa edilirken yaşamlar da iç içe geçer. Sokaklar, evler, hayatlar bir bütündür. Yaşam tüm renkleri ile avlularda, eyvanlarda, damlarda sürer. Dicle Nehri'nin sularından beslenen Hevsel Bahçeleri insanın doğa ile kurduğu ilişkinin çok özel ve güçlü bir örneğidir.

Somut ve somut olmayan bu mirasın taşıyıcıları/Diyarbakır'da 20.000'den fazla insan göç etmek zorunda kalmıştır. Toplumsal belleğin canlı taşıyıcısı olan bu insanlar hatıralarını doğdukları yerde bırakmak zorunda kalmışlardır. 7 bin yıllık kültürel süreklilik ağır bir darbe almıştır.

Yıkım ve sonrası hak kayıpları; TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası Van Şubesi'nin tuttuğu sayısal verilere göre Yüksekova'daki çatışmalar sırasında zarar gören yapı sayısı, Van Depremi'nden daha fazladır. Diğer bir deyişle, insan eliyle gerçekleştirilen şiddet, depremden çok daha fazla zarar vermiştir.

Yıkımlar dışında acele kamulaştırmalar da başka bir sorundur. Yerler, iktidar ve sermaye tarafından "çitlenmiştir". Dar gelirliler için konut üretmek amacıyla kurulan TOKİ aracılığıyla kamu mülkiyetindeki araziler özel mülkiyete devredilmiş, ihtiyaç olmayan büyük ölçekli projeler inşa edilmiştir. Bölgedeki çoğu arazi eski yerleşimlerden kat be kat büyüyecek biçimde imara açılmıştır. Özellikle tarım alanları yok

edilmiştir. Yeni imara açılan yerlerdeki TOKİ konutları da tek tip bir yaşamın dayatıldığı, bölgenin kültürünü de tek tipleştiren uygulamalardır.

Biz de bu nedenle barış ve yaşam savunucusu 68 adet kurum bir araya gelme kararı verdik. Hep birlikte 19 Temmuz 2016'da UNESCO Karşı Forum'u düzenledik. O zaman şöyle bir soru vardı. UNESCO geliyor, o zaman İstanbul'un riskli durumu söz konusuydu. Sulukule zaten tarumar olmuştu. Haydarpaşa, hala aynı sorunlar içerisinde devam ediyordu. Forumun sonunda doğal ve kültürel varlıklara yönelik bu yıkımın ancak ve sadece toplumsal dayanışmayla örgütlenen halklar tarafından engellenebileceğini, yaşamın ve bizi bir arada geleceğe taşıyan değerlerin ancak bunları üreten halkların el ele verip koruma altına alması suretiyle yaşatabileceğini ifade ettik.

UNESCO KARŞI FORUM

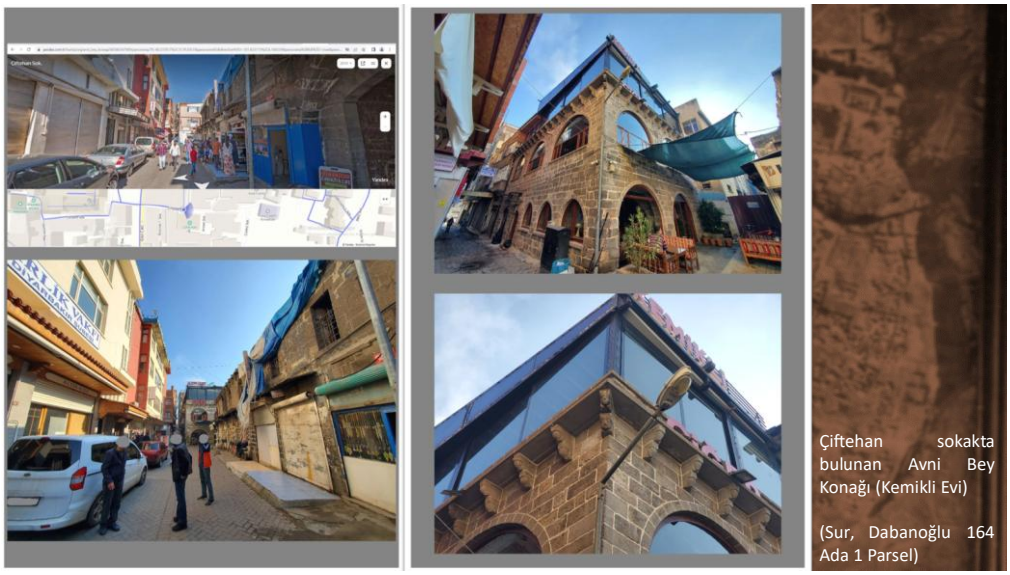

Sur'a geri dönersek; TMMOB'un yıkılan kentler sürecine ilişkin gayet detaylı bir raporu var. Planda sokak genişletmeleri izleniyor. Aynı Paris'te olduğu gibi sokakların genişletildiği, güvenlik noktalarının, kontrol noktalarının eklendiği bir planlama pratiğini görüyoruz. O dönem Sur'un Toledo olacağı söylemi vardı. Acele kamulaştırılan alanlardaki Toledo denilen uygulamalar devam ediyor.

O zamanki sorunlar halen devam ediyor. Hatta 6 Şubat depremleri peşine artarak sürüyor. Antakya'da Kasım 2024'te bir halk toplantısında doğrudan Türkiye Tasarım Vakfı başkanı Mehmet Kalyoncu'nun ağzından şöyle duydum. *"Sur, Cizre için Toledo gibi olacak demiştik. Oraları çok güzel yaptık. Artık Hatay, Antakya'yı öyle yapacağız ki, Toledo bizden öğrenecek. Zaten Filistin'de de yapmaya devam ediyoruz ve bize görev verilirse İstanbul'da da yapacağız."* Aslında bu ifadeler merkezi inşa pratiğinin, ana akım pratiğin, kentleşme politikasının coğrafya fark etmeksizin nasıl geçirgen ve hareketli olduğunu da bize gösteriyor. Hatta bu hareketliliği belirli meslek insanları, belirli planlama grupları vs ile yapıyorlar. Bu noktada da bu pratiğin bu şekilde dolanıyor olmasından dolayı muhalefetin, buna karşı direnenlerin yapma pratiğinin nasıl dönüşeceğini, kuvvetlendirileceğini mesele ediyorum. Bu yıkım-yeniden inşa meselesini de terminolojik olarak şöyle özetleyebiliriz; mekândan sürme, işgal etme, fethetme, mekâna hapsetme, temizlik, mekân-kırım, kent-kırım, eko-kırım, belleğin yıkımı gibi karşılıkları var. Hatta şu an Sur'da gördüğümüz şey kültürle yıkama (culture washing, art washing) gibi şeyler.

İstanbul'da da benzer şekillerde süre gidiyor. Bu tür kentleşmenin kendisinin mekânı kapattığı, gözetlediği, işgal ettiği, yeniden temsil ettiği, belleği dönüştürdüğü ve yeniden inşa pratiğinin de imar ve kentsel dönüşüm adı altında yeni bir bellek kurduğu da ortada. Artık başka bir şey var orada. Başka bir tüketim kültürünün üretildiği, sosyal dokunun dönüştüğü, ama biyopolitik düzlemde de karşılığının, bir anlamda Foucault'cu bir karşılığının da olduğunu görüyoruz.

Çiftehan sokakta bulunan Avni Bey Konağı (Kemikli Evi)

(Sur, Dabanoğlu 164 Ada 1 Parsel)

Diyarbakır'da Hevsel'in ele alınma biçimi sadece orayı betonlaştırma değil, aynı zamanda onu bir seyir nesnesi haline getirme anlamına da geliyor. Hevsel'i esasen bir üretim alanı olmaktan çıkarıp, onu oluşturan bütün değerlerin kendisini ortadan kaldıran bir şey yapılıyor olma hali burada söz konusu olan. O yüzden de bu pratik, bu alanın turistikleşme sürecinin içerisinde de son derece kaba, yıkıcı bir şekilde, yani yıkım içerisinde yeni bir yaratım süreci de var.

Eleştirel miras pratikleri bütün bu sömürgeci batı yaklaşımıyla olan şeyin kendisine mirasın kullanım değeri üzerinden bakıyor. Bunun bir piramit olarak işleten yukarıdan gelen değer-atamaya karşı, tabandan bu değeri üretenlerin, kadim halkların, kadim yaşamın kendisinin, değeri kendisinin ürettiği bir yerden dönüştürücü bir şekilde ele alıyor. Bir aksiyon olarak aktif mirasın yapılışının anlaşılmasını hedefliyor.

Peki nasıl yapılıyor bu? Bu mirasın resmi ulusal yetkili versiyonlarına yerel, gönüllü, mobil, alternatif biçimlerinin ayırt edilmesi ve aşağıdan yukarıya, bunu da bir şekilde tamamen özgürleştiren bir yerden yapmanın kendisi de uluslararası literatürde tartışılıyor. Benim de yazmaya, çizmeye çalıştığım şeyin kendisi budur. Bu noktada bu bellek üretimine karşı, bellek üretimi kapitalist modernleşme aygıtlarına karşı hakları inşa eden bir paradigma kapsamında bir başka yaşam tahayyülü, başka bir dünya, başka bir mekânsallaşma, başka bir değer üretim tahayyülü kapsamında güç ilişkilerini dönüştüren, belleği, hafızayı, mekânı özgülemek yerine, bugünü içkinleştiren bir yerden bunu düşünsel zeminini kurabilmek yer alıyor. Bu noktada çeşitli düşünürlere referans vermek istiyorum.

Karşı-bellek çalışmaları

Kapitalist modernleşme aygıtlarına karşı, hakları inşa eden bir paradigma kapsamında başka bir dünya, başka bir kentleşme, başka bir mekânsallaşma tahayyülü…

Güç ilişkilerini dönüştürmek, belleği/hafızayı mekâna özgülemek yerine bugüne içkinleştirmek…

Spinozacı bir bakış açısıyla Potestas, gücün, iktidari ve temsil dünyasında, temsil lehine kullanılmasıdır. Buna karşılık Potentia, gücü ortak mefhum olarak, değerlerimiz yararına kullanacak bir şekilde düşünmek ve bu noktada da kendi güç ilişkilerimizi, konum ve koruma hallerimizi mesele etmektir.

Lefebvre; kentsel devrim tahayyülü kapsamında «algılanan-kavranan-yaşanan uzam/mekân üçlemesi yapar. Bu okuma, izotopya-heterotopi-ütopya söylemiyle çakışır. Bu da bizi gündelik devrimci praksisi içeren bir kent hakkı inşasının tahayyülüne taşır.

Foucoult; heterotopya söylemi… başka mekânsallıklar…

Deleuze-Guattari: Oluşun karşı-bellek olması söylemi… rizom, kısa bellek (bir dakika mertebesindeki bellek / *devrimci*), uzun bellek (aile-devlet hatırlatmaları / *kurumcu*).

"Bellek-yitiminin yerine unutmayı, yorumlamanın yerine deneylemeyi koyun. Kendi organsız bedeninizi bulun. Onu yapmayı öğrenin."

Bu bellek meselesinin kendisi de tartışmalıdır. Uzun belleğin, aile ve devlet hatırlatmalarıyla bir kurumculuk olduğu ifade edilir. Ve bu bizde hüzünlü duygular yaratır. Buna karşı neşeli, devrimci olan şey, belki de "devrimci unutuş"tur. Yani bellek üretim meselesini yeniden sorunsallaştırmak gerekir. Çünkü bellek üretimi, aynı zamanda bir yorumlama, bir kapma pratiğidir. Akademinin de yaptığı şey budur; bir yorumlama, tarifleme. Diğer yandan değer atamaya karşı, deneyleme, üretme farklı bir yoldur.

Hafıza, egemen batı düşünme geleneğinde, mekânı sabitleyerek hareketin durdurulması ya da homojenleştirilmesi için kullanılan bir politik-pratiktir. Hafıza ne işe yarar, hangi işlevi görür?

Bu kavramlar, yaklaşımlar, sorular, sorunsallaştırmaların daha da açılması, derinleştirilmesi, bizim eyleşimizi de dönüştürebilecektir.

Ekim 2024'te yerel yönetimlerin eş başkanlarıyla yönetim kentleşme politikası üzerine bir atölye yapılmıştı. Atölyede uzunca kentleşme politikalarını konuştuktan sonra katılımcılarla birlikte bölgeden gelen eş

başkanlarla bölgenin kentleşme ve kültür politikalarını mesele ettik. Sonrasında da şöyle bir talep de oluştu. Merkezi yönetimin sınırları çektiği bir alanda, yerel yönetimin yapabilirliği de kısıtlanıyor ya da bizlerin bu alana başka bir şekilde tahayyül edenlerin pratikleri de kısıtlanıyor. Elimizdeki imkanlarla bunu nasıl üretebiliriz diye bir kolektif metinler üretim süreci çalışmasını yaptık.

Başka bir kamusal alan tasarımı, başka bir değer üretim sürecine yönelik Rojava'dan Afrika'ya, Avrupa'yı da içeren dünyanın farklı yerlerinde bir deneyim sahası olarak mekânı dönüştüren, değer sistemini dönüştüren, bizleri dönüştüren, bizleri daha yapabilir kılan bir yerden politika üretiminin kendisini, bunu mekân politikası üzerinden yapabilmenin kendisine yönelik, gündelik yaşam praksisi üzerinden neler olabileceğinden, çeşitli örnekleri, yayınları içeren bir dosya hazırladık. İlgili kurumların, yerel yönetimlerin, tabandan hareketlerinin umarım faydalanabileceği bir kaynak olur. Teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Teşekkürler Hocam. Gül Hocam tabii ki daha üst ölçekte bu son süreçte yaşadıklarınızın elbette ki politikadan, politik bir bakıştan azade olmadığını bir kez daha vurgulamış oldu. Tabi buna karşı halkların da haklar, mücadelesi süreçlerinin de politik olacağını bir kez daha hatırlattı. Ve tabii ki daha güçlenerek ve birlikte mücadele ederek bunun üstesinden gelebileceğimizi bize hatırlattı, var olsun.

Şimdi Gül Hocadan sonra tekrar bir yerele döneceğiz ama farklı bir bakış açısıyla. Biraz daha yerel yönetimden ve alan yönetim planı üzerinden alana bir bakış yapacağız. Bunun için de mimar Veysel Sermet Azizoğlu bize konuşmasını yapacak. Sermet Azizoğlu Diyarbakırlı Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi mezunu. Öğrenciliğinden bugüne Kültür Varlıklarını ~~ve~~ Koruma sektöründe çok farklı aşamalarda ve pozisyonlarda çalıştı. Diyarbakır İçkale Müze Kompleksi projesinde de görev aldı. 2012 yılında Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nde çalışmaya başladı ve UNESCO adaylık sürecinde de beraber çalıştığım değerli arkadaşlardan biri. Ve 2019-2022 yılları arasında da Diyarbakır Surlarının Restorasyonu kapsamında çalışmış. Halen de Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEB yani koruma, uygulama, denetleme birimi şube müdürlüğünde görev yapıyor. Ve Sermet Dünya Mirası Alanı revize alan yönetim planı ve katılımcılık konusunda biraz Diyarbakır ölçeğinde sunumunu yapacak bize buyurun.

Diyarbakır Dünya Miras Alanı: Revize Alan Yönetim Planı ve Katılımcılık-Sermed Azizoğlu

-Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi KUDEB

Merhabalar, Sayın Bakanım, Sayın vekilim, değerli Belediye Başkanımız, kıymetli hazirun, hepinizi saygıyla selamlıyorum. DİTAM'a da ayrıca bu konuya dikkat çektikleri için teşekkür ediyorum.

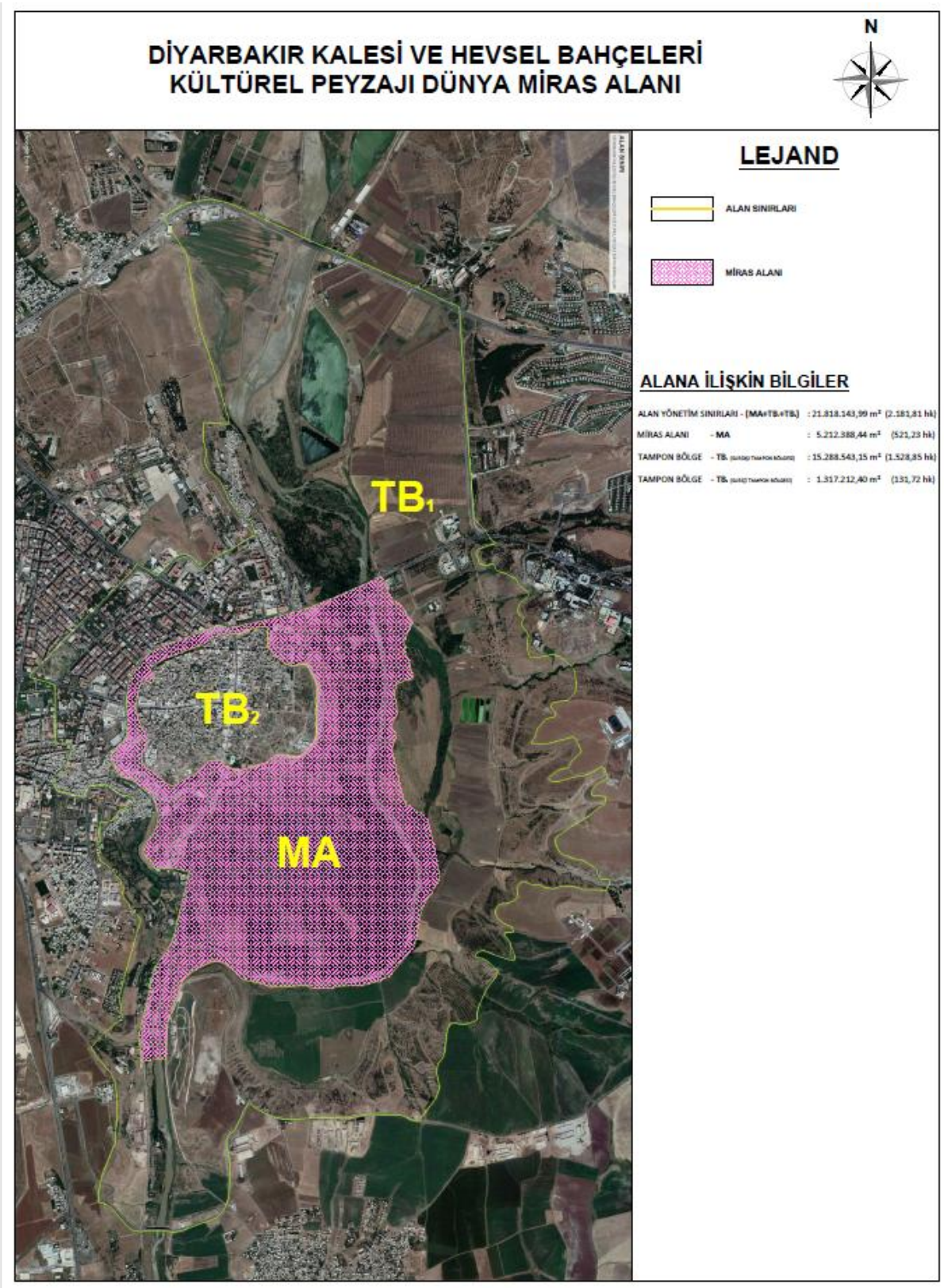
Bütün konuşulanlar nasıl düzeltilir ya da ilk adım atılır kısmını biraz anlatacağım. Alan yönetimi ya da yönetim alan planının revizyonuyla bu iş nasıl düzene sokulabilir. Ona biraz vurgu yapmaya çalışacağım. Katılımcılık boyutuyla neydi, ne oldu, böyle olunca ne oldu ya da olamadı üzerine kurgulayacağım. Teknik detaylarla desteklemeye çalışacağım.

Öncelikle nedir bu yönetim planı, alan yönetimi nedir? Tüm bu konuştuklarımızı mevzuata göre yapıyoruz. "Alan yönetimi ile Anıt Eserler Kurulu'nun kuruluş ve görevleri ile yönetim alanlarının belirlenmesine ilişkin usul ve esas olarak yönetmelik" var. Bu yönetmelik şöyle önemli. Bu yönetmelikte yapılan ufak tefek değişikliklerle bu mevzunun içine giriyoruz ya da dışına itiliyoruz. Konuştuğumuz yönetim alanı, alan yönetim planı, danışma kurulları ve eşgüdüm denetleme nedir?

Yönetim alanı; sit alanları, ören yerleri, tescil taşınmaz kültür varlıkları ve etkileşim içi sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve temel etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezleri, yerel idarelerle, sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

Yönetim planı ise yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenlenme projeleri veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin yıllık, beş yıllık uygulama etaplarını, bütçesini gösteren her beş yılda bir de gözden geçirilen planları anlatır.

Baktığınızda teoride her şey çok doğru, çok iyi ama ülkemizin genel problemi hep uygulamadır. Hiçbir şey yazıldığı gibi ya da olması gerektiği gibi yapılmaz. Zaten problemler de buradan çıkar. Aslında baktığınızda aşağıda gördüğünüz 2181 hektarlık bir üstün evrensel değere sahip miras alanımız var. Bu miras alanı artık sadece biz Diyarbakırlıların değil, tüm insanlığındır. Dolayısıyla bu mirası nesiller boyu, korumak, insanlığa borcumuzdur. Bu koruma organizasyonunu yapabilmek için yönetim alanları belirleniyor ve bu süreçler yürütülürken en önemli rehber yönetim planlarıdır.

Alan yönetim planları mekânsal kararları da içeren bir nevi stratejik planlardır. Sürdürülebilir koruma ve kullanma dengesini sağlayacak faaliyetler ve politikalar bütünüdür. Mevcut ve olası sorunlar göz önünde bulundurarak tüm paydaşların katkısı ile hazırlanır. Yetki ve sorumluluk sahibi kurumlarca uygulanır, sivil toplumca da denetlenir.

Miras Alanına ilişkin birçok problemimiz var. UNESCO'nun belirlediği, onların henüz farkında olmadığı, bizim farkında olduğumuz birçok şey var. Bu sorunların hepsi ancak doğru bir planlamaya çözülebilir.

Bu kadar büyük bir alan derken, farklılıkları da olan bir alandan bahsediyoruz. Buradan Mezopotamya'yı besleyen Dicle Nehri de geçiyor. Binlerce yıldır Suriçi'ni besleyen, Hevsel Bahçeleri de bu alanın sınırı içerisindedir. Yine en az 7 bin yıldır yaşadığını bildiğimiz Suriçi çok katmanlı kültürel miras alanımız da var. Onun dışında bir şehir var, bir kısmında da üniversite var. Bu kadar büyük bir alanı ancak doğru bir şekilde koordine olarak, doğru planlama yaparak koruyabilirsiniz. Yoksa bu kadar büyük bir alanı sürdürülebilir bir şekilde korumak, içinde yaşayan insanlarla beraber, olması gerekenlerle beraber planlamak çok da mümkün değil. O yüzden alan yönetim planları çok önemlidir.

2016 yılı bizim miras alanımız açısından milat gibi. Öncesinde bu işleri, nasıl yaptık? Bu aşamaya nasıl gelindi? Biraz anlatmak isterim. Yukarıda bahsettiğim mevzuat, kentsel sit olan yerlerde alan yönetimine ilişkin yetkileri yerel yönetimlere veriyordu. O zaman Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2011 ve 2016 arasında bu işi üstlenmişti. Burada tüm işlemler Kültür ve Turizm Bakanlığı ile ortaklaşa yürütülüyordu. Tam bu aşamada bir Diyarbakırlı olarak Ertuğrul Günay Bey'e teşekkür etmek isterim. O dönem bakanlıkla ortaklaşa önemli işler yaptık. Çünkü sonrasında bazı şeyler değişti. Bu süre zarfında alan sınırlarının belirlenmesinden, dosyanın nasıl yazılacağına ki biz o zaman Türkiye'de ilk defa alan yönetim planını da miras merkezine dosyayla beraber teslim etmiştik. Bu süreçlerde, bu sürecin her aşamasında mevzuatta olsun ya da olmasın birçok kez sivil toplum kuruşlarıyla, vatandaşlarla, dernek temsilciyle toplantılar yapıldı. Burada da eminim o dönemki toplantılara katılan birçok insan vardır, görüyorum.

Böyle bir alanda herkesin sözüne, herkesin bilgisine, herkesin deneyimine ihtiyacınız vardır. Sivil toplum kuruşları gönüllük esasıyla çalışır. Zaten bu işe gönüllü olan insanların da katkısını almayacaksanız, bu işin çok da kıymeti olmuyor. Örneğin önceki Danışma kurulumuz yaklaşık 40 kişiden oluşuyordu. İçerisinde TMMOB'un bileşenleri, sahada görev yapan diğer sivil toplum kuruşları, mahalle muhtarları, vatandaşların da bulunduğu çok geniş katılımlı süreçlerle o günlere gelindi. Bugün ne yazık ki katılımcılık çok söz konusu değil. O zaman yerel dinamikleri kullanmak için hocalardan oluşan bilim komisyonumuz bile vardı. Dört ayrı komisyon vardı, bunlar biri Surlarla ilgili, birisi Hevsel'le ilgili, birisi basın ve iletişim, diğeri de bilgilendirme ile ilgiliydi.

Bu komisyonlara niye vurgu yapıyorum? Bu komisyonların çalışanları da yine yerel temsilcilerdi, yerel katılımcılardı. Çünkü tek başınıza bu kadar işi yapmamız mümkün değil. Burada yereli söylerken sadece STK'lardan bahsetmiyorum. Kamu kurumları ile de beraber çok çalıştık. O zaman koordinasyonu sağlamak, birlikte çalışma pratiğini geliştirmek çok daha mümkündü. Şimdi ne yazık ki çok mümkün değil. Tüm çalışmalar Büyükşehir Belediyesi'nin sekretaryası ile yürütülüyordu. UNESCO ile miras alanları arasındaki bağı biz kuruyorduk. Tüm denetimler, tüm raporlamalar bizim üzerimizden gerçekleşiyordu. Keza zaten bu, 2016 sonrası tüm mevzuatın değişmesine sebep olan şeylerin de başlangıcı oldu. Çünkü o dönem çatışma sonrası biz sivil toplumunda katkısıyla UNESCO'nun dikkatini çekmeye çalıştık. O zaman şunu da biraz fark etmiş olduk; UNESCO neyi koruyor ya da korumuyor. Dikkati çekmek için çok çalışma yürüttük. Bu çalışmalar şu sonucu verdi. 2016'da mevzuat değişti ve Büyükşehir Belediyesi olarak biz sürecin tamamıyla dışına itilmiş olduk.

2016 Ağustos'ta yapılan mevzuat değişikliği ile Türkiye'de 16 veya 17 miras alanının hepsinin alan başkanları bir gecede düşürüldü. Bir iki hafta içerisinde tüm alan başkanları, yine belediyelerce belirlenmiş kişiler olsa bile geri atandı ama Diyarbakır'a atanmadı. Diyarbakır alan yönetim başkanı olarak o dönem yerelde görev yapan bir bakanlık personeli atandı. 2024 yılına kadar geçen 8 yıllık sürede bir kere bile eşgüdüm ya da danışma kurulu toplantısı yapılmadı. Baktığımda en son 2016 yılında bahar ayında bir toplantı yapmışız. Bu toplantılar olmayınca bir kere alana ilişkin yürütülen çalışmalarla ilgili kimsenin bilgisi olmuyor.

Sağdan soldan duyduklarımızda eksik, yanlış ya da yönlendirme bilgilerle hareket ediyorduk. İçeride çalışma yapan kurumların eşgüdüm denetleme toplantısı olmadığı için ne yaptığını bilmiyorsunuz,

önerilerde bulunamıyorsunuz, temas kuramıyorsunuz. STK'lar zaten işin tamamıyla dışına itiliyor. Bu olunca da bir birikimden, bilgiden faydalanma imkânı olmuyor. Sadece dışarıda tutulan yerel kurumlar, kuruluşlar değil Kültür Bakanlığı da sürecin dışına itildi.

Bunun sonucunda da başka bir sürü problem oldu. O dönem TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı hiç kimseye hiçbir şey danışmadan çok garip bir şekilde tüm sürecin yürütücüsü oldu. Hiçbir STK'nın ve yerelin buraya teneffüs etme şansı olmadı. Defalarca farklı şekilde sürece dâhil olunmaya çalışılsa da tüm yerel dinamikler çok net bir şekilde sürecin dışına itildi. Korumaya ilişkin rutin hiçbir süreç yürütülmedi. Bunu da beklemek çok hayalcilik olurdu zaten. Çünkü az önce konuştuklarımızın tamamı, korumayı zaten hiç bilmeyen, kendi mevzuatında ve özünde olmayan bir kurum tarafından (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) yürütülen çalışmaların doğal sonuçlarıdır. Bu süre zarfında bir alan başkanı ataması yapıldı ama bu alan başkanına da herhangi bir başka bütçe ya da yetki verilmedi. Tek başına bu işi yürütmesi beklendi. Bu mümkün değildi. Biz o zaman kalabalık bir ekiptik. Çünkü böyle bir alanın sadece sekretaryasını yürütmek ve buna ilişkin çalışmayı yapmak için bile birçok farklı alandan, birçok farklı disiplinden kişiye ihtiyacınız olur. Tek başınıza bu alanı izlemeniz, incelemeniz, buna ilişkin değerlendirme yapmanız mümkün değildir.

Kurulların şu andaki mevcut yapısı da şuan şu şekilde gözetiliyor. Yerel ve merkezi yönetimle bir denge kurulmaya çalışılıyor. Anladığım kadarıyla yerelin müdahilliğinden korkuluyor. Yerel çok müdahil olmasın diye yerelin uzak tutulduğunu düşünüyorum.

STK'ların ya da yerel dinamiklerin, kadim bilgisinin önemini şöyle anlatayım. İçeride TOKİ, yerel sivil mimarlık örneklerinin restorasyon işi TOKİ'ye verilmiş. TOKİ de bu işi bilmediği için bu işi bir müşavir firmaya devrediyor. Teknik olarak müşavir firmanın bir tecrübesi olmasını beklersiniz. Ancak müşavir firmanın böyle bir tecrübesi yok. Müşavir firmanın edindiği personellerin de böyle bir tecrübesi yoktu. Bu personellerden biri bizimle iletişime geçti. Şöyle bir soru sorduğunu hatırlıyorum. Bir kitap var mı önerebileceğiniz, okusak da hem Diyarbakır sivil mimarlığı ile ilgili bilgi edinsek, dedi. Böyle bir kitap yok, dedim varsa söyleyin biz de okuyalım. Bu anda, bir günde, bir ayda, bir yılda olacak bir şey değil. Bu bahsettiğiniz şey yıllara yayılan bir şeydir. Burada yaşamanız, burada olmanız gerekir. Şunu önerebilirim. Bu konuyu bilen bir sürü yerel aktör var, hocalar var, STK'lar var, kurumlar var. Bunlarla iletişime geçerseniz, bu problemi yaşamazsınız, demiştim. Ama o zaman da görüyorsunuz ki zaten bu istenmeyen, ötelenen bir şey. Durumu özetleyen cümle şu oluyor: Katılım olmayan yerde gerçek demokrasiden bahsedemezsiniz. Bu biraz da sürecin özeti gibi.

Ama bugünden sonrası nasıl olacak? Bu problemler bizim açımızdan görünür olduğu kadar UNESCO açısından da görünürdür. 2023'te alınan Riyad'daki kararda şöyle bir vurgu var: 9. Maddede varlığın, yönetim sisteminin bütünüyle gözden geçirilmesine ilişkin bir ifade var. Bu şu demek; burada kurduğunuz yönetim yapısıyla bu alanı olması gerektiği gibi yönetemiyorsunuz. Bu aslında çok acı bir ifade. Çünkü içeride bir sürü kamu kurumu var, iki üç tane bakanlık işin içerisinde ama ortaya çıkan durum fiyasko. UNESCO bu yüzden şöyle bir öneride bulunuyor. Yönetim planın revize edilmesi, bilim insanları ve tarım grupları dahil olmak üzere yerel yönetimlerin, kuruluşların ve toplulukların yönetim ve karar alma süreçlerine katılımın sağlanması. Mevzuatta bunlar yazıyor zaten. Aynen bu vurguyu işletmemiz gereken süreçler de var. Ama bu hiçbir zaman uygulamadığı için UNESCO bize bir hatırlatma yapıyor.

Bunun sonucunda ne oldu? Bakanlık, niyet okumadan, en azından alan yönetim planının tekrar Büyükşehir Belediyesi gözetiminde yapılabilmesi için Büyükşehir Belediyesi ile bir protokol yaptı. Bu protokol gereği son bir iki aydır çalışmalara başladık. Umarım, her şey umduğumuz gibi olur. Biz bu işi üstlenirken ki gayemiz, bunu başkanlarımızla da konuştuk, tekrar aktif rol almak. Aktif rol alırken de temel gayemiz yine katılımcılığı esas almaktır. Çünkü şunu unutmamak gerekiyor: İnsanlar, kurumlar bir sürecin bir bileşeni olduğu zaman Olguyu, konuyu ya da hususu sahiplenirler. İnsanları dahil etmezseniz, işin içerisine sokmazsanız kimseden de elini taşın altına sokmasını bekleyemezsiniz. Birikimler, tecrübeler ancak katkı sunulunca değer kazanır ve büyür. Temel gayemiz budur. İki etapta toplam 18 ay içerisinde planı revize

etmeyi düşünüyoruz. Bu süre zarfında yine eskiden olduğu gibi birçok toplantı yapılacak. Yereldeki tüm dinamiklerin sürece katkı vermesi sağlanacak. Çünkü her sözün, her fikrin kıymeti vardır.

Önümüzde birçok sorun var. Bunun yanı sıra, 2022 yılında Reaktif Misyon Ziyareti gerçekleşti. Reaktif Misyon Ziyareti aslında şu demek. Orada problem var demek. 2022'ye kadar gecikmesinin sebebi de çok daha önce olması gereken bir ziyaretti, alanda güvenliğin sağlanamayacağı belirtildi. Sonra da pandemiye denk geldi. Bu şekilde ziyaret 2022'ye kadar ötelendi. Ama 2022'de artık hepimizin bildiği şey gün yüzüne çıkmış oldu. Dünya Miras Komitesi'nin 2023'teki ilk taslak kararı, alanın tehlike altındaki miras alanı listesine alınmasıydı.

Misyon ziyareti sonrası hazırlanan rapordaki 24 maddelik temel problemlerin yanı sıra, yapacağımız toplantılardan elde edeceğimiz fikirlerle, alan yönetim planının çerçevesini korumayı düşünüyoruz.

Yine çok kısaca şuna değinmek isterim. 28 Kasım 2020'de Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulu'nda kabul edilen Tarihi Kentlerin ve kentsel alanların korunması yönetmeliğiyle ilgili Valetta İlkeleri var. Valetta İlkelerindeki üçüncü madde, müdahale ölçüleriyle ilgilidir. Maddenin H bendinde aynen şu ifade yer alır: *"İyi yönetim tüm paydaşlar, seçilmiş yöneticiler, belediye çalışanları, kamu yöneticileri, uzmanlar, meslek örgütleri, gönüllü kuruluşlar, üniversiteler, alanda yaşayanlar arasında geniş bir iletişim ağ oluşturulmasını sağlar. Tarihi Kentlerin ve kentsel alanların başarıyla korunması, canlandırılması ve sürdürülebilir gelişimi için bu şarttır. Alanda yaşayanların katılımı, bilgi akışı sağlanarak, bilinçlendirme ve eğitimi kolaylaştırılabilir. Yeni gerçekliğe uygun demokratik kuruluşları oluşturmak için geleneksel, kentsel yönetimler, kültürel ve sosyal çeşitliliğin tüm yönleriyle incelenmelidir. Tarihi Kentleri planlama ve koruma süreçleri sırasında yörede oturanların konulara vakıf olarak doğru tepki vermelerini sağlamak için gerekli bilgiler ve süre verilmelidir. Özel sektörden girişimcilerin, yapılı çevrenin onarımını ve restorasyonuna katılımı ~~ve~~ kolaylaştırmak için tarihi çevreyi koruma girişimleri cesaretlendirmelidir"* der. Madde, yine yerele ve yerelin katkısına vurgu yapar. Son olarak da çok seslilikten korkmamak gerektiğini söyleyip *"dahil etmediğiniz ses susturulmuş demektir",* diyerek konuşmamı bitiriyorum. Teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Çok teşekkür ediyoruz. Bir şeye küçük değineceğim ve sonra ara vereceğiz. Şöyle tabi ki Kültür Bakanlığı Ağustos 2016'da Dünya Miras Alanlarında alan başkanlıklarının Kültür Bakanlığınca atanacağını da içeren bir maddenin de yer aldığı bir torba yasa çıkardı. Yasa ile tüm alan başkanlarının görevi sona ermişti ancak Kültür Bakanlığınca Diyarbakır hariç tüm alan başkanlarını yeniden atadı. Bunun nedeni UNESCO ile yerelin bağını koparmaktı, Alan Başkanlığı olarak UNESCO'ya gönderdiğimiz raporların önünü kesmekti. Fakat tabi ki o bağ kopmadı. Bizler yereldeki sivil toplum örgütleri olarak her yıl hiç ara vermeden alanı canlı olarak izleyip, raporlayıp UNESCO'ya sunmaya devam ettik. Ve UNESCO alandaki tüm süreci bizim raporlarımızdan izleyip, kendi yazısına ek yaparak taraf devlet adına Kültür Bakanlığı'na sorular sormaya ve buna dair kararlar almaya devam etti. Ve en son gele gele ne yazık ki alanda o kadar feci bir durum vardı ki, Risk Altındaki Miras Listesine alma önerisine kadar vardı durum.

II. OTURUM

Nevin Soyukaya-Moderatör

İkinci oturumumuza başlıyoruz. İlk olarak biraz da Sermed Bey'in yaptığı konuşmayla da bağlantılı olması açısından ve yerel yönetimler üzerinden başlamışken yine Belediye Eş Başkanımızın biraz yerel yönetimler bakışı ile kentteki sorunlar ve dünya miras alanındaki sorunlar ve yetki sorunları var mıdır? Biraz buna değinmesini isteyeceğiz.

Belediye Eş Başkanımızı ama ben kısaca tanıtmak isterim. Ayşe Serra Bucak. Kendisi siyasetçi ve aktivist. Diyarbakır'da doğdu. Ama aslen Siverekli ve liseyi İstanbul Cağaloğlu Anadolu Lisesi'nde tamamladı. Sonra Almanya Köln Üniversitesinde Alman Dili ve Edebiyatı ve Pedagoji eğitimi aldı. 2006-2011 yılları arasında Bağlar Belediyesi eğitim destek evinde koordinatörlük yaptı. 2014-2016 yıllarında Diyarbakır Büyükşehir Belediye eş başkan danışmanlığı ve meclis üyesi görevinde bulundu. 2016-2022 yılları arasında çocuk ve kadın alanlarında çalışmalar yürüttü sivil toplumda. 2018'de Çocuk Çalışmaları Derneği ÇocukÇa kurucuları arasında yine yer aldı ve dönem başkanlığını yürüttü. En son 2022-2023 yıllarında Yeşil Sol Parti Diyarbakır il yönetiminde yer aldı. Ve 2024 yerel seçimlerinde de Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanlığını Doğan Hatun'la birlikte seçilerek üstlendi. Şimdi ben değerli başkanımızdan konuşmasını yapmasını rica edeceğim. Diyarbakır Dünya Miras Alanı Yönetim Ve Yetki Sorunlarına daha çok değinecek. Buyurun başkanım.

Diyarbakır Dünya Miras Alanı: Yönetim ve Yetki Sorunları-Serra Bucak

-Diyarbakır Büyükşehir Belediye Eş Başkanı

Çok teşekkür ediyorum. Tüm değerli misafirleri saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Hepiniz hoş geldiniz. Öncelikle DİTAM'a Yerel Hizmetleri İzleme Ağı'nın önemini bilen bir yerden teşekkür etmek istiyorum. Çünkü yereli izlemek, yereli yerelle birlikte, yereli tüm dinamikleriyle, meslek odalarıyla sivil toplumuyla izlemek ve bu izlediğimizi iletebilmek, yerelin sesi olmak çok kıymetli, çok önemli ve çok elzem bir şeydir. Bu açıdan bu çalışmaları için tebrik ediyorum. Bugün sunumlarında yer verdikleri için de ayrıca teşekkür ediyorum.

Kent çok yoğun bir hareketlilik içerisinde. Bizler için güzel bir şey ama yetişmekte zorlanıyoruz. Bir teşekkürü de Nevin Hanım'a iletmek isterim. Bugün burada olması, moderasyonu yapması bizim için çok kıymetli. Çünkü onun ve ekiplerinin ortaya koymuş olduğu mesele, kent meselesi, kültürel miras ve hafıza meselesidir.

Değerli katılımcılar, Diyarbakır, Amed çok kadim bir kent ve bu kentin kültürel mirasına sahip çıkmak hem toplumun başlıca sorumluluğu hem de bu toplumdaki tüm kentlerin, sivil dinamiklerin kurumların, odaların, yerel yönetimin elbette en önemli sorumluluklarından bir tanesidir. Bu coğrafyanın çok çeşitli mücadele alanları var. Bugün burada oturan tüm arkadaşlar bunu iyi bilirler. Kimlik mücadelesi, kültürel mücadele, insan hakları mücadelesi ve bunu çoğaltabiliriz. Ama aslında kültürel mirasımıza sahip çıkmak, Diyarbakır Kalesi'ne, Hevsel Bahçelerine sahip çıkmak bütün bu mücadele alanlarının bileşkesidir. Bunun için de yerel yönetimler olarak bu zorlu dönemde neler yapabiliriz diye seçildiğimizden bu yana tartışa geliyoruz ve artık bu tartışmaların neticesinde yeniden yerelin yetki ve sorumluluklarını hatırlatmak ve daha aktif rol alabilmek için bazı girişimleri başlattık.

Diyarbakır Kalesi binlerce yıldır saldırılara, istilalara, savaşlara karşı direnç göstermiş ve sadece direnç göstermemiş, bizim için, Diyarbakırlılar için ve bu kenti seven herkes için çok önemli yaşayan bir miras, yaşayan bir kültürel varlıktır. O kadar yaşayan bir kültürel varlık ki surların bütün kabartmalarında bu kente dair yaşanmış ve güncele dair ve belki yaşanacağına dair pek çok emare var. Yeter ki okuyabilelim. Bu anlamıyla nasıl bir önemli kültürel varlıktan bahsediyoruz? Hem yerelin, kökü, hafızası, hem de insanlığın ortak mirasıdır. Sadece yerelin mirası değil, bu Mezopotamya'nın da mirasıdır. Bu sadece Türkiye'nin mirası değil, aynı zamanda evrensel bir miras, evrensel bir değerdir. Bu çok önemlidir. Toplumun da bu anlamda bilinçlenmesi, aydınlanması ve sahip çıkması açısından ne kadar evrensel ve bizden sonrakilere bırakmamız gereken önemli bir kültürel varlık olduğunu, sadece Diyarbakır Kalesi'nin değil bir bütün dünyadaki tüm kültürel varlıklar açısından bunu söylemek gerekir.

Bugün şunu ifade etmek isteriz. Geçmişe dönmek istiyorum. Biraz umutlu süreçlerden nasıl 'umutsuz', elbette bugüne dair bir umutsuzluk değil, nasıl kötü yönetilen bir meseleye gelindi. 2005'te resmi gazetede yayınlanan Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulu'nun Kuruluş ve Görevleri ve Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar hakkında bir yönetmelik var. Diyor ki kentsel sitlerde ilgili belediyeler, yerel yönetimler yetkili kalınmıştır. Sene 2005'te yönetimlerin bugün tarifliğimizin de ötesinde yetki ve sorumluluk sahibi olması çok kıymetli ve olması gereken bir dönem. Sonra 2011'de UNESCO süreci başlıyor. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ndeki Diyarbakır Surlarındaki çalışmalar, bu mevzuat hükümleri çerçevesinde ilerliyor.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'yla ortak çalışmalar sonucunda alan yönetim sınırı tespit ediliyor. Pek çok kurum bu tespitin içerisinde yer alıyor. Alan yönetim sınırının belirlenmesinde sivil toplumdan valiliğe kadar, Dicle Üniversitesi'nden kültür turizm il müdürlüğüne kadar, belediyelerimize kadar müze müdürlüklerine, odalarımıza kadar, çoğulcu bir esasla alan sınırı belirleniyor. Daha sonra adaylık dosyası, yazımı, alan yönetim planı hazırlanması, süreçleri devreye giriyor. Burada bunu vurgulamak

lazım. Hakikaten sivil toplumun, belediyelerin tüm kent dinamiklerinin hem bu adaylık başvuru sürecinin hazırlık aşamasında, buranın bir parçası olması, söz kuruyor olması, fikrini ortaya koyuyor olması hem de bu alanı yönetenler açısından çok güç ve kuvvet verici bir şeydir. Hem özgüvenli bir davranış ve karakter haline geliyor hem de bu katılımcılık meseleyi başarıya ulaştırıyor. İşin bu kısmı çok önemlidir.

Daha sonra Uluslararası Kaleler Konseyi toplantısının Türkiye'de ilk defa Diyarbakır'da yapılmasını mümkün kılıyor. Böylelikle UNESCO'nun teknik bir alt komisyonu ve uzmanlarının Diyarbakır'ın adaylık dosyasına ilişkin görüş ve önerilerini almış bir halde, çok ciddi katkıları gerçekleşiyor. Aslında yukarıdaki örnekler gösteriyor ki yerel yönetimlerin sürecin içerisinde olması, hem uluslararası kurumlar nezdinde bir güven ilişkisini geliştiriyor hem de yerelden gerçekleştiriyor. Yerelin arzuluyor oluşu, her aşamasında inşa eden oluşu hakikaten çok önemli bir karakter. Tüm bunların hepsi çok kıymetlidir. Çünkü 2016 sonrasında, yerel olmadan bir şeyi inşa ediyormuşçasına sözde politikalarla nasıl yapılamadığının da örneklerini acı çekerek öğrendik ve deneyimledik. Ne yazık ki bugüne kadar da geldi. Bu sebeple yukarıda bahsettiğimiz süreçler gösteriyor ki yerel yönetimlerin rolü, misyonu ve yereldeki katılımın, çoğulculuğun rolü, misyonu son derece elzemdir. Aynı zamanda Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın satır aralarında da katılımcılığı, çoğulculuğu ve yerinden inşayı görmek, gözlemlemek mümkündür.

Zaten derdimiz de odur. Avrupa Yerel özerklik Şartı'nın neden kimi maddelerinde çekince olduğunu yıllardır siyaset bunu dile getirmiştir. Artık kimi maddeleri söylemekten vazgeçtik. Ne yazık ki geldiğimiz aşamada kurmuş olduğumuz yerinden inşa ve yerinden yönetim nasıldır, meselesine dair ve demokrasi adına çok şey kaybettik.

İyi yönetim için paydaşlar, seçilmiş yöneticiler, belediyeler, belediye meclisleri, kentin kurumları, meslek odaları ile mümkündür. Bu yönetim ancak bu şekilde, kültürel ve sosyal açıdan da çeşitlilik arz edebilir. Aynı şekilde tarihi kentleri planlama ve koruma süreçleri de yörede oturan halkın katılımıyla mümkün olabilmelidir. Halkın bu meseleye katılması nasıl olabilir? Çünkü biz halk dediğimiz noktada 2016'dan sonra çok hunharca bir yaklaşım da gördük. Bunu kabul etmeliyiz. Ama halkın yaklaşımını, bakış açısını halkın sit ve koruma alanlarında bunun adı işgaldir diye bir meseleyi bilince çıkartmasının en önemli faktörü, yerelin ve yereldeki kurumların bilinçlendirme ve aydınlanma faaliyetlerini gerçekleştirebilmesidir.

2015'te Almanya'nın Bonn kentinde çok başarılı bir sunumla, UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girdi. O dönem emeği geçen tüm arkadaşlara, tüm çalışanlara, tüm emek verenlere ve seçilmiş irademize buradan tekrar teşekkür etmek gerekir. Hepimizin gözünün önündedir. 2015 Bonn önemli bir milat ve aynı zamanda kötü de bir milat, acı da bir milat. Çünkü devamında ve çok kısa bir süre sonra ne yazık ki Ekim 2015'de çatışmaların başladığı bir Sur gerçeğiyle karşı karşıya kaldık.

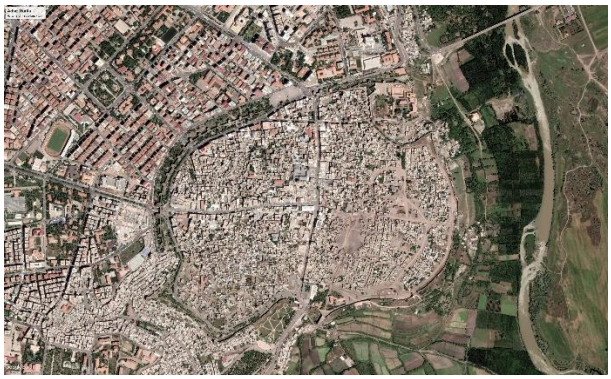
Suriçi 1939

Miras Alanı-Eylül 2013

Suriçi-Haziran 2015

Suriçi-Mayıs 2016

Suriçi-Temmuz 2016

Suriçi-Kasım 2016

Suriçi-Temmuz 2017

Suriçi-Temmuz 2018

Suriçi-Temmuz 2019

Suriçi-Şubat 2021

Suriçi-Haziran2022

Suriçi-Mayıs 2024

Suriçi-Ocak 2025

Yukarıdaki fotoğraflar, 2016'ya kadar olan süreçte Sur'un nasıl bir haritaya sahip olduğunu ve 2016 sonrası tahribatı gösteren fotoğraflardır. Tabii mesele bununla da bitmedi. Çok hızlı bir şekilde söz konusu güvenlikçi politikalar, devletin ortaya koymuş olduğu beka meselesi, burada yerelin sözü pekâlâ bir gecede makas gibi kesilir anlayışıyla çıkarılan KHK'larla o KHK'lara eklenen ek maddelerle, ek maddenin de ek maddesiyle birdenbire yerel yönetimlerin, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin bu alandaki sorumluluğu ve yetkisi bitirildi. Bu yetmiyormuş gibi bütün sit alanlarında daha önce Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kültürel miras anıt ve sit alanlarında yetki ve sorumluluk sahibi olduğu, yerel yönetimlerle birlikte bu sorumluluğu yürüttüğü alanlara ne yazık ki hepimizin bildiği gibi ve bugüne kadar karmaşık bir şekilde gelen, ne yaptığını bilmeyen bir Çevre ve Şehircilik Bakanlığı realitesiyle karşı karşıya kaldık.

Bu kent, kentin insanları, kentin yurttaşları ve aynı zamanda Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri kültürel peyzajımız çok kaba ve hunharca bir yaklaşımla karşı karşıya kaldı. Biz o sürecin canlı tanıklarıyız. O sürece dair çok katmanlı acılarımız var. Bütün bu politik ve toplumsal meselenin ve çatışmanın ortasında kaybettiklerimiz var. İnsanlarımızı kaybettik. Bu coğrafyada her iki taraftan insanlar kaybedildi. Yine o dönem Dört Ayaklı Minare'nin orada, kentimize ve Sur'umuza, tarihi mirasımıza sahip çıkıyorum diyen Baro Başkanımız Tahir Elçi katledildi.

Sadece kültürel mirası, Hevsel'i, Diyarbakır Kalesi'ni kaybetmedik aynı zamanda insanlarımızı da canlarımızı da kaybettik. Oradaki tahribatlar gözümüzün önünde ilerlemedi. O sürecin sonrasında ne yazık ki çok uzun bir süre o alanlara girilemedi. Yerel yönetimler olmamasına rağmen, çünkü kayyımlar atanmıştı, o alanlara girmek isteyen ve o alanlarda tespit yapmak isteyen kurumlar, kişiler vardı.

Bu süreçte devletin iktidarın nezdinde pek çok program vardı. O programlardan biri mevcut hafızayı, kültürel mirası yok etmek, tahrip etmek oradaki kültürel dokuyu mümkünse bu savaşı bahane ederek ortadan kaldırmak ve kendilerinin bahsettiği gibi 'Toledo' yapmaktı. Ama biz olanlara ucube diyoruz ve ucubelerle bugün ne yapacağımızı da bilmiyoruz.

O dönem sivil toplumun ve bu kentin kültürel mirasına sahip çıkan tüm herkesin, kent dinamiklerinin ve şahısların, şahsiyetlerin her buldukları fırsatta oralara girmeye çalışıp, oralarda raporlamalar yapmaya çalıştıkları ve UNESCO ile olan bu süreci en azından raporlar doğrultusunda çalışmaları, reaktif misyonu geç gelmiş olabilir, önemli bir başarıydı. Bundan sonrası için de ışık tutmakta, bundan sonrası mücadele için de çok haklı bir gerekçe, bir hafıza ve bir deneyim ortaya koymaktadır.

O dönemden sonra şu açığa çıktı. Suriçi'nde bugüne kadar halen de sorumlusunun kim olduğu bilinmeyen işler yapılmaktadır. Kararın kimler tarafından verilip verilmediğini bilinmediği birtakım şeyler açığa çıkmaktadır. Miras alanı ve Suriçi'nin 8 yıllık özetinde yetki karmaşası, sorumluluğun kimde olduğunun bilinmediği bir karmaşa hali var. Kötü bir iş varsa herkesin alandan çekildiği ve sahip çıkmadığı orta yerde bir işin kaldığı, mimari açısından, sit alanı açısından, restorasyon açısından, doğru restorasyon açısından hiçbir şeye sahip çıkılmadığı ve müthiş bütçelerin harcandığı ama kötü işler ortaya çıktığında da kimsenin sahada, alanda olmadığı bir süreçle karşı karşıyayız. Hakikaten bu çok sıkıntılı bir durum. Yerel yönetimler açısından da çok sıkıntıya düştüğümüz bir durumdur. Ne için? Çünkü bu kentte yerel yönetimlerin gücü, yetki ve sorumluluk hakkı sadece yerel yönetimlerin binasının değildir, bu kentin yurttaşlarının hepsidir. Kentteki yurttaşlarının bu sorumluluğu, bu yetki belediye, yerel yönetimler eliyle temsil etmektedir ve sürdürmektedir. Bu hakkın elimizden alındığı, bu hakla nasıl yeniden doğru yola koyacağımızın da sıkıntılı bir duruma düştüğü bir süreç geçirdik.

Seçildiğimiz günden şimdiye kadar nasıl yapalım da yeniden bu alan yönetiminin bir parçası olalım gibi bir gayemiz var. Diyarbakır'daki alan yönetiminin başkanı ne yazık ki Diyarbakır'da yaşamıyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın atamış olduğu bir kamu personelidir. Kendisiyle görüşmemiz de oldu. Belediyemizi de ziyaret etti. Bu süreçlerde yeniden eski kodlarımıza, eski bildiğimiz hakikate, doğruya gelebilmek için gerek eş başkanlar ve yönetim nezdinde, gerekse de ilgili imar dairemiz ve KUDEB nezdinde bir dizi toplantı ve görüşme gerçekleştirdik.

Biz sabırlıyız. Sabrı Diyarbakır kalesinden ve o kabartmalardan öğrendik. Bu kent bu sabrı gösterebildi. Kent de yüz yıldır ayakta, toplum, toplumun direnci de tıpkı surlar gibi demokratikleşme ve özgürlüklere kavuşma çabası da ayaktadır. Artık kayyumlar tehlikesinin de ortada olmadığı bir süreçte, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi olarak bütün motivasyonumuzu bu alanın yeniden yetki ve sorumluluklarının en azından aşamalı devredilmesini istiyoruz, kademeli olarak. Birdenbire yapıldığı gibi bir gece ansızın karar verdik yaklaşımıyla olmayacağını çok iyi biliyoruz. Bunun yerelin ittirmesiyle, olağanüstü çabasıyla olacağını da çok iyi biliyoruz. Biz buna talibiz. Bunun olması gerektiğini biliyoruz. Amed olarak, Diyarbakır olarak kent olarak aktif rol almak isteyen STK'larımızla da derneklerimizle buradayız. Ne yazık ki bilinçten uzaklaştırılmış bir biçimiyle başka bir kültürel hegemonya meselesine maruz bırakılmış Diyarbakır halkıyla buna hazırız. Bu da bir çeşit bizim görevimiz. Çünkü burada sadece suriçi yıkılıp, o ucube kent yaratılmadı aynı zamanda insanların hafızasına, kültürüne, kimliğine başkaca ne olduğu bilinmeyen, yerel zaten değil, evrensel deseniz evrenselin neresinden tutacağınızı bilmediğiniz bir kültürel hegemonya deşarj edildi, boşaltıldı.

Tam da hani bunun yaratmış olduğu tesirleri de aşarak yerel yönetim sorumluluğunda ve yürütmesinde, bu çalışmaların yapıldığı, yeniden yerel yönetimlerin sürece dahil edildiği, yetki ve sorumluluk karmaşasını bitirmek için yol haritasının çıkarıldığı ve aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanlığıyla yaptığımız

protokolü de sürdürerek, devam ettirerek, alan yönetim planımızı yeniden oluşturmak için Büyükşehir'in öncülük edeceği bir süreci yeniden başlatmak ve bu önemli yolun bir parçası olmak için çalışacağımızın sözünü buradan vermek istiyorum.

UNESCO'ya girme sürecini hem iyi hem kötü bir milat olarak değerlendirdim. Ama şu an içerisinden geçtiğimiz süreci tarihi bir süreç, tarihi bir dönemeç ve artık halkların barış ve demokrasi içerisinde kendi toplumsal inşalarını gerçekleştirebileceği ve bu bakış açısıyla, bu özgürlükçü ve toplumcu bakış açısıyla da kültürel mirasına, hafızasına, tarihine sahip çıkacağı bir noktaya evireceğimiz günlerin orta yerindeyiz ve sürdürmeliyiz, çalışmalıyız, bir araya gelmeliyiz.

Söz hakkı verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Emeği geçen herkese teşekkürler.

Nevin Soyukaya: Moderatör

Sayın başkana çok teşekkür ediyoruz. Zira çok önemliydi. Tabii ki bölemedim. Çünkü eğer bir alanda kentin, kültürel mirasın korunması söz konusuysa yerelin, yerel aktörlerin mutlaka katılımı şarttır. Yerele rağmen korumak mümkün değildir ki zaten onu da görüyoruz, yaşıyoruz uzun zamandır. Eğer dert korumaksa öyle ya da böyle yereli katmak zorundasınız. Katmasalar bile başkandan anladığım, belediye, mevcudun dışında kendi yerel oluşumlarını, yerel kurumlarını oluşturarak, yereldeki STK'lar, akademisyenler kent aktivistleri, aktörleriyle bu çalışmayı gerçekleştirecek. Bence doğru bir yol. Başka da seçenek yok gibi.

Şimdi bir başka konuşmacımıza dönüyorum. Çünkü bu konu sadece yerel bir konu değil. Çünkü Diyarbakır Dünya Miras Alanı, hem yerel hem uluslararası koruma mevzuatına tabi. Yıldız Salman Hoca da daha çok uluslararası koruma alanından bakacak. Uluslararası Koruma Perspektifinden Çatışmalı Dönem Sonrası Diyarbakır Dünya Miras Alanı'ndaki Uygulamalara değinecek. Ama konuşmaya başlamadan önce ben Yıldız Salman Hocamızı da tanıtmak istiyorum. O da mimar ve koruma uzmanı. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde görev yapıyor. Mimarlık lisans ve restorasyon alanında yüksek lisans, doktora eğitimlerini İTÜ'de tamamladı. Boğaziçi Kentsel Sit Alanının Koruması Olasılıkları başlıklı doktora çalışma süreci ve sonrasında araştırmacı olarak İtalya, Torino Politeknik'te ve ABD'de de Columbia Üniversitesi'nde bulundu. Araştırma konularının odağına oluşturan çevre ölçeğinde koruma, koruma kuramı ve modern mimarlık mirasının koruması konularında yayın yapmakta ve ders vermekte. 2007-2012 yılları arasında Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu üyeliği yaptı. Ulusal ve Uluslararası Ödüllü Hasan Paşa Gazhanesi Koruma ve Yeniden İşlevlendirilmesi Projesi ve diğer profesyonel çalışmaların yanında, koruma alanında faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına da destek veriyor. Aynı zamanda ICOMOS, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi üyesi. ICOMOS 20. Yüzyıl Mirasını Koruma Bilimsel Komitesinin üyesi, KORDER gibi meslek örgütlerine üye ve DOCOMOMO modern hareketin yapıları, alanları ve mahallelerinin belgelenmesi ve koruması için çalışan uluslararası bir organizasyonunda Türkiye Çalışma Grubu Eş Başkanı kendisi. Buyurun hocam.

Uluslararası Koruma Perspektifinden Çatışmalı Dönem Sonrası Diyarbakır Dünya Miras Alanı'ndaki Uygulamalar-Yıldız Salman

ICOMOS-Türkiye – Y. Mimar, Koruma Uzmanı

Öncelikle davetiniz için çok teşekkürler. Bütün bu anlatılan sürece 2011 tarihinde koruma kurulu üyeliğine Kanun Hükmünde Kararnameyle son verilene kadar ben de dâhildim. Bugün UNESCO'nun geri dönülmesini talep edilen 2012 tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları, ben kurul~~u~~ üyesiyken başlamıştı. Bitişinde biz yoktuk ama rahatlıkla sürece dahil olduk diyebilirim. Sonrasındaki süreçte de Dünya Mirası Listesine kabul edilmesi sırasında ve sonrasında Alan Başkanlığı ile çeşitli projelerde birlikte çalıştık.

2019 yılında Tahir Elçi'nin anısına Diyarbakır'da bir sempozyum olmuştu. O gün çok rahat konuşamamıştım çünkü yıkımlar sonrası ilk kez geliyordum ama açıkçası yıkımların olduğu bölgeye çok yanaşamıyordum. İlk kez görmüşüm ve çok çok kötü olmuştum. O gün yaptığım konuşmanın son iki slaytı ile başlamak istedim. Çünkü o zaman UNESCO'ya sivil toplumdan raporlar gidiyordu ve UNESCO ısrarla taraf devletten yanıt ve hareket bekliyordu. Ancak cevap gitmiyordu. Israrla "güvenlik durumu uygun olur olmaz Reaksiyon Heyetine bir rapor sunun. Ne tür tahribat var, ne ölçüde, nasıl gidiyor?" diye 2017'den önce Diyarbakır'daki durumun raporlanması istenmişti.

UNESCO, Diyarbakır'daki süreç ile ilgilendiklerini, Taraf devletten dünya mirası ve tampon bölgesininde uygulanan müdahaleler ardından miras alanının daha fazla tahrip olmamasının önemini vurgulayarak, güvenlik durumu uygun olur olmaz mirasın korunmuşluk durumunu belgelemesini ve incelenmek üzere Dünya miras merkezine ve danışma kurullarına 1 Şubat 2017 tarihine kadar güncellenmiş bir rapor sunmasını istediklerini belirten bir karar alıyor.

DİYARBAKIR SUR DIŞI
ÇEVRE DÜZENLEME PROJESİ

Kültürel Miras Etki Değerlendirmesi Ön Raporu

UNESCO'nun 2017 yılında aldığı bu karar içeriğinde;

- ✓ Taraf devletin önceki kararları yerine getirmek ve miras alanı ile tampon bölgesini koruyabilmek için harcadığı çabayı kabul ettiklerini ve miras alanının daha fazla tahrip olmamasının önemini vurguladıklarını,
- ✓ Taraf devleti, tampon bölge olan Suriçi'nin rehabilitasyonu / iyileştirilmesi konusunda teşvik ettiklerini,
- ✓ Taraf devletten, miras alanı için restorasyon ve rehabilitasyon uygulamaları için kullanılacak teknik ve malzemeler konusunda da bilgilendirme içeren bir master plan geliştirmesini istediklerini,
- ✓ Ayrıca, üstün evrensel değeri tehdit edebilecek Cevatpaşa Mahallesi ve İç Kale Vadisi gibi kentsel tasarım projeleri için ICOMOS rehberi doğrultusunda miras etki değerlendirmesi yapılması gerektiğini,
- ✓ Taraf devletin güvenlik durumu izin verdiğinde Dünya Miras Merkezi ve ICOMOS reaktif İzleme Komisyonunu ortak bir İnceleme yapmak ve tehditlere karşı tavsiyelerde bulunmak üzere alana davet etmesini,
- ✓ Ve yukarıda bahsedilen durumlar ile korunmuşluk durumu hakkında 2019 da görüşülmek üzere Aralık 2018'e kadar bir rapor sunmasını istediklerini biliyoruz.

Buradaki rehabilitasyon, iyileşme süreci bu çatışmalı dönem sonrası nasıl olacak? Bu konudaki genel bakışı, perspektifin açıklanmasını istedi. Bu sürece dair en önemli konulardan bir tanesi olan bir master planının geliştirilmesi gerektiğini söyledi ki bu çok önemli bir konuydu. Çünkü özellikle Dünya Miras Alanı olarak Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri alanına baktığımızda bu alan dünyadaki biricik örneklerden bir tanesidir. Bir kenti koruyan surlar ve o kenti besleyen tarım alanının bir kültürel peyzaj olarak kabulü. Ki o zaman heyet ısrarla Alan Başkanlığına neden Suriçi'ni dâhil etmediğini, bunun da mümkün olabileceğini söylemişti.

O zaman Suriçi'nin tampon bölge olarak belirlenmesindeki temel argüman aslında şuydu: Koruma Amaçlı İmar Planına çok güveniyorduk. Süreci kısa vadede yapılacaklar, orta vadede ve uzun vadede gerçekleştirilecek müdahaleler olarak oldukça anlamlı vadelere bölen bir bakışı vardı planın. Mümkün olduğunca içeride yaşayan nüfusun hareketinde minimum zarar oluşturmayı gözeten, bu tür hassasiyetler içeren bir yaklaşım vardı. Tabii ki plan kapsamında yıkımlar da öngörülüyordu ama çok farklı bir sosyal politika eşliğinde olması hedeflenmişti. Dolayısıyla plana çok güvendiğimizi, şimdilik tampon bölge olması gerektiğini, çünkü surlar ve Hevsel Bahçesi bütünlüğünde bir bütünlüğün ve özgünlüğün en azından var

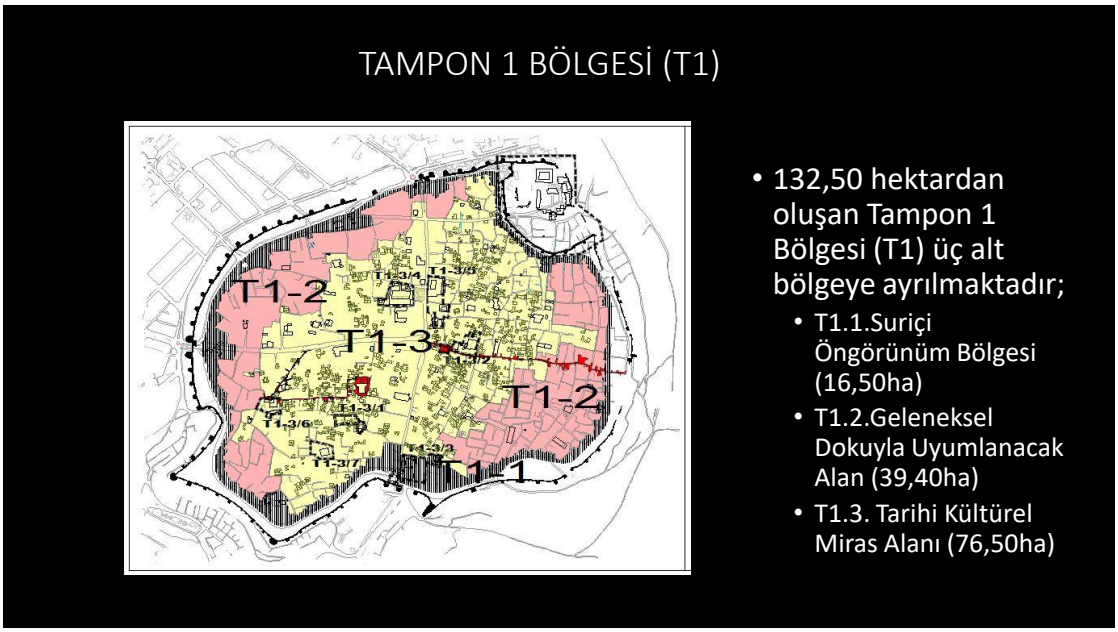
olanın bile görünür olmadığını, dolayısıyla eğer bu planı biz uygulayabilirsek bir on yıl sonra aradaki denetleme ve raporlama süreçleri sonrasında, belki iki rapor süreci sonra buranın da Miras Alanına dahil edilmesi konusunda başvuru yapabileceğimizi en azından öngörümüzü böyle oluşturduğumuzu söylemiştik. Bu da özellikle çok takdir toplamıştı.

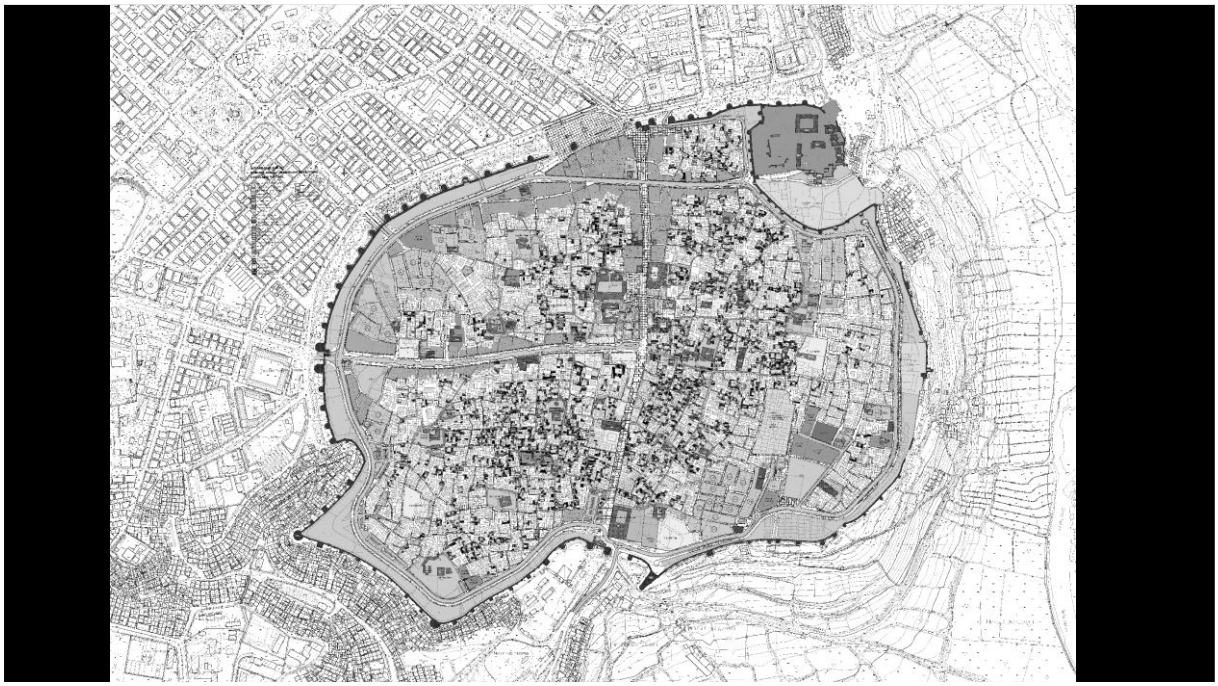
Altını özellikle çizmek istiyorum çünkü çok kolay, herkes kendine bu kadar rahat eleştirel davranmaz. Hele Türkiye'de hiç karşılaşmayız bu yaklaşımla. Bu açıkçası, benim Türkiye'de gördüğüm biricik bir örnekti. O süreçte Alan Başkanlığının yürüttüğü bir kaç diğer çalışma da benzer biriciklik değerlerini taşıyordu. Özellikle Koruma Amaçlı İmar Planını destekleyecek, surların işlevlendirilmesi, yeniden kullanımı, kente nasıl katkı sağlayacağı, o mahallelerde yaşayan farklı topluluklarla nasıl sağlıklı ilişki kurabileceği konusunda, sadece fiziksel mekana yönelik değil oradaki toplumsal ilişkileri de gözeten bir araştırma projesi de yapmıştık. Hatta Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından da desteklenmişti.

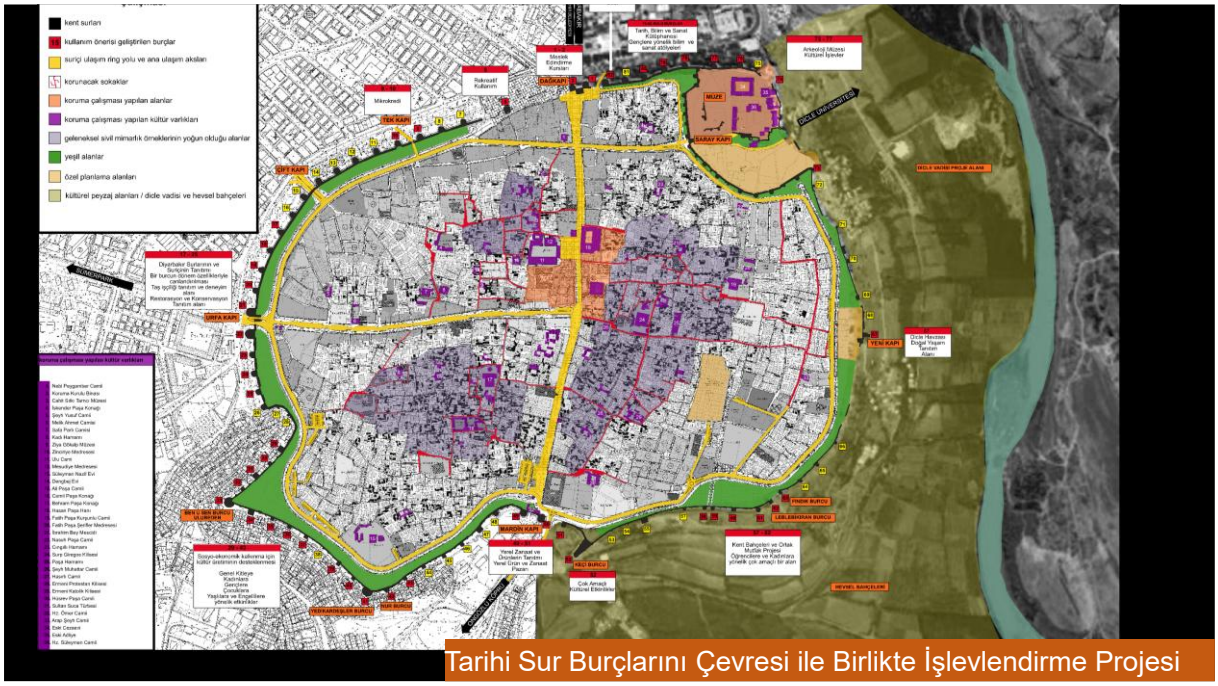
2015'te, baktığınızda daha sonra çatışmaların olduğu alan değil ama Mardin Kapı, Cevat Paşa, Ali Paşa, Lale Bey taraflarında o dönemki kentsel yenileme alanı ya da yenileme yasası üzerinden TOKİ'nin Suriçi'ne sokulma çabalarına kurul üyesi olarak tanıklık etmiş, orada süreci bir miktar durdurabilmiştik. Ama 2015 sonrasında maalesef diğer olay bahane gösterilerek buradaki süreç de bambaşka bir taraftan canlandırıldı ve çok hızlı bir şekilde Koruma Amaçlı İmar Planına aykırı, neredeyse Suriçi'nin yüzde 49'u-50si yıkıldı ve yerine yeni kentsel dokular geldi. Bunların bir kısmı geri döndürülebilecek,-en azından çok hızlı geri döndürülebilecek-müdahaleler olarak görünmüyor. Ancak, Süreç içinde yapılan kamulaştırmalarla birlikte düşünüldüğünde aslında sürecin gelmekte olduğunu biliyorduk.

Türkiye'de şöyle bir sıkıntı yaşıyoruz. İğneyi herkes önce kendine batırmalı ama en azından konuyla ilgili akademisyenler olarak bunların ilk kez olmadığını biliyoruz. Belki daha iyi anlatmak, daha çok anlatmak gerekiyor. Bu sürecin çok benzerini hiçbir çatışma olmaksızın İstanbul'da Sulukule'de yaşamıştık. Tamamen yasayla yaşandı bu. Hedef fiziksel mekan da değildi. Orada yaşayan nüfusla dertleniliyordu. Çok benzer süreçleri çok farklı ölçek ve bağlamlarda yaşıyoruz. Nitekim, deprem sonrası Antakya da aynı durumla karşı karşıya geldi. Dolayısıyla biraz daha farklı perspektiflerle bakıp ara müzakere, mücadele yolları-çok bildiğimiz bir konu değil ama yeni keşfedeceklerimiz-üzerine gitmekte fayda olacaktır.

Özetle, burada bu tampon bölge diye gördüğümüz alanı çok büyük ölçekte kaybettik. 2012 Koruma Amaçlı İmar Planı, çok iyi bir plandı. Koruma amaçlı imar planı, 1939 tarihli en erken hava fotoğrafını temel almıştı ve orada üretilmesi öngörülen tipoloji,-ki şu an yapılanla uzak yakın bir ilgisi yok-gerçek geleneksel konut mekansal ilişkilerini önceleyen bir tipolojiydi. Burada sur burçları ve çevresinin işlevlendirilmesi, projesinin ana paftalarından bir tanesini görüyoruz.

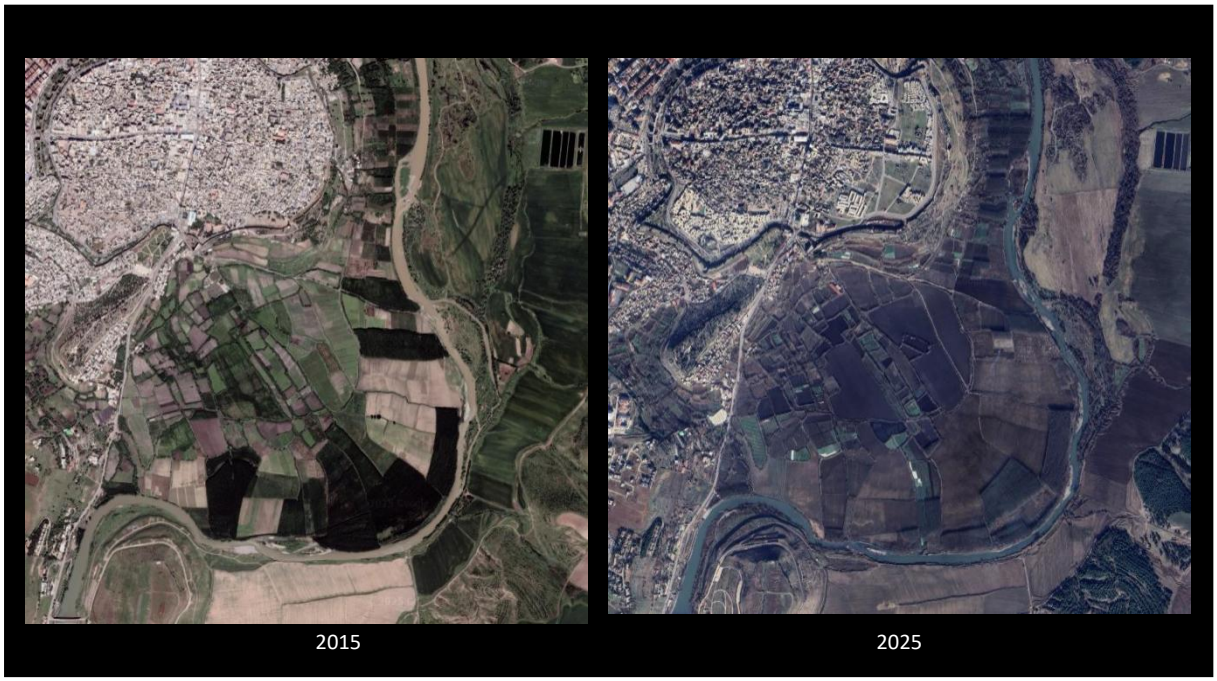

Tarihi Sur Burçlarını Çevresi ile Birlikte İşlevlendirme Projesi

Burada önemli olan konulardan biri özellikle Hevsel bahçesindeki kadim tarım bilgisinin, kadim tarım pratiklerinin fiziksel verilerle de bağlanarak kentin hayatına nasıl yeniden dahil olabileceğinin incelenmesi, çeşitli işlevsel uzantıların nasıl kentin fiziksel mekanıyla ilişkilenebileceğinin tartışıldığı bir projeydi. Bunun sürecinde katılımcı model örneği olarak anlatılacak çok iyi örneklerden bir tanesiydi. Zira kuruyemişçilerle bir gün, turizmcilerle bir gün şeklinde bütün kentte kim var kim yok toplanıldı.

Bütün bu olaylardan sonra en son 2022'deki bu Reaksiyon Misyon Heyeti konusundan sonra Dünya Miras Komitesi'nin ısrarla söylediği şey, doğal olarak acilen mevcut yapılaşmaların durdurulup, 2012'deki plana geri dönülmesidir. Mümkün mü diye düşünürsek, aslında mümkün olabilir. Şöyle ki uygulamaları dondurma usulüyle, buradan sonra ilerlemeyerek ama hali hazırda üretilmiş olanın geri alınması çok daha

uzun vadeli bir süreç olarak daha sonraya bırakılacak bir adım olabilir. Ama en azından dokunulmamış, el değmemiş yerlerde 2012 Koruma Amaçlı İmar Planının gösterdiği perspektifle eğer ilerlenip, uygulama gerçekleştirilebilirse bu süreçte Sur dışına giden nüfusun dönüşü için çalışılabilir. Ne ölçüde gerçekleşir bilemiyorum-yüzde yüzü olabileceğine de, dürüst olmak gerekirse emin değilim-ama yine de bu yaklaşımla ilerlenebilir.

En önemli ve en kritik konulardan biri de Dicle Vadisidir. Dicle Nehri'nin kendisi ve Hevsel Bahçeleri kısmı. Çünkü burada özellikle altyapıya ilişkin müdahaleler kritik önem taşır. Yukarıdaki fotoğrafa da bakarsanız Dünya Miras Alanını kenti çevreleyen surlar dışında içeride de büyük kayıplarımız olduğu düşünülürse, geriye elimizde kalan o koskoca tarım alanı var. Bu alan neredeyse kentin kendisi kadar ve buradaki geleneksel tarım bilgisi ve pratikleri var.

Günümüzde özellikle iklim konusu ile ilgili dünyadaki proje ve politikalarda çeşitli ikiyüzlülükler var. Bunu bir kenara koyarsak, onun ötesinde yine de küresel ölçekte, dünyadaki bu geleneksel ve kaybolma tehdidi altında olan özellikle tarımsal pratiklere ve bilgiye yönelik oldukça yoğun bir ilgi de var. Özellikle iklimsel değişiklikler, zorlamalar ve buna karşı direnç gösteren, bir şekilde varlığını devam ettiren alanlara ilişkin de çok ilginç, önemli uluslararası programlar var. Çok ilgi gördüğünü söyleyebilirim. Dolayısıyla bundan sonra bir iyileştirme süreci eğer başlanacaksa yapılı çevre ötesinde, görecede daha rahat kendine dünyada yer bulabilecek, bu alandan başlamak çok anlamlı olabilir, görünürlüğü müthiş arttırabilir. Çünkü o düzeydeki görünürlüğünün artması emin olun Ankara'ya ses duyurmaktan daha kolay olabilir. Bazı zamanlarda daha etkili de olabilir. Bazen öyle şeyler, o tür duygular işe yarıyor. Bu işlerde iyi bütçeler var. Bütçeleri inşaata vermiyorlar ama tohum araştırmaya veriyorlar.

Buradaki kayıplar fotoğrafta çok iyi gözükmüyor ama özellikle raporda vurgulanan daha küçük alanlar ve etrafı meyve ağaçlarıyla çevrili olmasıdır. Oradaki bir tarım alanı örüntüsü değişiyor. Endüstriyel tarımın işin içine girmesi, oradaki bütün ölçüyü değiştirmesi çok ciddi bir şey. Tabii ki de bu turizmin problematik hali özellikle de miras alanlarında her zaman maalesef kontrol edilemeyen, özellikle de bizler gibi planla çok arası hoş olmayan kültürler için problemler yaratıyor. Mesela Ali Paşa Mahallesi, çatışmayla uzak yakın alakası olmayan bir yerdir. Buraya bu iş nasıl gelir? Koruma Amaçlı İmar Planı var. Neden bu plan uygulanmaz da bir anda öbür taraf için ortaya konmuş bir şeye geçilir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının, kültür tarafını pratikte çok hissedemediğimiz bir bakanlık olduğunu söyleyebilirim. Bu tür zorlu zamanlarda yetkilerini devretme konusunda oldukça cömert davrandı;

Diyarbakır İlk değil, İstanbul'da Ataköy sahilde de yetkisini hemen devredivermişti. Moteller yıkılıvermişti ve biz o zaman da çırpınıyorduk. Çok özel bir şeydi. İstanbul herkesin zihninde çok büyük bir kent, metropol, olabilir gibi gelir ama kentin yerel tarihinde sayfiye olma hali kent tarihinin çok önemli bir hikayesiydi. O varlık orada çok önemliydi. Kültür Bakanlığı yetkilerini hemen devrediverdi, maalesef bu konuda çok rahat hareket ediyor.

Bu tür talepler, iyi uygulamaların artması özellikle miras etki değerlendirmelerinin raporlanması önemli şeylerdir. Diyarbakır'ın sivil toplum gücünün oldukça dayanıklı olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla günümüzde yapılan gerek tekil uygulamalar gerek alana yönelik uygulamalar çok rahat halledilebilir. Mesela böyle bir felaket nasıl başa gelebilir ki? Zaten çok kötü bir plan yapıyorsunuz. Onu da kötü yapıyorsunuz. Yola terk ettiğiniz yerde tescilli parsel var. Yıkıyorsunuz, az kenarda bir daha yapıyorsunuz. Fena, saçma sapan uygulamalar. Mesela buradan ne bekliyorsunuz?

Burayı kurtarmak mümkün değil mi? Mümkün. Ama çok zor ve çok hassas çalışılması gereken bir süreç. Ama mümkün ama çok farklı bir bakışla bakmak gerekiyor. Tavsiye ettikleri gibi tüm bu sistemi gözden geçirmek. Öte taraftan var olan sorunların farkındayız. Alan başkanı başka yerde, plan yapın diyorlar, yetki yarısı var, yarısı yok. Ama burada ara bir yol bulunabileceğini açıkçası düşünüyorum. Yapılabilecek, üstesinden gelinebilecek, sahip olunan yetkilerle kotarılabilecek etkili projelerle başlayıp, yol açmanın anlamlı olabilir.

Konuşmamın sonunu ICOMOS Türkiye'nin 2013 yılında aslında günümüzden neredeyse 12 yıl önce yayınladığı Mimari Mirası Koruma Bildirgesi ile bitirmek istiyorum.

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013

Kültürel miras insanoğlunun, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtıdır. Somut ve somut olmayan kültürel miras, tarihsel belgesel, estetik-sanatsal, simgesel, sosyal, ekonomik, dini ve manevi ve hatta politik değerler içerir. Yenilenemez bir kaynak olan kültürel mirasın, toplumumuz için önemli değer olan "emanet" kavramıyla özdeşleştirilerek **içerdiği tüm değerleriyle birlikte gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir sorumluluktur.**

Politikalar;

- ✓ **Mimari mirasın korunması kamu yararına olan dinamik bir süreçtir.** Bu nedenle mimari mirasın korunmasına yönelik yasal düzenlemeler, koruma alanındaki evrensel ilkelerden ödün vermeden yeni kavram ve yaklaşımları içerecek şekilde güncellenebilir olmalıdır.
- ✓ Yasal düzenlemeler taşınmaz sahiplerini özendirici ve destekleyici bir anlayış içermelidir. Bu doğrultuda devlet, kişi ve kurumların korumaya yönelik yatırımlarını destekleyen ve özendiren yeni önlemler almalıdır.
- ✓ Bu önlemlerin ortak kültürel miras anlayışı içinde tüm vatandaşların yararına olduğu unutulmamalıdır. Kültür varlıklarının, özgün işlevleri olabildiğince sürdürülerek ve **içinde yaşayanlar yerlerinde tutularak korunması** yönünde politikalar geliştirilmelidir.
- ✓ **Mevcut yasal ve yönetsel çerçevede yetki ve sorumluluklar dağınıktır ve çelişkiler içermektedir.** Yapılacak düzenlemelerle bu sorunlar giderilmeli, dil ve eylem bütünlüğü sağlanmalıdır.
- ✓ **Mimari miras yenilenemez bir kaynaktır ve korunması kamu yararınadır.** Bu nedenle mimari miras söz konusu olduğunda **farklı mevzuat arasındaki çelişkiler mimari miras yararına çözümlenmelidir.**
- ✓ Mimari mirasın korunmasından doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu kamu kurum ve kuruluşları, bu konuda geliştirecekleri kuramsal ve uygulamaya yönelik strateji ve ilkeleri, konuyla

ilgili uzmanlar, akademik kuruluşlar, sivil toplum örgütleri ve kamuoyunun temsilcileriyle paylaşmalıdır.

- ✓ **Koruma kararları olabildiğince en geniş katılımın ve mutabakatın sağlandığı bir ortamda alınmalıdır.** Kamuoyu, korumayla ilgili süreç ve kararlara katılma ve her aşamasından haberdar olma hakkına özel bir başvuru yapmadan sahip olmalıdır.

Burada özellikle altını çizdiğimiz bir yer vardı. Bu noktada da böyle bir şeyin basılıp, dağıtılmasını bekliyorduk. Çünkü bir ulusal bilimsel komitesi bir şey yazıyor ve kimse ilgilenmiyor. Burada politikalar kısmı bizim genelde yaşadığımız sorunları anlatıyor. Bir kere her şeyden önce mirası, mimari mirasının korunmasının dinamik ve kamu yararına olan bir süreç olduğunun unutulmaması gerekiyor.

Dünya Mirası Komitesi Tavsiyeleri

Taraf Devletin, varlığın **Üstün Evrensel Değeri'ni (OUV) etkileyebilecek tüm projeleri durdurmamış olması ve Komite'nin defalarca talep ettiği 2012 Koruma Planı'na geri dönmemiş olması konusunda derin endişesini** ifade eder. Ayrıca Taraf Devlete şu taleplerini yineler:

a) Tampon bölgedeki **yıkım ve imar faaliyetleri dahil olmak üzere**, varlığın ÜED'sini etkileyebilecek **tüm projeleri durdurması**,

b) 2016 Koruma Planının uygulanmasına devam etmeyi durdurması ve **2012 Koruma Planına geri dönmesi**;

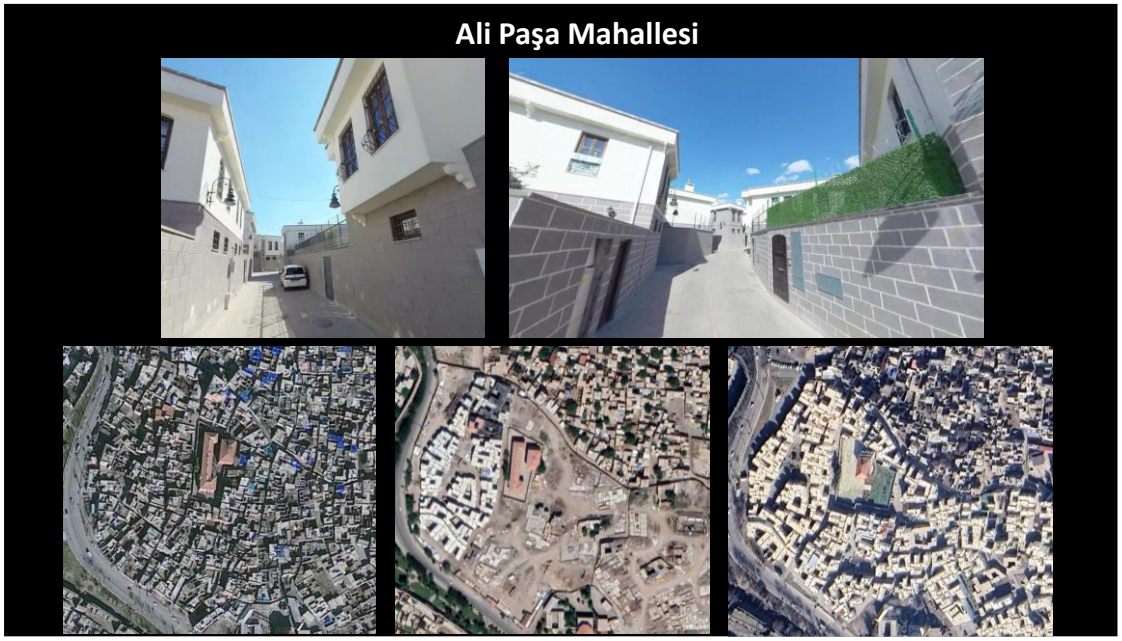
Ayrıca, mirasın kayda alınmasından bu yana miras ve tampon bölgesinde gerçekleştirilen projelerin yol açtığı değişikliklerin, mirasın OUV'sini ciddi şekilde aşındırdığına dair derin endişesini dile getirir, özellikle:

a) Mirasın ayrılmaz bir parçası ve mirasın OUV'sini destekleyen temel bir özellik olan Hevsel Bahçeleri'nin işleyişi ve morfolojisi,
b) Mülkiyet ve tampon bölgesi içindeki On Gözlü Köprü ve Dicle nehir kıyılarının hemen yakınında inşaat, peyzaj ve altyapı projelerinin uygulanması,

c) Mülkiyet ve tampon bölgesindeki kentsel mahallelerin büyük ölçekli yıkımı ve yeniden inşası veya dönüştürülmesi, bu da geleneksel yerel toplulukların Hevsel Bahçeleri ile olan sosyal ilişkilerinin DML'ne kayıt sırasında ÜED'e katkıda bulunan temel bir ilişki olmasına rağmen neredeyse tamamen yok olmasına yol açmıştır.
d) Şehir surlarının iç çevresi etrafında Araç Yolu ve Turistik Tur Rotası'nın inşası,
e) Anıtlarda zaman zaman yapılan uygunsuz ve tahribat yaratan restorasyonlar

Yinelenen talepler:

a) Dünya Mirası bağlamında Etki Değerlendirmeleri için Kılavuz ve Araç Seti'ne uygun olarak, kentsel tasarım, peyzaj ve altyapı projeleri ile mülkün ve çevresinin OUV'sini etkileyebilecek inşaat ve restorasyon projeleri için bağımsız Miras Etki Değerlendirmeleri (HIA) gerçekleştirmesi,
b) Tüm projelerin, iyi uygulamaları ve etkili sonuçları sağlamak için tüm çalışmalara tam olarak entegre edilmesi gereken uygun profesyonel arkeolojik ve koruma denetimi tarafından yönlendirilmesini sağlamak,

c) Bu tür projelerin ve ilgili HIA'ların ayrıntılarını, geri dönüşü zor olabilecek herhangi bir uygulama kararı alınmadan önce Danışma Organları tarafından incelenmek üzere Dünya Mirası Merkezine sunmak;

Varlığın Yönetim Planının hala tam olarak uygulanmadığını ve bir dizi farklı projeye yol açtığını, bunların bazılarının varlığın **ÜED'sini zedelediğini ve zedelemeye devam ettiğini büyük endişeyle not eder** ve Taraf Devlete şunları yapmasını şiddetle tavsiye eder:

a) Varlığın yönetim sistemini tamamen gözden geçirmeli,
b) Mevcut mevzuat ve yönetim düzenlemelerinin varlığı ve tampon bölgesini etkili bir şekilde koruyup koruyamadığını incelemeli,
c) Yönetim Planını revize etmek ve alan başkanının rolünü koordinasyon düzeyinin ötesine çıkarmak, aynı zamanda bilim adamları ve tarım grupları da dahil olmak üzere yerel yetkililerin, kuruluşların ve toplulukların yönetim ve karar alma süreçlerine katılımını sağlamak,
d) Revize edilen Yönetim Planını, kabul edilmeden önce Danışma Organları tarafından incelenmek üzere Dünya Miras Merkezine sunmak;

Varlığın, özellikle **bütünlüğünün ve kültürel öneminin büyük ölçüde kaybolması**, destekleyici tarihi kentsel dokunun ciddi şekilde bozulması ve **ÜED'sini yansıtan özellikleri korumayı başaramayan bir yönetim sistemi nedeniyle**, önemli derecede tespit edilmiş ve potansiyel tehditlerle karşı karşıya olduğunu düşündürmektedir.

Sıklıkla karşımıza çıkan diğer yaklaşımların kamu yararı içerdiği ama diye başlayan tüm argümanların aslında prensiben sıkıntılı olduğunu söylemek gerekir. Bir de çoğu yerde hukuki zeminler birbiriyle çelişebiliyor. Afet Yasası, Koruma Yasasıyla çelişiyor, ötekisi Yenileme Yasası, Kamulaştırma geliyor, hepsiyle çelişiyor. Burada özellikle altı çizilen yerinde yaşayanlarla korumanın ötesinde farklı mevzuat arasındaki çelişkilerin mutlaka ve mutlaka mimari miras lehine sonuçlandırılması, çözümlenmesi gerektiğiydi. Bu metinlerin yeterince dağıtılmadığını açıkçası düşünüyorum. ICOMOS Türkiye web sitelerinde mevcut, ama yine de altını çizmek istedim. Çünkü genellikle bu tür ortamlarda koruma politik bir iş. Ama öte taraftan tüm siyasetin üzerinde bir toplumsal değer, herkesçe bir kamusal fayda olarak addediliyor olması lazım. Dünya görüşünüz farklı olabilir, politik görüşünüz farklı olabilir, ama miras dediğinizde hele dünya mirası dediğinizde orada aynı masaya oturabiliyor olmanız gerekir.

UNESCO sadece tavsiye veriyor başka ne yapıyor sorusuna şunu söylemek isterim. UNESCO bir şey yapmıyor, yapamaz da. Asıl soru şu: UNESCO'nun bir şey yapması beklenmeli mi? Korumak istemiyorsanız kim size ne yapabilir ki? Kendinize değer vermiyorsanız ne olabilir ki? En fazla uyarır. Yani ne kadar kötü bir şey. Gururlanıyor olmanız gereken şeyden utanıyor olmak. Tüm bu olumsuzluklar içinde, ben açıkçası hala durumun iyiye gidebileceğini düşünüyorum. En azından şimdiki mevcut yetkilerle bile çok güzel gelecekler açabileceğini düşünüyorum. Sadece ilk hamlede planlanan şeylerin ölçeklerinin biraz daha gerçekçi tutulması kaydıyla yapılabilir. Diyarbakır, daha önce de yaptı bundan sonra da yapabilir diye düşünüyorum. Çok teşekkürler.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Teşekkür ederiz Yıldız Hocama, güzel sunumu için. Tabi ki tüm uygulamalar politiktir ve hiçbir şekilde politikanın dışında değildir. Alanda yaşanan yetki sorunları, alanda yaşanan yasal mevzuat çelişkileri, yerelin olayın dışına itilmesi, itilmeye çalışılması, bunların hepsini aslında Yıldız hocam, Gül Hoca'nın az önce birinci oturumda belirttiklerinin çok da dışında düşünmemek gerekiyor. Fakat tabii ki mücadele de politiktir. Tabii ki hak aramak da politiktir. Ve Diyarbakır bu konuda her zaman kararlıdır. Bu konuda mutlaka bir çıkış yolu bulacağımızı ben de düşünüyorum. Çok da umutsuz değilim. Başlangıçta çok umutsuzdum. Yıkım süreci, sonrası yaşadığımız o travmalar da daha çok sıcakken, hakikaten çok umutsuzdum. Fakat şimdi daha sakin kafayla, biraz daha sakin değerlendirerek umutvar olmaya başladım.

Şimdi son konuşmacımızı hepiniz tanıyorsunuz. Diyarbakır daha farklı ve özel tanıyor tabii ki. Ertuğrul Günay eski Kültür ve Turizm Bakanı ama hukukçu kendisi aynı zamanda, siyasetçi vasfının yanı sıra. Ben tabii ki tanıyorsunuz ama Diyarbakır'la ilişkisine dair bir iki söz söylemek isterim bakanımız izin verirse. 2007-2013 yılları arasına Kültür ve Turizm Bakanlığı görevini yürüttü. Bu süre zarfında Diyarbakır projelerine özel ilgi gösterdi. En yakın tanığı benim. Çünkü o dönemde ben de müzede arkeolog olarak, müze müdürü olarak, müdür yardımcısı olarak böyle farklı farklı aşamalarda çalışırken, birinci derecede tanıklık yaptım. Özellikle de İçkale Müze projesini yakından takip ederek, tüm engellere rağmen projenin tamamlanmasını sağladı. Önemli de bulduğumuz bir başka çalışması daha var. Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn'ini özgün haliyle Kürtçe yayınlayan bakan olması sıfatını da taşıyor kendisi. Sayın bakan, konuyu daha ulusal ölçekte kültür bakanlığı penceresinden değerlendirecek. Buyurun.

Dünya Miras Alanlarında Koruma-Yönetim Kuralları ve Türkiye Uygulamaları-Ertuğrul Günay

-Kültür ve Turizm Eski Bakanı

Teşekkür ederim. Sayın Büyükşehir Belediye Başkanımız, Sayın DİTAM Başkanımız, değerli toplantı başkanımız, değerli konuşmacılar, değerli katılımcı arkadaşlarım, hepinizi sevgiyle, saygıyla selamlıyorum

Bu DİTAM'ın beni Diyarbakır'a ikinci çağırışıdır. Birincisi yıllar önceydi. Her ikisine de koşa koşa geldim. Çünkü bilenler bilir, bilmeyenler de bilsin isterim: Şairlerden Ahmet Arif'i, şehirlerden Amed'i özel severim.

Diyarbakır'a-Nevin Hanım'ın vefalı bir davranışla söylediği gibi-5,5 yıl içinde on-on beş kez geldim diye hatırlıyorum. İçkale'nin bütün mahzenlerine, galerilerine birlikte girdik, yetinmedik. Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı evlerinin yanına bir Ahmet Arif Edebiyat Müze Kitaplığı yapabildik. Cahit Sıtkı Kültür Merkezi'nin tamamlanmasını sağladık. Ulu Camiye 'Yazma Eserler Kütüphanesi' ekledik.

O zaman belediyeyle, koruma kuruluyla, tümüyle gayet uyumlu bir çalışma ortamımız vardı. Şimdi bunların bir ölçüde zedelendiğini duymaktan üzüntü duydum. Çünkü dayanışmaya, işbirliğine ihtiyacımızın olduğu bir dönemdeyiz. Ama bu kopukluklar, yapılması gerekenlerin ne yazık ki yeterince yapılamamasına, geç yapılmasına, hatta bazılarının yanlış yapılmasına yol açıyor.

Değerli Belediye Başkanımız konuşmasının sonlarına doğru dedi ki, "Diyarbakır Surları gibi ayaktayız, yüz yıldır," Yüz yıl nedir? Bin yıldır. Ahmet Arif diyor ya "*Havva ana dünkü çocuk sayılır.*" O kadar zamandan bu yana, tarihten bu yana, İstanbul Surları ve Diyarbakır Surları ayaktadır.

Söylediklerinizi dinleyince 2017'de yazdığım bir yazıdan alıntı yapma ihtiyacı hissettim. Şöyle demişim: *"Bazı şehirler vardır. Gezerken yeni şeyler öğrenirsiniz. Sadece tarihi yapıları görmekle, güzel yemekler yemekle kalmazsınız. Duygu dünyanız değişir. Kulağınız, diliniz, dimağınız, yüreğiniz zenginleşir. Bilgelik çöker üstünüze. Maddi varlığınız artmasa da farklılaştığınızı, daha bir zenginleştiğinizi hissedersiniz. Diyarbakır öyle bir şehirdir. Acılarını ağıt yapıp ağlamıyor. Vakur bir sessizlik içinde saklıyor. "Ağzı var, dili yok. Diyarbakır kalesi gibi." Tarih boyunca verdiklerinin karşılığında hak etmediği kadar mağdur ve mazlum; ama ardındaki büyük tarihe yakıştığı kadar da mağrur ve mütehammil. Çevresindeki tüm şehirlere ve bütün Mezopotamya'ya yukarıdan bakan kaleleri, kuleleri, burçları, kubbeleri ve minareleri, bereketi ve acılarıyla bana hep Endülüs'ü hatırlatır. Binlerce yılın deneyimleriyle yaşlanmış bu kadim coğrafyada surları gibi dimdik ayakta. Ahmet Arif'in dediğince "ne İskender takmışım ne Sultan Murat" havasında…"*

Diyarbakır çok sıkıntıyı aştı, Bunları da aşacak.

Değerli arkadaşlarım önce DİTAM'a teşekkür ederim. Çok güzel bir etkinlik yapıyorsunuz. Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri 2015'de Dünya Mirası listesine girdi. Bugün 2025.

On yıl sonra kapsamlı bir değerlendirme toplantısı yapıyorsunuz.

Bizim 19'u tarihsel, ikisi doğal, karma, 21 alanımız oldu. Bu yıl 30. yılında Divriği'nin de böyle bir değerlendirme toplantısı yaptığına tanık oldum. (Galiba Divriği'ye de dünya miras alanı olduğundan bu yana giden tek Bakan'mışım).

Diyarbakır'da bu değerlendirmeyi 10. yılda yapıyorsunuz. Beş yıllık periyotlarda yapmanızı öneririm Böyle yerinde değerlendirmeye, gözlemlemeye, rapora dönüştürmeye ve yayınlamaya çok ihtiyaç var.

Gördüğüm bir eksikliği söylemek istiyorum. Alan Başkanının bu toplantıda olmasını çok arzu ederdim. Olmaması hiçbir mazeretle açıklanamaz. Kültür ve Turizm Müdürü burada mı? Ya da Çevre ve Şehircilik Müdürü? Koruma Kurulu Başkanı veya Müdürü burada mı? Onları da görmek isterdim. Büyükşehir Belediye Başkanı, halkın seçtiği bir yönetici burada geliyor, zaman ayırıyor, konuşuyor.

Ne diyor bunlar? Ne konuşuyorlar diye? Hangi değerlendirmeyi yapıyorlar diye bu arkadaşların not alması gerekir. Bakanlar, 'bu tür toplantıları izleyeceksiniz ve bize sonucunda bir rapor getireceksiniz' demiyorsa, onlar da görevlerini yapmıyorlar. Burada bulunmamalarını üzüntüyle karşıladığımı ifade etmek istiyorum.

Değerli arkadaşlar,

Dünya Miras Alanlarıyla ilişkimiz oldukça geç. Dünyada da ilgi geç zaten. Dünya birinci savaşı, ikinci savaşı yapmış. Burada Varşova'nın bir fotoğrafını gördük. Eski Varşova-dünyanın çok yeri gibi-yerle bir olmuş. Tablolarına bakarak yeniden inşa etmişler. Bütün tarih dokusuyla. Yeni parklar, yeni caddeler icat etmemişler. Ne varsa aslına uygun bir biçimde onu yapmaya çalışmışlar.

Restorasyon dediğimizde öyle bir şeydir zaten. 'Ben buradaki eski sokakları beğenmiyorum. Yeni bir cadde açayım. Buraya da bir meydan yapayım. Bu taşları nereden bulacağız? Betonarme bina yapayım. Üstüne de taş kaplama yaparım,' diyemezsiniz. Bu olmaz. Taklittir. **Ta**klit başka bir şeydir, restorasyon başka bir şeydir. **Tarihi ihya etmek başka bir şeydir. Tarihi taklit etmek başka bir şeydir.** Toledo yapamazsınız. Toledo yapacağım diyen zihniyet tarihten haberi olmayan bir bakış açısıdır. Toledo tarih içinde, süreç içinde, nice acılardan, nice sevinçlerden geçerek oluşmuş bir alandır. Dünyanın herhangi başka bir yerinde ancak Toledo'nun taklidini yaparsınız. O taklittir ve onun evrensel değeri olmaz.

Bir alanın UNESCO'ya katılmasının şartları var. Türkçede **'üstün evrensel değer.**' Bir üstün-farklı özellik olması gerekir. 'Bu yapımız çok güzel, bu köyümüz çok güzel' deyip UNESCO'ya aldıramazsınız. Dünya çapında onun üstün değerinin ya tarihsel ya doğal bir özgünlüğünün olması lazım. Sonra onu tekil olarak alamazsınız, çevresiyle birlikte süreç içinde, tarihiyle birlikte, orada yaşayan insan yapısıyla, bitki yapısıyla, bütün canlılarıyla birlikte, bu bütünlük içinde görmeniz ve öyle korumaya çalışmanız lazım.

Bizde şöyle bir bakış açısı var. Bir yeri UNESCO'ya önce aday gösteriyoruz. Şimdi biraz kolaylaştı. Bir dönem zordu. O kolaylaşmanın başka politik sebepleri var. Onlara girmeyeyim. Alanı UNESCO listesine aldırıyorsunuz. 'UNESCO listesine girdik. Aman ne kadar güzel, değerimizi dünya kabul etti' deyip sırt üstü yatamazsınız. Bizde böyle yüzeysel bir anlayış var.

Oysa **bir alanın UNESCO listesine girmesi bir ödüldür**. **Ama o alanda yaşayanlar için bir sorumluluktur.** Artık o alan sizin olmaktan çıkıyor. Alan evrensel, insanlığın ortak mirası haline geliyor.

2007'nin Eylül'ünde Bakanlık görevime başladım. 1998'den itibaren UNESCO konusu, 2008'e kadar unutulmuş gibiydi. UNESCO'ya bir yeri aldırabilir miyiz? 'Efendim çok zor. Almazlar' falan diyorlardı. Niye almazlar? Sonra alana inince fark ettim. Hattuşaş'a gittim. Hattuşaş Unesco listesine ilk giren yerlerden birisi, Çorum'da Boğazköy'dedir. Orada ünlü Yazılı Kaya, on iki insan figürü var; 'yer altı tanrıları' diyorlar. Cebinizden çakıyı çıkarın ve o dört bin yıllık eserlerin üzerine adınızı yazın. Bu eserler, o kadar dokunma mesafesinde. Hiçbir koruma önlemi yok. Ziyaretçi güzergâhı yok. Almanlar da sözüm ona, kazı yok, kazmıyor. 100 yılı aşkın alacaklarını almışlar, götürmüşler, kalanları da biz de kalmış. Oradan götürülen sfenksi geri getirmek için neler çektik, biliyorsunuz.

Divriği Ulu Cami ve Şifahanesi Anadolu kültürünün gerçekten özgün eserlerinden ve ilk UNESCO listesine giren eserlerden biridir. Divriği, Ulu Cami ve Şifahanesi bir yamaçtadır. Yamaçta Şifahane'nin ve Ulu Cami'nin arkasına bir gece-kondu mahallesi yerleşmiş. Bu nasıl dünya mirası koruması? 1985'te dünya mirasına aldırmışsınız. Ondan sonraki yıllarda gecekondu mahallesi arkaya yerleşmiş. Mahallenin bütün atık suları, Ulu Cami ve Şifahane'nin temeline baskı yapıyor. İnanmayacaksınız, göreve başlamamadan üç ya da dört yıl önce çevre koruma, restorasyon vesaire işleri için üç milyon lira gönderilmiş. O zaman 1,5 milyon dolar miktarında bir rakam. Para kullanılmadan duruyor. Valilik parayı faize yatırmış, kullanılmadan

duruyor. Niye? Ne yapacaklarını bilmiyorlarmış. İnanın sonradan arkadaki mahalleleri kaldırmak, çevredeki yapısal baskıyı azaltmak için o paranın beş katından fazlasını verdik. Şimdi yeni yeni restore edilmeye çalışılıyor.

İstanbul'un tarihi alanları, Dünya Miras alanına ilk giren yerdir. Topkapı Sarayı avlusuna, Sultan Ahmet tarafından, Bab-ı Hümayun'dan giriyorsunuz. Şimdi Karakol Lokantası denilen bir yapı var. Tarihi Karakol binası, müze-sarayda çalışan hizmetlilerin yerleştikleri bir müştemilata dönmüş. Sığmamışlar, bahçe duvarlarının arkasında da beş tane gece kondu yapmışlar.

Şimdi burada Diyarbakır Surlarını konuşuyor, üzülüyoruz.

Türkiye'de korunması gereken tarihi alanların, dünya mirasına giren alanların hali fecaatti. Böyle bir ortamda yeni bir alanın UNESCO listesine girmesine kim evet diyebilir.

Önce Topkapı avlusundan gecekonduları çıkardık. Divriği tarihe baskı yapan yapıları yıkmaya çalıştık. Hattuşaş'ta koruma önlemlerini aldık. Bir başka unutulmuş alan Batı Antalya'da, Xanthos-Letoon; Fransızlar orada sözde kazı yaptıkları, UNESCO'nun da merkezi Paris'te olduğu için kolaylıkla DMA listesine aldırmışlar. Ve unutmuşlar. İki bin yıllık lahit kapakları yolun kenarına atılmış vaziyetteydi. Gördüğüm, bulduğum ihmaller saymakla bitmez…

UNESCO'ya girdik, UNESCO listesini alındık, İlimizde UNESCO miras alanı var deyip, sırt üstü yatmak, duyarsız kalmak, gözlerini kapatmak olamaz. Miras alanı bir sorumluluk gerektiriyor. O üstün değeri, üstün vasıflarıyla korumaya çalışacaksınız. Bütünlük içinde korumaya çalışacaksınız.

Şimdi Diyarbakır Surları, miras alanımız. Sur İçi de onun ruhudur. Miras alanı sadece taşlar, mesele de taşları korumak değil ki. O taşlarla ilintili bir halk orada yaşıyor. O halkın surlarla bir hikayesi var. O hikayeyi görmezden gelerek, o mekanları ticari meta aracı haline getirerek özgünlüğü korumuş olmazsınız.

Sur içini gezdim. Diyarbakır'ın geçmişini bilmesem 'ah ne güzel bir cadde, modern bir cadde,' derim. Lokantalar, kafeler açılmış. Ama Diyarbakır bu değil. Bu bildiğimiz Sur İçi değil. O daracık sokaklar İtalya'nın bütün tarihi kasabalarında korunuyor. Biz de bu daracık sokaklardan niye rahatsız olunuyor? UNESCO, "o sokakların temizliğini sağlayın, cephe bakımlarını sağlayın, ama mimariyi koruyun, mimarinin özgünlüğünü koruyun," diyor. UNESCO "alanın üstün değerini koruyacaksınız, bütüncül bakacaksınız, özgünlüğünü koruyacaksınız," diyor. Siz yeni malzeme getiriyorsunuz, yeni plan yapıyorsunuz, yeni malzemeyi eskiyi taklit eder hale sokuyorsunuz, yepyeni bir şey yapıyorsunuz.

Bu nasıl bir Dünya Miras Alanı koruması? Oradan halkı da göçertiyorsunuz. Bir başka deyimle soylulaştırıyorsunuz, zenginleştiriyorsunuz. Bu tarihle hiç ilgisi olmayan birileri geliyor ve oraya yerleşiyor. Bunlar, Dünya Mirasını korumak değil. Kendinize göre yeni bir alan yaratıyorsunuz.

İsmi kalsın bir devlet büyüğümüz İstanbul'da bir yapıyı yıkmayı aklına koymuştu. Oraya tarihi bir opera binası yapmayı düşünüyordu. Cümleye bakar mısınız? 2010'lu yıllarda 'tarihi bir opera binası' yapacağız! Bugün yaptığımız bir yapı, nasıl 'tarihi' bir eser olabilir?

Diyarbakır'la ilgili sabahtan bu yana dinledim, bilgilendim, sevindim., Çok teşekkür ederim.

Üzüldüm, bunun sebebi yerelin dışlanmış olmasıdır. Bu çağda demokrasi bence iki yeni kavrama dayanıyor. Seçimler, dürüst seçimler, adil seçimler diyoruz. Bu elbet gerekli, ama yetmez. **Katılımcılık** diye bir kavram var. Seçildiniz ama bir kararı alırken, o kararı ilgilendiren çevreyle oturmanız, danışmanız, konuşmanız, tartışmanız gerekiyor. Bu da yetmez. Bu sürecin bilinmesi de gerekiyor ki, bunun adı da **saydamlık**tır.

Bu iki kural olmazsa demokrasi olmaz. Ama Türkiye'de bunlar dışlanmış vaziyette; katılımcılık, giderek de dışlanıyor. Yetkiler, tamamen merkeze alınıyor. Saydamlık da öyle. Osmanlı zamanında 'hikmet-i hükumet' diye bir kavram vardı. Şimdi böyle bir kavram yok. Benimle ilgili bir karar alıyorsan, bilmek

zorundayım ki, doğru mu, yanlış mı eleştireceğim, katılacağım, tartışacağım. İşler bu kavramlara uygun olmayınca böyle sorunlar ortaya çıkıyor.

2012 planlamasında Nevin Hanımla ve Yıldız Hanımla birlikte çalıştık. Yıldız Hanım Koruma Kurulu üyemizdi. Nevin Hanım müze müdürüydü. Diyarbakır'ı gerçekten severim, ama Diyarbakır'ı tanıtmakta, sevdirmekte bana özel katkısı olan bir kardeşimiz, arkadaşımızdır. Uyumlu çalıştığımızı zannediyorum. Belediyeyle de hiçbir sorunumuz olmadı. O zaman işler-en azından bugünküne göre-daha düzgün gidiyordu.

2012 planlamasının üzerinden kaç yıl geçti? On üç yıl geçti değil mi? Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri, 2015 yılında Dünya Miras Alanına girdi. Ondan sonra burada bir afet yaşandı burada. Allah göstermesin tekrarını. O zaman bu planı revize etmek gerekir, ama kiminle? Elbette Ankara'da oturarak değil.

Bir önemli ve olumsuz gelişme daha var. Kültür ve Turizm Bakanlığı büyük ölçüde bu tarihi alanlarda inisiyatifini Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bırakmış görüyor. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı başka bir şey. Adı üzerinde şehircilik, yeni yerleşim alanları yaratmak, yeni yerleşim alanları planlamaktır. Çevreyi de oraya eklemişler. Yeni yerleşim alanları planlarken çevreden bir engel çıkmasın, bu alanlar da bakanlığın elinin altında olsun da kolay by-pas edelim diye. Üzüntüyle söylüyorum. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın çevreyi koruma konusunda bir duyarlılığına tanık olmadım. O nedenle, Sur'un ‚Suriçi'nin düzenlemesinde bütün inisiyatifi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bırakamazsınız. Böyle bir hakkınız yok. Burası bir kültürel alan.

Onun ötesinde bir de Hevsel Bahçeleri sorunu var. Dicle'nin Diyarbakır'daki bölümünün nehir statüsünde olmadığını yeni öğrendim, bilmiyordum. Bu da kabul edilebilir bir şey değil. Dicle'nin nehir statüsünde olması ona bazı korumalar getirecek. Ama maalesef bundan mahrum bırakılmış. Bunun özenle takip edilmesi, bu talebin yükseltilmesi gerekiyor. Orada da bir tehlike var. Hevsel Bahçeleri sekiz bin yıllık, on bin yıllık florasıyla, faunasıyla içindeki bütün canlarıyla özel, özgün bir alandır. Orada organize tarıma, endüstriyel tarıma geçip de ürün çeşitliliğini azaltırsanız, flora, fauna çeşitliliğini azaltırsanız, yakında tehlike listesine girecek bir alan yaratmış olursunuz.

Suriçi'nde yapılmış olan düzenlemelerin geri dönmesini zor görüyorum. Bundan sonra yapılmamış alanlarda bu inisiyatifler yükseltilirse bir etki sağlanabilir. Ama Hevsel Bahçeleri konusunda bu duyarlılığı daha da yükseltmek gerekiyor. Çünkü daha orada epeyce yapılacak iş var.

Bir kez daha söylüyorum. Dünya Mirasına girmek, gerçekten bir ödüldür. Bizim dünya çapında korunmaya değer bir varlığımız var. Bu bir şehir için, bir yerleşim için, bir kent için, bir ülke için zenginliktir. Ama bundan ibaret değil. Bu bir sorumluluktur. Biz artık insanlığa karşı bir sorumluluğu üzerimize alıyoruz. Bu üstün değeri bütün özgünlüğüyle koruyarak, geleceğe taşımaya çalışacağız gibi bir taahhüttün de altını imzalamış olmaktır. Bu konuda, üzüntüyle söylüyorum ki geçmiş yıllardan bu yana çok eksiklerimiz var.

2016'dan bu tarafa, Diyarbakır'da da özel biçimde bu sorunlar, bu sıkıntılar yaşanmış gözüküyor. Ama 10. yılda bu toplantıyı yapmış olmanız, bu duyarlılıkları yerel yönetimin, sivil toplumun, akademisyenlerin de katılımıyla yükseltmek, konunun uzmanlarını katarak çalışıyor olmak önemlidir. Önümüzdeki süreçte merkezi yönetimin de bu duyarlılıkları paylaşmasını umarım, dilerim. Böyle bir anlayış yeni yanlışların yapılmasını engelleyebilir. Onun için bence birlikte çalışmaya değer.

Ahmet Arif'ten söz ederek başlamıştım; birkaç sırasıyla sözlerimi tamamlamak isterim:

"*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda? (Akif'in dediği gibi)*

Yiğitlik, sen cehennem olsan bile / Fedayı kabul etmektir / Cennet yapabilmek için seni /

Yoksul ve namuslu halka / Bu'dur ol hikayet / Ol kara sevda."

Bu sevdanın ardına düşmüş olanlara selam olsun!

Hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

Nevin Soyukaya: Moderatör

Teşekkür ederim sayın bakan. Bütün konuşmaların bir değerlenmesini yapmış oldu. Değerli konuklar. Şimdi kısa bir tartışma yapmak istiyorum. Yani sorularınızı almak istiyoruz. Birinci oturumda bunu yapmadık. Her iki oturumu birlikte değerlendirelim istiyorum. Sorularınızı alabiliriz. Varsa sorularınız. Hem birinci oturum konuşmacılarına hem de mevcut ikinci oturum konuşmacılarına yönelik sorularınızı alabiliriz.

Sorular ve Katkılar

Katılımcı-1

Hepinize selamlar. Aslında gözden kaçan bir şeyden Samet Uçaman bahsetti. Dicle vadisinde özellikle üniversite tarafında kenevir ekim alanlarıyla ilgili konu yıllardır gözden kaçmış. Bu sene basında yaptığım taramalarda 2003 yılında 198.000 kök, 2016 yılında 1 milyon kök, 2017'de 88.000 kök, 2018'de 3 bin kök, 2021'de 500 kök, 2024'te 10.000 kök, 2025'te 30.000 kök kenevir. 2024'te 42 ayrı alanda operasyonda kök kenevir yakalanıyor. Maalesef bu kadar operasyonlar yapılmasına rağmen her yıl devam ediyor. Dicle Üniversitesi Rektörlüğü'ne bir dosya teslim ettim. Vekilimiz Sezgin Tanrıkulu'ya teslim ettim. Aynı şekilde Kültür Bakanlığı'na da bu dosya iletildi. Ama ne ilginçtir. Her sene operasyon yapılıyor ama bu şeyin sonu getirilemiyor. Bu konuda dikkat çekmek istedim.

Onun dışında Hevsel'de endüstriyel tarıma geçişi yaptığım bir incelemede Hevsel'in ana bölgesinde yüzde 40 bir alan, o küçük bahçelerin sınırlarındaki ağaçlar kesilerek endüstriyel tarıma pamuk ve mısıra dönüştürüldü. Yakında artık Hevsel Bahçelerinin yüzde 40'ı diyemeyeceğiz. Normal endüstriyel tarla tarımı yapıldığı için artık Hevsel tarlası. Hevsel bahçeleri elimizden göz göre göre kayıp gidiyor. Bu konuda dikkat çekmek istedim. Hepinize teşekkür ederim.

Nevin Soyukaya: Moderatör

Teşekkür ederim. Aslında dikkat çektiğiniz konu önemli. Hevsel'de evet geçmişte de belki kenevir ekimleri oluyordu. Ama bu kadar yoğunlukla, bu kadar büyük ölçekli hiç duymamıştık. Şimdi bilerek artan bir ölçekte kenevir ekimi var. Bu kadar büyük ölçekte kenevir ekilirken güvenlik birimleri nerede? Hiç belli değil. Ama son zamanlarda basına falan yansıtarak veriliyor. Sur'daki deneyimler çok kötü şeyler düşündürüyor. Yani UNESCO, Dicle Vadisi'ndeki uygulamaları durdurdu ama Hevsel'deki bu kriminalize etme durumu, aynen Sur'da olduğu gibi önce bir kriminalize edip müdahale hakkını, müdahale etme gerekçesini doğurup sonra da müdahale ederek alanı, değiştirip, dönüştürebilirler. Bu böyle çok da masum değil, çok da bireysel bir girişim değil diye düşünüyorum. Bu açıdan da Diyarbakır olarak özellikle Hevsel'in bu durumuna dikkat çekmemiz gerekiyor. Gerçekten çok önemli diye düşünüyorum.

Katılımcı-2

Ben de öncelikle toplantıyı yapanlara ve katılımcılara çok teşekkür ediyorum öncelikle. Dikkat çekmek açısından birkaç şey eklemek istiyorum. Özellikle surlarla ilgili Hevsel Bahçelerine dikkat çektiğiniz gibi surların üzerinde bir yürüme parkuru oluşturulmuş. Dünya Miras Listesi Hevsel Bahçeleri ve Surlar. Sur için zaten çok büyük bir sorun içerisindedir. Ama Yıldız Salman hocamın dediği gibi lokal müdahalelerle işe başlanması gerektiğini düşünüyorum. Hevsel Bahçelerindeki kaygılar söylenildi. Surların çıkışları merdiven yanlarında korkuluklar yapılmış. Korkuluklarla yukarıya çıkılıyor. Oralarda parmaklıklarla güvenli bir şekilde gidiş gelişleri sözde sağlanmaya çalışılıyor. Ama bu insan yığınının surlara çok büyük bir zarar

verdiğini ve surların birkaç yıl sonra bu aşınmalarla birlikte çok büyük bir tahribata uğrayacağını düşünüyorum. Bu konuya dikkat çekmek istedim. Teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya: Moderatör

Bir ekleme yapmak istiyorum. Size çok katılıyorum. Çok değerli bir konuya değindiğiniz çok değerli bir katkı. Son zamanlarda insan kalabalığının yığılmasını turizm olarak görüyoruz ne yazık ki. İnsanlar çekirge sürüsü gibi kentlere giriyorlar. Aslında kattıkları, ekledikleri fazla şey yok. Aksine tahribata dönük etkisi olduğu gibi, yoğun kuru kalabalık, yerel halkın kendi şehirlerini yaşama olanaklarını daraltan etkiler yaratıyor. Mardin öyle tüketildi. Şimdi aynı uygulama Diyarbakır için yapılıyor. Surlara kitlelerin yoğun bir şekilde çıkıp yürümesiyle kentin tanıtımı sağlanacak sanılıyor. Elbette ki o tırabzanlar, korkuluklar çok fiziki zarar verdi. Ama onu o korkulukları yaparak daha fazla kitlenin yukarı çıkması sağlanmış oldu. Bu da ayrıca bir zarar. Çok teşekkür ederiz.

Katılımcı-3

Merhabalar, Ertuğrul Bey de anlattı Kültür ve Çevre Şehircilik dedi ama bu işin içinde Tarım Bakanlığı yok mu? Hevsel Bahçeleri, doğrudur, mirastır ama bu mirasın içinde Tarım Bakanlığı'nın da olması gerekmiyor muydu? Ya da il müdürlükleri ne yapıyor? Bununla ilgili hiç mi denetim yok? Burada elbette ki duyarlılık veya paylaşım birçok şeyler oluşabiliyor ama bir de kurumların kendi görevlerini yapamaması meselesi var. Endüstriyalizm ne demek? Tamamıyla oradaki narkotik meselesidir. Bunlar tamamıyla bellidir. Mahallelere nasıl ki uyuşturucuyu soktularsa, farklı şeyler soktularsa bir gün elbet ⊖ oraya yönelik de ciddi operasyonlar, ciddi bir asimilasyon ciddi bir kırım oluşacak. Bu belli.

Bir de Zeki Kanay hocamızın sunumları üzerinden bazı şeyler öğrendik. Keşke UNESCO'ya girmeseydik diyoruz. Neden diyoruz? Çünkü işgal, tahribat UNESCO'ya girişten sonra başladı. Çünkü koruma kültürümüz zayıf. Her şeye göz yumabiliyoruz. Ama toplum olarak bu bilinç var. Ama ranta ilişkin, tahribata ilişkin nasıl bir denetim mekanizmamız olabilir? Teşekkür ederim.

Katılımcı-4

DİTAM'a, katılımcılara çok teşekkür ediyorum. Suriçi'nde doğup büyüyen ve Sur'u çok seven biri olarak toplantıyı organize eden, katılan, konuşan herkese şükranlarımı sunuyorum. Uzun yıllardır Sur içerisindeyim. Suriçi'ndeki evlerle ilgileniyorum. Bir ev aldım, restore ettim, tescilledim. Evin tescil sürecinde 'nasıl yaptım? ben de yapmak istiyorum' amacıyla insanlar yanıma geliyordu. Sur'da insanların kafası karışık. Evine onarmak isteyen insanlar nereye gideceğini bilmiyor. Maliyeti çok çok yüksek. Dolayısıyla kurumsal alanda halka hizmet sunacak şekilde mekanizmaların Sur içerisinde yaratılması lazım. İnsanların rahatlıkla gidebileceği, konuşabileceği bir mekanizmanın oluşması lazım.

Bir de sabahtan yapılan konuşmaların büyük bir çoğunluğu sorun odaklıydı. Doğrudur kültürel bir kırım var. Kültürel mirasa sahip çıkılmıyor. Çözüme ilişkin de örneğin yurttaşa, vatandaşa, esnafa, sivil topluma ne görev düşüyor? Bunları çok netleştirmek lazım, yazmak lazım. Biz sorun odaklı konuşuyoruz ve sorunları dile getirirken o kadar çok sorumuz var ki. Hepsi de çok önemli sorunlardı. Bence bu toplantının iki gün, üç gün veya dört gün yapılması gerekiyordu.

Misyon çok önemli. Büyükşehir belediyesi, sivil toplum örgütleri, Suriçi'nde daha çok görünür olması lazım. Suriçi'nde maalesef görünür değiliz. Özellikle son dönemde doğan boşluğu kabul etmiyorum. Sur içerisinde özellikle radikal İslami grupların, gece dolaşan grupların artık gündüz gruplar halinde dolaşarak mekanlara müdahale ettiğini, insanlara müdahale ettiğini, müzik yapan yerlere, diğer yerlere müdahale ettiğini görüyoruz. Çok ciddi bir güvenlik meselesi var. İnsanlar, aileler Sur içerisinde dolaşamıyor. İnsanlar

yatırım yapamıyor. Güvenlik meselesinin mutlaka çözülmesi gerekiyor. Her köşe başında polisin veya güvenlik kamerasının bırakılması söz konusu değil ama insanlar bilinçsiz. Bir de turizm polisi var.

Sur içerisinde ama turizmden bir haber insanlardan bahsediyoruz. Kültürel mirası bilen, anlatan insanlara, kurumlara, haritalara, yön levhalarına çok fazla ihtiyaç var. Diyarbakır'da da Mardin'de de insanlar işin folklorik yönüne, fotoğraf çekmeye meraklı. Dolayısıyla bu evlerin sahibi kim, bu kültürü kimler yarattı, bu kültürün gelecek miraslar aktarılması konusunda bilinçsizce bir dolaşım söz konusudur. İnsanları nasıl yönlendirebiliriz? Büyükşehir Belediyesi, kurumlar onları nasıl daha doğru bir kültür politikasıyla ağırlayabilir, daha yönlendirebilir? Örneğin tur rehberleri, yanlış bir sürü şey söylüyorlar. İnsanlar daha çok efsanelere, daha çok hikayelere, daha çok kulaktan dolma bilgilere inandığı veya hikayeleri sevdiğinden dolayı onları biraz daha gerçekçi hikayelerle, bilgilerle donatmamız lazım.

Bir de Diyarbakır'da konaklama meselesine ilişkin ciddi boşluklar var. Bu konaklamayı da mesela insanlar turlar buraya geldiğinde konaklayamıyor. Direkt buradan Urfa'ya veya Mardin'e gidiyor. Bir koordine eksikliği olduğunu hissediyorum. Sur içerisinde insanlar turizme ilişkin, Diyarbakır tarihine ilişkin, kültürüne ilişkin, burada yaşayan Ermenilerin, Süryanilerin ve diğer halkların isimlerini daha zikrederken kim olduğunu, inanç mıdır, halk mıdır, etnisite midir? Bir bilgi sahibi olmadan gelip gittiklerini görüyoruz. Büyükşehir Belediyesi, Valilik ve kültür kurumları bu boşluğu nasıl doldurabilir? Bu konuda öneride bulunuyorum. Teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Biz teşekkür ederiz. Yani turizm konusu hakikaten bir soruna dönüştü. Kent 2016'dan sonra çok ciddi değişimlere uğradı. Dolayısıyla turizm için de yeni bir mastır planına ihtiyaç var aslında. Kentin bütününü ele alacak, son değişimleri de göz önüne alarak hazırlanacak bir mastır plana ihtiyaç var.

Katılımcı-4

Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sur'da doğup, büyüyen ve çatışmalı süreçte göç etmek zorunda kalan bir yurttaş olarak bugün bu toplantıyı duyarak katıldım. Zaten birçok katılımcı arkadaşlarımız her şeyi dile getirdiler. Vatandaş olarak on yıldır yaşanan trajedinin zaten hala mağduru durumundayız. Maalesef bizim evlerimiz hala on yıldan beridir hala restorasyon sürecindedir. Gerçi burada bir sivil sadece toplum örgütlerinin burada olmasından kaynaklı muhatapları yok, bunun da bilincindeyim. Sadece belki bu konu gündeme gelir, yetkililerin kulağına gider. On yıldır evlerimiz orada hala restorasyon süreci içerisinde, defalarca Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğüne gidiyoruz. Karşımızda muhatap bulamıyoruz. Muhatap kim? Biz de biliyoruz. Bizim de diyebileceğimiz bir şey yok. Bu konuda işte hem kitle örgütlerimiz, sivil toplum örgütlerimiz ve elbette Büyükşehir Belediyemiz ki her ne kadar yetkileri ellerinden almış olsa da bu konuda bir adım atılması gerekiyor. Çünkü bugün belki tek başıma burada bulunuyorum ama yüzün üzerinde ailenin evleri, on yıldan beridir restorasyon adı altında bekletiliyor. Ve akıbeti de belli değil. Bir on yıl sonra ne olacak? Yaşım 55. on yıl sonra var olacak mıyım, olmayacak mıyım o da belli değil. Kiracılıkta sürünüyoruz. Bu konuda da kitle örgütlerimizin duyarlığını talep ediyorum. Bir adım atılmasını ve gündeme getirilmesini istiyorum. Teşekkür ederim.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Biz teşekkür ederiz. Hakikaten çok önemli bir konu Sur' dan zorla göçe tabi tutulan, orada yaşayan, o kültürün taşıyıcıları olan halkının hakikaten yeniden Sur'a yerleştirilmesinin yollarını aramak lazım. Çünkü her şey insanla başlıyor. Evet, fiziki doku çok büyük oran da bozuldu. Artık fiziki dokuyu değiştirip, dönüştüremesek bile orada yaşamı yeniden var edebilirsek, yeniden oradaki Sur'un geleneksel yaşam

biçimini, kadim kültürünü de yeniden yaşatmaya başlayabiliriz. Diyarbakır Sur birçok defa yıkılmış savaşlarla, çatışmalarla Vali İbrahim Paşa Sur'un üstüne topunu koymuş. Ona karşı çıkan halka karşı, mahalleleri top atışına tutmuş, şehrin bir kısmı o zaman da yıkılmış. Ama o insanlar orada yaşamaya devam ettiği için Sur yeniden ayağa kaldırılmış, yaşam devam etmiş. Burada on iki bin yıllık bir şehirden söz ediyoruz. Amida höyük Sur'un göbeğinde ve Amida Höyük'te yapılan kazılar, kentin tarihini on iki bin yıl önceye götürdüğü tespit edildi ve böylesine kadim bir şehirde yaşamın sürekli devam ettiği bir şehirde 2015'ten sonra yaşam kesintiye uğratıldı. Ve sekiz mahalle yaşam alanından çıkarılıp ticari alana dönüştürüldü. Açık hava AVM gibi işlev gördü ne yazık ki. Dolayısıyla o yaşamın kesintiye uğratılması, aslında her anlamda kültürün de kesintiye uğratılması demek, üretimin de kesintiye uğratılması demek. Sosyal, ekonomik her anlamda şu anda bir kesinti yaşıyor Diyarbakır Suriçi. O açıdan size katılıyorum. Bir an önce buna bu sorunlara bir çözüm bulmak gerekiyor. Elbette başkanımız da bir ek yapmak istiyor.

Serra Bucak-Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanı

Nevin Hanımın söylediği şey çok önemli. Az önce Muharrem Erbey'in söylediği, sorduğu ya da önerdiği meseleyle de aslında kesişiyor. Az önce de siz konuşurken söz almak istedim ama arkadaki arkadaşımız söz istemişti. Sur'daki mesele, 2015-2016 sonrasında orada oturan yerlisinin nüfusunun göç etmesi ve oranın bir ticaret alanına hapsedilmesidir. İşin garibi ticaret alanı, ticari merkez diyoruz ama aslında orada öyle bir şey de gerçekleşemiyor. Bir tıkanıklık söz konusudur. Kurumlarımız, yerel yönetimlerimiz orada yer alsın ama bir noktaya kadar sanki böyle bir şeyi sübvanse ediyorsunuz gibi ama sonrasında orada bir yaşam devam etmiyor. Oradaki sorunumuz gündüz ve akşam bir nüfusun, bir yaşamın 2015 öncesi gibi sürmüyor oluşu, devam etmiyor oluşudur. Tam da evinden göç etmek zorunda kalan, Sur'dan çıkmak zorunda olan sizin gibi yüzlerce arkadaşımızın söylediği gibi bir yetki karmaşası var. Burada yerel yönetimler olarak elimiz kolumuz bağlı ve içinde bulunmadığımız bir sürecin de mahcubiyetini yaşıyoruz. Ne bütçemiz var, ne de sorumluluğumuz var. Ama şunu kabul ediyorum. Bu bir özeleştiri olsun. Sözümüz var, kuracağımız, cümlelerimiz var. İrtibat kurabiliriz, ilişki kurabiliriz. Bu da bugüne kadar, bu tarihe kadar çok mümkün gözükmüyordu ama bundan sonra mümkün. Bundan sonra bunu el birliğiyle yürütebileceğimiz bir dönem başlıyor. Ben de katılıyorum. Hakikaten sura geri dönüşleri sağlayamazsak şayet orada ne ticaret yürüyebilecek ne de yaşam yürüyebilecek. Ticaret de belli bir sınırlarla yürüyebilecek. O yeni alanlarda hiçbir şey ilerlemeyecek. Dikkat edin. Orası ölü alanlardır. Gerçekten bir ölü şehir olma yolunda ilerliyor. Tek çözüm geri dönüşleri sağlamaktır. Köylere geri dönüşlerde çok geç kalındı. Umarım burada çok geç kalınmadan bir politika hayata geçirebiliriz. Teşekkür ederiz.

Sedat Yurtdaş-DİTAM Başkan Yardımcısı

Öncelikle bütün konuşmacılara değerli konuşmaları için teşekkür ediyorum. DİTAM olarak bu konu üzerinde Nevin Hanım'ın büyük katkılarıyla programı hazırlarken çok yönlü olarak üzerinde konuşup tartıştık. Ne kadar hayati bir konu olduğu konuşmalardan da ortaya çıktı. Daha önce de DİTAM olarak Diyarbakır İli Sur İlçesinde Yerinden Edilen Ailelerin Temel Haklara ve Kamu Hizmetlere Erişimi Projesini de yapmış idik. Beş yüz aileyle psikologlar eşliğinde görüşmeler gerçekleştirilmişti. O yerinden edilmenin hem kent için hem de bizzat yaşayan aileler için de ne kadar büyük bir travma olduğunu tespit etmiş olduk. Biz sadece küçük bir dilimini ele alma şansına sahip olduk.

Buradan anlaşılan şey yetkisizlik de olsa bu görülüyor. Bir rant penceresinden şehre bir düzenleme de getirilmiş olsa tarih bu anlamda yıkılmış, katledilmiş, gerçekleştirilmiş de olsa bundan sonra ne yapılabileceği konusunda bir çerçevenin ortaya çıkmış olması çok değerlidir. Bu açıdan da büyükşehir belediyesi başta olmak üzere bütün belediyelerin ve aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin de konuyla ilgili olan bütün kurum ve kuruluşlarının bir ortak yol haritası çıkarması gerektiği ortaya çıkıyor. Bunu da sayın bakanın belirttiği gibi on yılda bir konuyu ele alarak üzerinde konuşmak değil, ilgili kurumlar daha kısa

süreli olarak ve merkezi hükümet nezdinde de çözüm önerileri dayatarak ve ortadan kaldırılan, yok edilen şu veya bu güvenlik gerekçesiyle aslında ihlal edilen UNESCO'nun da miras koruma kurallarının da yeniden kurulması için, hayata geçirilmesi için bir çaba içerisinde olmak gerektiği ortaya çıktı. Bu açıdan bu çalışma böyle bir şeye vesile oldu diye düşünüyorum. Bu konuda yol haritası için ne yapılabilir, diye soracaktım. Sayın başkan da sormak istediğimi de kısmen cevaplamış oldu. Tekrar katılımınız için ve bütün katılımcılar ve konuşmacılar için teşekkür ediyorum.

Nevin Soyukaya-Moderatör

Çok teşekkür ederiz. Toplantımızı kapatacağız. Bunun için DİTAM Başkanı Mesut Azizoğlu'nu bu kapanış konuşmasını yapmak üzere çağırıyorum. Ben de bütün katılımcılara, değerli konuşmacılarımıza kırmayıp geldikleri, katkı sundukları için. Sizler katılarak, dinleyerek aktif katılarak katkı sundunuz için çok teşekkür ediyorum.

Mesut Azizoğlu-DİTAM Yönetim Kurulu Başkanı

Öncelikle hepinize teşekkür ediyorum. İki şeyi belirtmek istiyorum. Konuşmamda söylemiştim. Alan yönetimi başkanını bizzat aradım, üç kere telefonla da görüştüm. Ancak başka bir toplantı ile çakıştığı için katılamayacağını söyledi. Ama şunu da söyledi. Yeni alan yönetim planlarımızı yapıyoruz. Geleceğiz belediyeyle tekrar bu işi yapacağız tarzında bir şeyler söyledi. 2015 yılında Sur Dünya Mirası listesine girdikten sonra artık bizim değil. Dünya Mirasınındır. Bu açıdan bakmamız lazım. Bir diğer nokta eksiklikler var ama şunu şöyle söyleyelim. Bu saatten sonraki eksiklikte bizim de artık Kültür Bakanlığı kadar, UNESCO kadar bizim de payımız var. Bunları da göz önünde bulundurmamız gerekiyor. Tekrar bütün katılımcılara, konuşmacılara katkıları için teşekkür ediyorum. Sizlere de teşekkür ediyorum. Saygılar sunuyorum.

NAVENDA LÊKOLÎNÊN CIVAKI YA DÎCLE
DİCLE TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
DICLE SOCIAL RESEARCH CENTER

Adres : Ali Emiri 1. Sokak Nuyap Plaza Bina No:21 No: 7/48 21100 Yenişehir / DİYARBAKIR

Telefon : 0 412 228 00 03

e-posta : info@ditam.org

Website: www.ditam.org